

**AFYONKARAHİSAR'DA BULUNAN KERVANSARAYLARIN
GENEL MİMARÎ VE TEZYİNÎ ÖZELLİKLERİ
ÜZERİNE BİR İNCELEME**

Ferhat ÖZTÜRK
Yüksek Lisans Tezi
Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Asuman ŞENEL
Kasım, 2022
Afyonkarahisar

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

AFYONKARAHİSAR'DA BULUNAN
KERVANSARAYLARIN GENEL MİMARÎ VE TEZYİNÎ
ÖZELLİKLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Hazırlayan
Ferhat ÖZTÜRK

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Asuman ŞENEL

AFYONKARAHİSAR 2022

YEMİN METNİ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “**Afyonkarahisar’da Bulunan Kervansarayların Genel Mimarî ve Tezyinî Özellikleri Üzerine Bir İnceleme**” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel etik kurallara ve atıf gösterme ilkelerine aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakçada gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

25/11/2022

İmza

Ferhat ÖZTÜRK

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ENSTİTÜ ONAYI

Öğrencinin	Adı- Soyadı	Ferhat ÖZTÜRK
	Numarası	200697103
	Anabilim Dalı	İslam Tarihi ve Sanatları
	Programı	İslam Tarihi ve Sanatları
	Program Düzeyi	☒ Yüksek Lisans ☐ Doktora ☐ Sanatta Yeterlik
Tezin Başlığı	Afyonkarahisar’da Bulunan Kervansarayların Genel Mimarî ve Tezyinî Özellikleri Üzerine Bir İnceleme	
Tez Savunma Sınav Tarihi	25.11.2022	
Tez Savunma Sınav Saati	15:45	

Yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez, Afyon Kocatepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği’nin ilgili maddeleri uyarınca jüri üyeleri tarafından değerlendirilerek oy birliği – oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Elbeyi PELİT
MÜDÜR

Bu tez, Enstitü Müdürlüğünce kontrol edilerek, elektronik imza kullanılarak onaylanmıştır.

ÖZET

AFYONKARAHİSAR'DA BULUNAN KERVANSARAYLARIN GENEL MİMARÎ VE TEZYİNÎ ÖZELLİKLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Ferhat ÖZTÜRK

AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI

Kasım, 2022

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Asuman ŞENEL

Kervansaraylar konaklamak amacıyla tarihte kervan yolları üzerinde inşa edilmiş yapılardır. Bu araştırmada genel amaç; Afyonkarahisar'da bulunan kervansarayların genel mimarî ve tezyinî özelliklerinin belirlenmesidir. Bu amaç doğrultusunda Afyonkarahisar'daki kervansaraylar yerinde incelenerek resimleri çekilmiş, genel mimarî ve tezyinî özellikleri kayıt altına alınmıştır. Konuyla alakalı kurumlarla iletişime geçilerek kervansaraylarla ilgili bazı bilgiler edinilmiştir. Yapılan araştırma neticesinde, kervansarayların bazılarının günümüze kadar ulaştığı, bazılarının ise ulaşmadığı görülmüştür. Bugüne ulaşan kervansaraylar, yapılış tarihleri bakımından farklı dönemlere tekabül etmektedir. Bu kervansaraylar, Anadolu Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı dönemlerinde yapılmıştır. Çalışmada, bugüne ulaşmayan kervansaraylara dair genel bilgiler verilmiş; bugüne ulaşan kervansarayların ise, yapı malzemeleri, mimarî özellikleri, tezyinî özellikleri, inşa edildikleri dönem ve belde üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Afyonkarahisar, Kervansaraylar, Mimarî ve Tezyinî Özellikler, Anadolu Selçuklu, Osmanlı.

ABSTRACT

A REVIEW ON THE GENERAL ARCHITECTURAL AND ARTISTIC FEATURES OF AFYONKARAHISAR CARAVANSARIES

Ferhat ÖZTÜRK

AFYON KOCATEPE UNIVERSITY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF ISLAMIC HISTORY AND ISLAMIC ARTS

November, 2022

Advisor: Asst. Prof. Dr. Asuman ŞENEL

Caravansaries are historic structures built on caravan routes in order to spend the night. The general purpose of this research is to determine the general architectural and ornamental characteristics of the caravansaries in Afyonkarahisar. In line with this purpose, the pictures of caravansaries in Afyonkarahisar were taken and the general caravansaries architectural and ornamental features were recorded by investigating on site. Some information about caravansaries was obtained by contacting with relevant institutions. As a result of the research, it has been seen that some of the caravansaries have reached the present day, while some have not. The construction dates of the caravansaries that have reached today belong to different periods. These caravansaries were built during the Anatolian Seljuk, Principalities and Ottoman periods. In the study, general information about the caravansaries that did not reach today has been provided and information of the caravansaries that have reached today were emphasized in terms of the building materials, architectural features, ornamental features, the period in which they were built and the town.

Keywords: Afyonkarahisar, Caravansaries, Architectural and Ornamental Features, Anatolian Seljuk, Ottoman.

ÖN SÖZ

Kervansaraylar, kervanların konaklamaları amacıyla belirli mesafelerde yapılmış binalardır. Kervansaraylar, mimarî ve tezyinî özellikleri bakımından diğer yapılardan farklıdır. Kalın duvarlarıyla kaleyi hatırlatan kervansaraylarda dönemin sanat anlayışını ortaya koyan bazı süslemeler bulunmaktadır. Bu çalışmanın genel amacı Afyonkarahisar şehrinde yapılmış olan kervansarayların genel anlamda hem mimarî hem de tezyinî özelliklerinin incelenmesidir.

Yapılan çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; kervansarayların genel özellikleri, ikinci bölümde; Afyonkarahisar’da bugüne ulaşan kervansaraylar ve bu kervansarayların mimarî ve tezyinî özellikleri, üçüncü bölümde ise bugüne ulaşmayan kervansaraylar hakkında bilgiler verilmiştir. Tez hazırlanırken ilgili tez, makale, kitap gibi yayınlardan faydalanılmış, bunlara ilave olarak Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi ve Kütahya Vakıflar Bölge Müdürlüğü’nden Afyonkarahisar’daki kervansaraylar hakkında envanter kaydı, onarım tarihleri gibi bazı bilgiler talep edilmiştir. Alan araştırmasıyla da tespit edilen bulgular değerlendirilmiştir.

Varlığını ve gölgesini her daim hissettiren, her isteğimi yerine getiren annem Zehra ÖZTÜRK’e, babam Cengiz ÖZTÜRK’e, ağabeyime ve kardeşime en kalbî duygularıyla teşekkürlerimi sunarım. Araştırma süreci içerisinde bana her türlü desteği sunan, gece gündüz demeden, bıkmadan usanmadan yanımda olan canım eşim Şükriye ÖZTÜRK’e teşekkür ederim. Ayrıca kervansaraylarla ilgili araştırma yaparken bana yardımcı olan Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi Müdürü Mevlüt ÜYÜMEZ’e, müzede görevli İbrahim DEMİREL’e ve Kütahya Vakıflar Bölge Müdürlüğü’ne teşekkür ederim. İlkokuldan başlamak üzere hayatımı ilmek ilmek işleyen, yönlendiren isimlerini saymakla bitiremeyeceğim kıymetli hocalarıma en derin duygularıyla teşekkürlerimi sunarım. Tez çalışmam esnasında desteğini gördüğüm Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi Doç. Dr. Kamile ÇETİN’e teşekkür ederim. Afyon Kocatepe Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Mustafa GÜLER’e, Doç. Dr. Abdullah ÇAKMAK’a, Dr. Öğr. Üyesi Eyüp KURT’a, Doç. Dr. Mücteba ALTINDAŞ’a ve özellikle bu çalışma esnasında her daim yanımda olduğunu hissettiren, daima güler yüzüyle bizleri motive edip destekleyen, kıymetli danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Asuman ŞENEL’e sevgi, saygı, minnet ve şükranlarımı sunarım.

Ferhat ÖZTÜRK

2022, Afyonkarahisar

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
YEMİN METNİ.....	ii
ENSTİTÜ ONAYI	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
ÖN SÖZ	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
ŞEKİLLER LİSTESİ	ix
RESİMLER LİSTESİ	x
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ.....	xix
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

RİBÂT, HAN VE KERVANSARAYLARIN GENEL ÖZELLİKLERİ

1. RİBÂT, HAN VE KERVANSARAY TERİMLERİ.....	5
2. ANADOLU'DA BULUNAN KERVANSARAYLARIN GENEL ÖZELLİKLERİ.	7
2.1. GENEL MİMARÎ ÖZELLİKLER	11
2.2. GENEL TEZYİNÎ ÖZELLİKLER	13

İKİNCİ BÖLÜM

AFYONKARAHİSAR'DA GÜNÜMÜZE ULAŞAN KERVANSARAYLAR

1. ANITKAYA (EĞRET) KERVANSARAYI	15
1.1. ANITKAYA (EĞRET) KERVANSARAYI'NIN GENEL MİMARÎ ÖZELLİKLERİ	17
1.2. ANITKAYA (EĞRET) KERVANSARAYI'NIN TEZYİNÎ ÖZELLİKLERİ	26
2. ÇAY (EBU'L-MÜCAHİT YUSUF HAN, TAŞHAN) KERVANSARAYI.....	38
2.1. ÇAY (EBU'L-MÜCAHİT YUSUF KERVANSARAYI, TAŞHAN, ÇAY HANI) KERVANSARAYI'NIN GENEL MİMARÎ ÖZELLİKLERİ	40
2.2. ÇAY (EBU'L-MÜCAHİT YUSUF KERVANSARAYI, TAŞHAN, ÇAY HANI) KERVANSARAYI'NIN TEZYİNÎ ÖZELLİKLERİ.....	47
3. DÖĞER KERVANSARAYI.....	59
3.1. DÖĞER KERVANSARAYI'NIN GENEL MİMARÎ ÖZELLİKLERİ	60
3.2. DÖĞER KERVANSARAYI'NIN TEZYİNÎ ÖZELLİKLERİ	86
4. SULTANDAĞI SÂHİB ATA (İSHAKLI) KERVANSARAYI	89
4.1. SULTANDAĞI SÂHİB ATA (İSHAKLI) KERVANSARAYI'NIN GENEL MİMARÎ ÖZELLİKLERİ.....	92
4.2. SULTANDAĞI SÂHİB ATA (İSHAKLI) KERVANSARAYI'NIN TEZYİNÎ ÖZELLİKLERİ	110

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AFYONKARAHİSAR'DA GÜNÜMÜZE KADAR VARLIĞINI DEVAM ETTİREMİYEN KERVANSARAYLAR

1. GAZLIGÖL KERVANSARAYI.....	130
2. BOLVADİN (KURŞUNLU) KERVANSARAYI.....	130
3. SİNAN PAŞA SANCAKTÂR-KIRI KERVANSARAYI.....	130
4. ŞUHUT İBN-İ TAHİR KERVANSARAYI.....	131
5. SANDIKLI MEVLÂNÂ TÂCEDDİN FAKİH KERVANSARAYI.....	131
TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER.....	132
KAYNAKÇA.....	137
EKLER DİZİNİ.....	143

ŞEKİLLER LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Şekil 1. Anadolu'da Bulunan Kervansarayları Gösteren Bir Harita.....	5
Şekil 2. Kervansarayların Bulunduğu Yerleri Gösteren Bir Harita- Harita 4, Pafta 1 ...	10
Şekil 3. Afyonkarahisar'da Günümüze Ulaşan Kervansarayların Yerlerini Gösteren Bir Harita.....	15
Şekil 4. Anıtkaya (Eğret) Kervansarayı'nın Planı.....	17
Şekil 5. Çay Ebu'l-Mücahit Yusuf Kervansarayı'nın Planı	40
Şekil 6. Döğner Kervansarayı'nın Planı.....	60
Şekil 7. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Planı	93
Şekil 8. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Avluya Girişteki Taç Kapı Çizim Detayı	112
Şekil 9. Yarım Yıldız Motifinin Tamamlanmış Şekli-1.....	115
Şekil 10. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Taç Kapısındaki Gülbezekler	116
Şekil 11. Yarım Yıldız Motifinin Tamamlanmış Şekli-2.....	119
Şekil 12. Sâhib Ata Kervansarayı'nın Köşk Mescit Kapısının Çizimi.....	123
Şekil 13. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Köşk Mescidinin Mihrabındaki Mukarnaslı Mihrap Nişin Çizimi	125

RESİMLER LİSTESİ

Sayfa

Resim 1. Avanos Sarı Han Mescit ve Dama Çıkış Merdivenleri ve Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Köşk Mescidinin Merdivenleri	12
Resim 2. Anıtkaya (Eğret) Kervansarayı'nın Girişini Gösteren Onarım Öncesi ve Sonrası Eski Resimlerinden Görünüm-1	18
Resim 3. Anıtkaya (Eğret) Kervansarayı'nın Girişini Gösteren Onarım Öncesi ve Sonrası Eski Resimlerinden Görünüm-2	19
Resim 4. Anıtkaya (Eğret) Kervansarayı'nın Sütunlu Taç Kapısı ve Merdiven Basamakları (Batı Cephesi).....	19
Resim 5. Anıtkaya (Eğret) Kervansarayı'nın Giriş Kısmında Yer Alan Merdivenler ...	20
Resim 6. Anıtkaya (Eğret) Kervansarayı'nın Kuzey Cephesindeki Duvarı	20
Resim 7. Anıtkaya (Eğret) Kervansarayı'nın Güney Cephesindeki Duvarı	20
Resim 8. Anıtkaya (Eğret) Kervansarayı'ndaki Çörtenler	21
Resim 9. Anıtkaya (Eğret) Kervansarayı'nın Arka Cephesinden Bir Görünüm.....	21
Resim 10. Anıtkaya (Eğret) Kervansarayı'nın Taç Kapısının Kapalı Kısmından Görünümü ve Tuğla Kemerini.....	22
Resim 11. Anıtkaya (Eğret) Kervansarayı'nın Orta Bölümdeki Ayakları, Kemerleri ve Üst Örtüyü Gösteren Onarım Öncesi Eski Resimlerinden Örnekler.....	22
Resim 12. Anıtkaya (Eğret) Kervansarayı'ndaki Ayaklardan Örnekler	23
Resim 13. Anıtkaya (Eğret) Kervansarayı'ndaki Üst Örtüyü Taşıyan Sivri Kemerleri	24
Resim 14. Anıtkaya (Eğret) Kervansarayı'nın Kemer Başlangıçlarındaki Hayvan Bağlamak İçin Kullanılan Delikler.....	24
Resim 15. Anıtkaya (Eğret) Kervansarayı'ndaki Tuğladan Yapılmış Tek Kemer	25
Resim 16. Anıtkaya (Eğret) Kervansarayı'ndaki Taştan Yapılmış Kemerlerden Bir Örnek	25
Resim 17. Anıtkaya (Eğret) Kervansarayı'ndaki Doğu-Batı Yönünde Uzanan Kısa Sivri Kemerler	25
Resim 18. Anıtkaya (Eğret) Kervansarayı'nın Kuzey Cephesindeki Mazgal Pencerele	26
Resim 19. Anıtkaya (Eğret) Kervansarayı'nın Taç Kapısından Bir Görünüm	26
Resim 20. Anıtkaya (Eğret) Kervansarayı'nın Taç Kapısındaki Mermer Sütunlar	27
Resim 21. Anıtkaya (Eğret) Kervansarayı'nın Taç Kapısındaki Mermer Sütun Başlığı Olarak Kullanılan Devşirme Malzemeler.....	27
Resim 22. Attika B Tipi Sütun Kaidelerinden Örnekler	28
Resim 23. Anıtkaya (Eğret) Kervansarayı'nın Taç Kapısının Kavsarasının Onarım Öncesi Eski Görünümü.....	28
Resim 24. Anıtkaya (Eğret) Kervansarayı'nın Taç Kapısının Kavsarası	29
Resim 25. Anıtkaya (Eğret) Kervansarayı'nın Taç Kapısındaki Kitabelik Kısmı (Detay)	29
Resim 26. Anıtkaya (Eğret) Kervansarayı'nın Güney Yönündeki Dış Cephe Bulunan Devşirme Malzeme.....	30
Resim 27. Anıtkaya (Eğret) Kervansarayı, Kervansarayın Kuzey Yönündeki Dış Cephe Bulunan Devşirme Malzeme	30
Resim 28. Anıtkaya (Eğret) Kervansarayı'nın Kemerlerinde Bulunan Devşirme Malzeme 1 (İon Sütun Başlığının Yan Yüzü, Ön Yüzü ve Süsleme Detayı). 31	
Resim 29. Çandarlı ve Zağanos Paşa Kuleleri Arasındaki Bizans-İon Tipinde Sütun Başlığı.....	31
Resim 30. Anıtkaya (Eğret) Kervansarayı'nın Kemerlerinde Bulunan Devşirme Malzeme 2 (İmpost Ön Yüzü, Yan Yüzü ve Süsleme Detayı).....	32

Resim 31. Kütahya Kalesi'ndeki Burçlar Arasında Görülen İmpost.....	33
Resim 32. Anıtkaya (Eğret) Kervansarayı'nın Kemerlerinde Bulunan Devşirme Malzemenin Eski Resimlerinden Bir Örnek.....	33
Resim 33. Anıtkaya (Eğret) Kervansarayı'nın Kemerlerinde Bulunan Devşirme Malzeme 3 (Başlık, Volüt Bölümü ve Madalyon İçerisinde Bitkisel Motif) .	33
Resim 34. Aksaray-Gülyurt, Papatya Tekeri Figürü.....	34
Resim 35. Anıtkaya (Eğret) Kervansarayı'nın Kemerlerinde Bulunan Devşirme Malzeme 4 (İmpost ve Stilize Edilmiş Bitkisel Motif)	35
Resim 36. Anıtkaya (Eğret) Kervansarayı'nın Kemerlerinde Bulunan Devşirme Malzeme 5 (İmpost ve Ön Yüzü)	35
Resim 37. Anıtkaya (Eğret) Kervansarayı'nın Kemerlerinde Bulunan Devşirme Malzemeler 6	36
Resim 38. Anıtkaya (Eğret) Kervansarayı'nın Sağ Taraftaki Bölümün Kemerinde Bulunan Devşirme Malzeme (Çift Sütun).....	37
Resim 39. Kütahya Kalesi'nin Burçlarında Bulunan Çift Sütun	37
Resim 40. Anıtkaya (Eğret) Kervansarayı'nın İç Kısımdaki Kapı Kemerinde Bulunan Devşirme Malzeme (Sol Tarafta)	37
Resim 41. Zeus Sosipolis Tapınağı'nda Bulunan Anta Kaidesi	37
Resim 42. Anıtkaya (Eğret) Kervansarayı'nın İç Kısımdaki Kapı Kemerinde Bulunan Çift Sütun Kaidesi (Sağ Tarafta)	38
Resim 43. Bursa Arkeoloji Müzesi'nde Bulunan Çift Sütun Kaidesi	38
Resim 44. Çay Ebu'l-Mücahit Yusuf Kervansarayı'nın Eski Resimlerinden Bir Görünüm.....	41
Resim 45. Çay Ebu'l-Mücahit Yusuf Kervansarayı'nın Avlusundan Bir Görüntü	41
Resim 46. Çay Ebu'l- Mücahit Yusuf Kervansarayı'nın Taç Kapısı	42
Resim 47. Çay Ebu'l-Mücahit Yusuf Kervansarayı'nın Kapı Kemeri ve Ortadaki Kilit Taşı (Detay)	42
Resim 48. Çay Ebu'l-Mücahit Kervansarayı'nın Kapısında Bulunan Mermer Eşik	42
Resim 49. Çay Ebu'l-Mücahit Yusuf Kervansarayı'nın Taç Kapısının Sağ ve Sol Payandaları	42
Resim 50. Çay Ebu'l-Mücahit Yusuf Kervansarayı'nın Farklı Cephelerden Çekilmiş Avlu Duvarı Kalıntıları.....	43
Resim 51. Çay Ebu'l-Mücahit Yusuf Kervansarayı'nın Dış Cephelerinde Bulunan Üçgen Şekilli Payandalardan Bir Örnek (Destek Kuleleri).....	43
Resim 52. Çay Ebu'l-Mücahit Yusuf Kervansarayı'nın Kapalı Kısımın Tabanının Görünümü.....	44
Resim 53. Çay Ebu'l-Mücahit Kervansarayı'ndaki Sivri Kemerlerden ve Kare Planlı Ayaklardan Bir Örnek	44
Resim 54. Çay Ebu'l-Mücahit, Kervansarayı'nın Orta Bölümündeki Ayaklar	44
Resim 55. Çay Ebu'l-Mücahit Kervansarayı'ndaki Kemerlerden Örnek 1	45
Resim 56. Çay Ebu'l-Mücahit Kervansarayı'ndaki Kemerlerden Örnek 2	45
Resim 57. Çay Ebu'l-Mücahit Yusuf Kervansarayı'nın Mazgal Pencerelelerinden Bir Örnek	45
Resim 58. Çay Ebu'l-Mücahit Kervansarayı'nın Orta Bölümü, Sivri Kemerleri ve Üzerinde Aydınlık Feneri Bulunan Kubbe.....	46
Resim 59. Çay Ebu'l-Mücahit Yusuf Kervansarayı'nda Bulunan L Planlı Ayaklar ve Tromplardan Örnek	46
Resim 60. Çay Ebu'l-Mücahit Yusuf Kervansarayı'nda Üzerinde Aydınlık Feneri Bulunan Kubbeli Bölüm.....	47
Resim 61. Çay Ebu'l-Mücahit Kervansarayı'nın Taç Kapısının Genel Görünümü	47

Resim 62. Çay Ebu'l-Mücahit Yusuf Kervansarayı'nın Taç Kapısında Bulunan Yelpaze Şeklinde Açılan Yarım Kubbeli Niş.....	48
Resim 63. Çay Ebu'l-Mücahit Yusuf Kervansarayı'nın Taç Kapısında Bulunan Kasetli Üçgenler	48
Resim 64. Çay Ebu'l-Mücahit Yusuf Kervansarayı'nda Sol Tarafda Bulunan Kasetli Üçgen (Detay)	48
Resim 65. Çay Ebu'l-Mücahit Yusuf Kervansarayı'nda Sağ Tarafda Bulunan Kasetli Üçgen (Detay)	48
Resim 66. Çay Ebu'l-Mücahit Yusuf Kervansarayı'nın Taç Kapısında Bulunan Korniş	49
Resim 67. Çay Ebu'l-Mücahit Yusuf Kervansarayı'nın Taç Kapısında Bulunan Pars Figürü	50
Resim 68. Çay Ebu'l-Mücahit Yusuf Kervansarayı'nın Taç Kapısında Bulunan Pars Figürü (Detay)	50
Resim 69. Çay Ebu'l-Mücahit Yusuf Kervansarayı'nın Taç Kapısında, Kitabenin Ortasında Yer Alan Mühr-ü Süleyman.....	51
Resim 70. Çay Ebu'l-Mücahit Yusuf Kervansarayı'nın Taç Kapısında, Kitabenin Ortasında Yer Alan Mühr-ü Süleyman ve Çizimi (Detay).....	51
Resim 71. Altılı Madalyon, Van Ulu Cami.....	52
Resim 72. Altılı Madalyon, Ağzıkara Han Dış Portal	52
Resim 73. Çay Ebu'l-Mücahit Yusuf Kervansarayı'nın Taç Kapısındaki Kitabe	53
Resim 74. Çay Ebu'l-Mücahit Yusuf Kervansarayı'nın Taç Kapısındaki Kitabe (Detay)	53
Resim 75. Çay Ebu'l-Mücahit Yusuf Kervansarayı'nın Taç Kapısında Bulunan Mihrabiye (Sağ Mihrabiye)	54
Resim 76. Çay Ebu'l-Mücahit Yusuf Kervansarayı'nın Taç Kapısında Bulunan Mihrabiye (Sol Mihrabiye).....	54
Resim 77. Çay Ebu'l-Mücahit Yusuf Kervansarayı'nın Taç Kapısında Bulunan Mermer Sütunçe (Sol Sütunçe)	54
Resim 78. Çay Ebu'l-Mücahit Yusuf Kervansarayı'nın Taç Kapısında Bulunan Mermer Sütunçe (Sağ Sütunçe).....	54
Resim 79. Çay Ebu'l-Mücahit Yusuf Kervansarayı'nın Taç Kapısındaki Sütunçe Kaidelerinde Bulunan Baklava Motifleri (Sağ Sütunçe Kaidesi Detay)	55
Resim 80. Çay Ebu'l-Mücahit Yusuf Kervansarayı'nın Taç Kapısındaki Sütunçe Kaidelerinde Bulunan Baklava Motifleri (Sol Sütunçe Kaidesi Detay).....	55
Resim 81. Çay Ebu'l-Mücahit Yusuf Kervansarayı'nın Taç Kapısındaki Sütunçe Başlıklarında Bulunan Bitkisel Motifler (Sol Sütunçe Başlığı Detay).....	56
Resim 82. Çay Ebu'l-Mücahit Yusuf Kervansarayı'nın Taç Kapısındaki Sütunçe Başlıklarında Bulunan Bitkisel Motifler (Sağ Sütunçe Başlığı Detay)	56
Resim 83. Çay Ebu'l-Mücahit Yusuf Kervansarayı'nın Taç Kapısında Bulunan Geçmeli Taşlar	56
Resim 84. Çay Ebu'l-Mücahit Yusuf Kervansarayı'nın Taç Kapısının Sağında Bulunan Geçmeli Taşlar (Detay)	56
Resim 85. Çay Ebu'l-Mücahit Yusuf Kervansarayı'nın Taç Kapısının Solunda Bulunan Geçmeli Taşlar (Detay)	56
Resim 86. Çay Ebu'l-Mücahit Yusuf Kervansarayı'nın Taç Kapısında Bulunan Mihrabiye Üzerlerindeki Geçmeli Taşlar- Detay 1	57
Resim 87. Çay Ebu'l-Mücahit Yusuf Kervansarayı'nın Taç Kapısında Bulunan Mihrabiye Üzerlerindeki Geçmeli Taşlar-Detay 2	57

Resim 88. Çay Ebu'l-Mücahit Yusuf Kervansarayı'nın Üzerinde Aydınlık Feneri Bulunan Kubbeye Geçişte Kullanılan Tromp	57
Resim 89. Çay Ebu'l-Mücahit Yusuf Kervansarayı'nın Kapalı Kısımdaki Kemer Başlıklarında Bulunan Tezyinî Ögeler-1	58
Resim 90. Çay Ebu'l-Mücahit Yusuf Kervansarayı'nın Kapalı Kısımdaki Kemer Başlıklarında Bulunan Tezyinî Ögeler-2.....	58
Resim 91. Çay Ebu'l-Mücahit Yusuf Kervansarayı'nın Kapalı Kısımdaki Aydınlık Fenerinde Bulunan Pencere Boşlukları	58
Resim 92. Çay Ebu'l-Mücahit Yusuf Kervansarayı'nın Kapalı Kısımdaki Aydınlık Fenerinde Bulunan Kör Pencere (Detay-1)	58
Resim 93. Çay Ebu'l-Mücahit Yusuf Kervansarayı'nın, Kapalı Kısımdaki Aydınlık Fenerinde Bulunan Kör Pencere (Detay- 2)	58
Resim 94. Döğer Kervansarayı'nın Ön Cephesini Gösteren Eski Bir Görünümü	61
Resim 95. Döğer Kervansarayı'nın Ön Cephesinden Bir Görünüm.....	61
Resim 96. Döğer Kervansarayı'nın İki Katlı Kısımının Dış Cephesinden Bir Görünüm	62
Resim 97. Döğer Kervansarayı'nın Develik Kısımının Dış Cephesinden Bir Görünüm	62
Resim 98. Döğer Kervansarayı'nın İki Katlı Kısımının Doğu Cephesi (Çörtenler, Pencere ve Bacalar).....	62
Resim 99. Döğer Kervansarayı'nın İki Katlı Kısımının Arka Cephesinden Bir Görünüm	63
Resim 100. Döğer Kervansarayı'nın Develik Kısımındaki Bacalar	63
Resim 101. Döğer Kervansarayı'nın Develik Bölümünün Batı Duvarı	63
Resim 102. Döğer Kervansarayı'nın Develik Bölümünün Arka Duvarı	64
Resim 103. Döğer Kervansarayı'nın Birinci Katında Hayvanları Bağlamak İçin Oyulmuş Yerler	64
Resim 104. Döğer Kervansarayı'nın Birinci Katındaki Bölümler 1	65
Resim 105. Döğer Kervansarayı'nın Birinci Katındaki Bölümler 2 (Köşelerdeki Bölümlerden Görünüm).....	65
Resim 106. Döğer Kervansarayı'nın Birinci Katındaki Ayaklardan Örnekler	66
Resim 107. Döğer Kervansarayı'nın Birinci Katındaki Duvara Bitişik Vaziyetteki Ayaklardan Bir Örnek.....	66
Resim 108. Döğer Kervansarayı'nın Birinci Katındaki Develik Kısımına Açılan Mazgal Pencere Aralığı	67
Resim 109. Döğer, Kervansarayı'nın Birinci Katındaki Mazgal Pencere, Farklı Cephelerdeki Pencere 1	67
Resim 110. Döğer Kervansarayın Birinci Katındaki Mazgal Pencere, Farklı Cephelerdeki Pencere 2	67
Resim 111. Döğer Kervansarayı'nın Sağ Tarafındaki (Doğu Cephesi) Mazgal Pencere Açıklığı	67
Resim 112. Döğer Kervansarayı'nın Birinci Katındaki Yan Yana Taştan ve Tuğladan Yapılmış Basık Kemerlerden Örnekler	68
Resim 113. Döğer Kervansarayı'nın Birinci Katındaki Yuvarlak Kemerlerden Bir Örnek	68
Resim 114. Döğer Kervansarayı'nın Birinci Katındaki Giriş Kapısının Tuğladan Yapılmış Kemerini.....	68
Resim 115. Döğer, Kervansarayı'nın Birinci Katındaki Ocaklardan Bir Görünüm, Ocağın Sağında Dolap Boşluğu.....	69
Resim 116. Döğer Kervansarayı'nın Birinci Katındaki Ocaklardan Bir Görünüm, Ocakların Ortasında Dolap Boşluğu.....	69

Resim 117. Döğer Kervansarayı'nın Birinci Katındaki Ocakların Etrafında Bulunan Dolap Boşluğu (Detay).....	69
Resim 118. Döğer Kervansarayı'nın Birinci Katında Bulunan Farklı Yapıdaki Ocak ve Ocağın Yanında Bulunan Hafif Yüksek Seki (Çıkıntı).....	69
Resim 119. Döğer Kervansarayı'nın Birinci Katında Ocağın Yanında Bulunan Hafif Yüksek Seki (Detay).....	70
Resim 120. Döğer Kervansarayı'ndaki Merdiven Basamakları	70
Resim 121. Döğer Kervansarayı'nın İkinci Kattaki Holün Üst Örtüsünden Bir Görünüm	71
Resim 122. Döğer Kervansarayı'nın İkinci Kattaki Holü Gösteren Eski Bir Görünümü	71
Resim 123. Döğer Kervansarayı'nın İkinci Katındaki Holden Genel Görünüm	71
Resim 124. Döğer Kervansarayı'nın İkinci Katındaki Sağ Köşedeki Odanın Giriş Kapısı.....	72
Resim 125. Döğer Kervansarayı'nın İkinci Katındaki Sağ Köşedeki Odada Bulunan Dolap.....	72
Resim 126. Döğer Kervansarayı'nın İkinci Katında Sağ Köşedeki Odanın Mazgal Penceresi ve Mazgal Pencereden Daha Geniş Olan Diğer Pencere	72
Resim 127. Döğer Kervansarayı'nın İkinci Katında Sağ Köşedeki Odada Bulunan Ocak	73
Resim 128. Döğer Kervansarayı'nın İkinci Katında Sağ Köşedeki Odada Bulunan Kubbe.....	73
Resim 129. Döğer Kervansarayı'nın İkinci Katında Sağ Köşedeki Odada Bulunan Tuğladan Yapılmış Tromp.....	73
Resim 130. Döğer Kervansarayı'nın İkinci Katında Mescidin Sağında Bulunan Odanın Kapısından Görünümü ve Mermerden Yapılmış Eşiği	74
Resim 131. Döğer Kervansarayı'nın İkinci Katında Mescidin Sağındaki Odada Bulunan Dolap Boşluğu	74
Resim 132. Döğer Kervansarayı'nın İkinci Katında Mescidin Sağındaki Odada Bulunan Ocak.....	75
Resim 133. Döğer Kervansarayı'nın İkinci Katında Mescidin Sağındaki Odada Bulunan Mazgal Pencere ve Mazgal Pencereden Daha Geniş Olan Pencere	75
Resim 134. Döğer Kervansarayı'nın İkinci Katında Mescidin Sağındaki Odada Bulunan Dolap Boşlukları.....	75
Resim 135. Döğer Kervansarayı'nın İkinci Katındaki Mescidi.....	76
Resim 136. Döğer Kervansarayı'nın İkinci Katındaki Mescidin Mihrabı.....	76
Resim 137. Döğer Kervansarayı'nın İkinci Katındaki Mescidin Mazgal Pencereleleri... ..	77
Resim 138. Döğer Kervansarayı'nın İkinci Katındaki Mescidin Yan Duvarlarındaki Tahfif Sivri Kemer.....	77
Resim 139. Döğer Kervansarayı'nın İkinci Katındaki Mescidin Tuğladan Yapılmış Yarım Çapraz Tonoz Tavanı	78
Resim 140. Döğer Kervansarayı'nın İkinci Katında Mescidin Solundaki Odanın Kapısı	78
Resim 141. Döğer Kervansarayı'nın İkinci Katında Mescidin Solundaki Odada Bulunan Dolap Boşlukları ve Tahfif Kemer	79
Resim 142. Döğer Kervansarayı'nın İkinci Katında Mescidin Solundaki Odada Bulunan Mazgal Pencere ve Mazgal Pencereden Daha Geniş Olan Pencere	79
Resim 143. Döğer Kervansarayı'nın İkinci Katında Mescidin Solundaki Odada Bulunan Ocak.....	79

Resim 144. Döğer Kervansarayı'nın İkinci Katında Mescidin Solundaki Odada Bulunan Kapı ve Kapının Sağında Bulunan Dolap Boşluğu (İçerden Görünüm)	80
Resim 145. Döğer Kervansarayı'nın İkinci Katında Sol Köşedeki Odanın Kapısı	80
Resim 146. Döğer Kervansarayı'nın İkinci Katında Sol Köşedeki Odada Bulunan Yıkınma Yeri.....	81
Resim 147. Döğer Kervansarayı'nın İkinci Katında Sol Köşedeki Odada İçinde Boşluğu Bulunan Kemer.....	81
Resim 148. Döğer Kervansarayı'nın İkinci Katında Sol Köşedeki Odada Yan Yana Bulunan İki Ocak.....	81
Resim 149. Döğer Kervansarayı'nın İkinci Katında Sol Köşedeki Odada İçinde Girinti Bulunan Kemer.....	82
Resim 150. Döğer Kervansarayı'nın İkinci Katında Sol Köşedeki Odanın Mazgal Penceresi ve Mazgal Pencereden Daha Geniş Olan Pencere.....	82
Resim 151. Döğer Kervansarayı'nın İkinci Katında Sol Köşedeki Odada Bulunan Kubbe.....	82
Resim 152. Döğer Kervansarayı'nın İkinci Katında Sol Köşedeki Odada Kubbeye Geçişteki Tromplardan Bir Örnek	82
Resim 153. Döğer Kervansarayı'nın Develik Kısımındaki İki Katlı Alana Bakan Dışarıya Kapalı Mazgal Pencereleer	84
Resim 154. Döğer Kervansarayı'nın Develik Kısımındaki Dışarıya Bakan Mazgal Pencere.....	84
Resim 155. Döğer Kervansarayı'nın Develik Kısımında Kapıdan Girişte Sağ Tarafda Bulunan Ocaklardan Bir Görünüm (Ortada Üstü Yıkılmış Ocak)	84
Resim 156. Döğer Kervansarayı'nın Develik Kısımında Kapıdan Girişte Sol Tarafda Bulunan Ocaklardan Bir Görünüm.....	85
Resim 157. Döğer Kervansarayı'nın Develik Kısımındaki Sivri Kemerler.....	85
Resim 158. Döğer Kervansarayı'nın Develik Kısımındaki Kapı Kemerleri.....	85
Resim 159. Döğer Kervansarayı'nın Develik Kısımındaki Duvara Bitişik Vaziyetteki Ayaklardan Örnekler	86
Resim 160. Döğer Kervansarayı'nın İki Katlı Kısımının Taç Kapısı	87
Resim 161. Döğer Kervansarayı'nın İki Katlı Kısımının Taç Kapısındaki Mihrabiyeler	87
Resim 162. Döğer Kervansarayı'nın İki Katlı Kısımının Taç Kapısındaki Nişlerin Dıştan Pencere Şeklindeki Görünümü	87
Resim 163. Döğer Kervansarayı'nın İki Katlı Kısımının Taç Kapı Kemerleri.....	88
Resim 164. Döğer Kervansarayı'nın Develik Kısımının Taç Kapısı.....	88
Resim 165. Döğer Kervansarayı'nın Develik Kısımının Taç Kapısının Mihrabiyeleri..	89
Resim 166. Döğer Kervansarayı'nın Develik Kısımının Taç Kapısındaki Kapı Kemerleri ve Kemerin Üzerindeki Kitabelik Kısmı	89
Resim 167. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Onarım Öncesi Eski Resimlerinden Bir Görünüm.....	93
Resim 168. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Ön Cephesini Gösteren Eski Resimlerinden Bir Görünüm	94
Resim 169. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Girişte Bulunan Taç Kapısı ve Destek Kuleleri	94
Resim 170. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Üçüncü Silindir Destek Kulesi	94
Resim 171. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Köşe Destek Kuleleri.....	95
Resim 172. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Destek Kulesi (Detay).....	95
Resim 173. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Duvarlarında Bulunan Çörttenler.....	95

Resim 174. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Köşk Mescidinin Duvarında Bulunan Çörten	96
Resim 175. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Köşk Mescidinin Duvarında Bulunan Çörten (Detay)	96
Resim 176. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Avluya Girişteki Taç Kapısında Bulunan Kapı Kemer, Kilit Taşı ve Kapı Kemerinin Üzerindeki Birbirine Geçmeli Yarım Yuvarlak Planlı Taş Örgüsü	96
Resim 177. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Avlusunda Bulunan Köşk Mescidin Farklı Cephelerinden Görünüm, Kuzey Cephe (Giriş) ve Doğu Cephesi ...	97
Resim 178. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Avlusunda Bulunan Köşk Mescidin L Planlı Ayaklarından Bir Örnek	98
Resim 179. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Avlusunda Bulunan Köşk Mescidin Zemin Katı ve Sivri Kemerlerden Örnekler	98
Resim 180. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Avlusunda Bulunan Köşk Mescidin Kuzey Cephesindeki Merdivenleri ve Giriş Kapısı	99
Resim 181. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Avlusunda Bulunan Köşk Mescidin Batı Duvarında Pencerenin Solunda Bulunan Devşirme Malzeme	99
Resim 182. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Avlusunda Bulunan Köşk Mescidin Batı Duvarında Pencerenin Solunda Bulunan Devşirme Malzeme (Detay)	99
Resim 183. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Avlusunda Bulunan Köşk Mescidin Kible Duvarında Bulunan Devşirme Malzemeler	100
Resim 184. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Avlusunda Bulunan Köşk Mescidin Kible Duvarında Bulunan Devşirme Malzemeler (Detay 1)	100
Resim 185. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Avlusunda Bulunan Köşk Mescidin Kible Duvarında Bulunan Devşirme Malzemeler (Detay 2)	100
Resim 186. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Avlusunda Bulunan Köşk Mescidin Kible Duvarında Bulunan Devşirme Malzemeler (Detay 3)	100
Resim 187. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Taç Kapısında Bulunan Devşirme Malzeme	100
Resim 188. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Avlusunda Bulunan Köşk Mescidin Kapısının Üzerindeki Geçmeli Taşlar (Mescit Kapısı Girişi)	101
Resim 189. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Avlusunda Bulunan Köşk Mescidin Kapısının Üzerindeki Geçmeli Taşlar (Mescidin İçerisinden Görünümü)	101
Resim 190. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Avlusunda Bulunan Köşk Mescidin Doğu ve Batı Cephelerinde Bulunan Pencereleeri	101
Resim 191. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Avlusunda Bulunan Köşk Mescidin Girişte Sol Tarafta Bulunan Merdivenler ve Çatıya Çıkıştaki Geçit Kapısı	102
Resim 192. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Avlusunda Bulunan Köşk Mescidin Mihrabı	102
Resim 193. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Avlusunda Bulunan Köşk Mescidin Kubbesi	103
Resim 194. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Kapalı Kısmın Taç Kapısında Bulunan Kapı Kemer, Kilit Taşı ve Kapı Kemerinin Üzerindeki Z Planlı Geçmeli Taş Örgüsü	104
Resim 195. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Orta Bölümünde Bulunan Kubbeli Bölüm	105
Resim 196. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Orta Bölümünde Bulunan Kubbeli Bölümün Dışarıdan Bir Görünümü	105
Resim 197. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nda Bulunan Mazgal Pencereleer 1	105

Resim 198. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nda Bulunan Mazgal Pencereleer 2	105
Resim 199. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nda Bulunan Mazgal Pencereleer 3	105
Resim 200. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Kapalı Kısmın Orta Bölümünde Bulunan Sivri Kemerler	106
Resim 201. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Kapalı Kısmında Bulunan Bölümlerden Örnekler 1	106
Resim 202. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Kapalı Kısmında Bulunan Bölümlerden Örnekler 2	106
Resim 203. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Kapalı Kısmında Bulunan Bölümlerden Örnekler 3	106
Resim 204. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Kapalı Kısmında Bulunan Ayaklardan Örnekler	107
Resim 205. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Avlusunda Bulunan Revaklı Bölümün Onarım Öncesi Görünümü.....	108
Resim 206. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Avlusunda Bulunan Revaklı Bölüm	108
Resim 207. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Avlusunda Bulunan Sağ Taraftaki Revaklı Bölümdeki İkişer Kemer Açıklığı	108
Resim 208. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Avlusunda Bulunan Sağ Taraftaki Revaklı Bölümdeki Sivri Kemerler ve Yan Yana Bulunan İkişer Ayakların Görünümü	108
Resim 209. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Avlusunda Bulunan Sağ Taraftaki Revaklı Bölümdeki Ayaklar (Avludan Görünümü)	109
Resim 210. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Avlusunda Bulunan Sağ Taraftaki Revaklı Bölümdeki Ayaklar (İçerden Görünümü)	109
Resim 211. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Avlusundaki Güney Yönünde Bulunan Üstü Örtülü Bölüm	109
Resim 212. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Avlusundaki Güney Yönünde Bulunan Eyvanlı Alan.....	109
Resim 213. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Avlusunda Bulunan Güney Yönündeki Eyvanlı Kısım, Kapılar ve Pencereleer.....	110
Resim 214. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Girişinde Bulunan Mukarnas Kavsaralı Taç Kapı	111
Resim 215. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Avluya Girişinde Bulunan Taç Kapıdaki Mukarnaslı Kavsara	112
Resim 216. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Avluya Girişteki Taç Kapının Mihrabiyeleri	113
Resim 217. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Avluya Girişteki Taç Kapının Mihrabiyeleri	113
Resim 218. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Avluya Girişinde Bulunan Taç Kapıdaki Kitabesi	113
Resim 219. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Avluya Girişinde Bulunan Taç Kapıdaki Korniş ve Silmeler	114
Resim 220. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Avluya Girişinde Bulunan Taç Kapıdaki Silmelerin Etrafında Bulunan Yarım Yıldız Motifli Süslemeler	115
Resim 221. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Avluya Girişinde Bulunan Taç Kapıdaki Mukarnaslı Kavsara Etrafında Şekillenen Gülbezekleer	116
Resim 222. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı, Taç Kapıdaki Gülbezekleer-1	116
Resim 223. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı, Taç Kapıdaki Gülbezekleer-2	116
Resim 224. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı, Taç Kapıdaki Gülbezekleer-3	116

Resim 225. Sekizli Madalyon, Ağzıkara Han, Aksaray Sultanhanı ve İshaklı Han	116
Resim 226. Niğde Gündoğdu Türbesi Taç Kapı, Sekiz Yapraklı Çiçek.....	116
Resim 227. Altılı Madalyon, İstanbul (Kadırga) Sokullu Camii, Pencere Kapağı.....	116
Resim 228. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Avluya Girişindeki Taç Kapı Köşe Sütunçeleri (Sol Sütunçe)	118
Resim 229. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Avluya Girişindeki Taç Kapıda Köşe Sütunçeleri (Sağ Sütunçe).....	118
Resim 230. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'ndaki Köşk Mescidin Kemer Taşlarında Bulunan Yarım Yıldız Motifi	119
Resim 231. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'ndaki Köşk Mescitteki Dairesel ve Düz Çizgilerden Oluşan Üç Köşeli Yıldız Motifi	119
Resim 232. Anadolu'daki Kervansarayların Duvarlarında Kullanılan Yıldızlı Motifler, Görüldüğü yerler; Goncalı Akhan, Kayseri Sultan Hanı.....	120
Resim 233. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Köşk Mescidinin Dış Duvarlarında Bulunan Silmeler	120
Resim 234. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Köşk Mescidinin Dört Köşe Duvarlarında Bulunan Yarım Silindirik Silmelerden Örnekler.....	121
Resim 235. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Köşk Mescidinin Kapısındaki Silmeler.....	121
Resim 236. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Köşk Mescidinin Pencerelelerinden Bir Örnek	121
Resim 237. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Köşk Mescidinin Kapısı	122
Resim 238. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Köşk Mescit Kapısının Mukarnaslı Kavsarası.....	123
Resim 239. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Köşk Mescit Kapısının Lentosunda Bulunan Bitkisel Motifler	123
Resim 240. Çarkıfelek Motifi	124
Resim 241. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Köşk Mescit Kapısının Köşe Sütunçelerindeki Motifler	124
Resim 242. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Köşk Mescidinin Mihrabındaki Mukarnaslı Mihrap Nişi.....	125
Resim 243. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın, Köşk Mescidinin Mihrabında Bulunan Sol Sütunçe.....	126
Resim 244. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın, Köşk Mescidinin Mihrabında Bulunan Sağ Sütunçe	126
Resim 245. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Köşk Mescidinin Mukarnas Kavsaralı Kubbesi	126
Resim 246. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Köşk Mescidinin Mukarnaslı Pencereleleri	127
Resim 247. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Kapalı Kısımındaki Taç Kapısı ve Renkli Taşlardan Oluşan Yarım Niş.....	128
Resim 248. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Kapalı Kısımın Taç Kapısının İstiridye Motifleri.....	128
Resim 249. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Kapalı Kısımın Taç Kapısındaki Kitabesi	129
Resim 250. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Kapalı Kısımın Taç Kapısının Kapı Söveleri	129
Resim 251. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Kapalı Kısımın Taç Kapısının Mihrabiyeleri	129

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

- A.DVNS.MHM.d:** Bab-1 Asafî Divan-1 Hümayun Sicilleri Mühimme Defterleri
AE.SMST.III: Ali Emiri Mustafa III
age: Adı geçen eser
BOA: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
bk.: Bakınız
C: Cilt
çev: Çeviren
H: Hicrî
Haz: Hazırlayan
Hz.: Hazreti
km: Kilometre
m: Metre
M: Miladi
m²: Metrekare
nr: Numara
S: Sayı
s.: Sayfa
s.a.v: Sallallahu aleyhi ve sellem
ss: Sayfa numarası
T.C: Türkiye Cumhuriyeti
TDV: Türkiye Diyanet Vakfı
VGM: Vakıflar Genel Müdürlüğü
vb: Ve benzeri
vd: Ve diğerleri
yy.: Yüzyıl

GİRİŞ

Araştırmanın amacı; Afyonkarahisar'daki kervansarayların hangi yüzyılda yapıldıklarının, yapıldıkları dönemlerin sanat anlayışının, mimarî ve tezyinî özelliklerinin, kervansarayların günümüzdeki durumlarının, geçirdikleri değişimlerinin araştırılması ve incelenmesidir.

Araştırmanın önemi; güzergâh olarak tam bir kavşak vazifesi gören Afyonkarahisar'daki kervansarayların bazıları çeşitli onarımlar sayesinde günümüze kadar gelmişler, bazıları ise varlıklarını koruyamamışlardır. Bu araştırma ile Afyonkarahisar'da inşa edilen kervansaraylar tek tek ele alınacak, mimarî ve tezyinî özellikleri hakkında bilgiler verilecektir.

Araştırmanın kapsamı; Afyonkarahisar'da bulunan kervansarayların genel mimarî özellikleri ve tezyinâtı ile sınırlıdır. Kervansarayların etrafında varsa diğer yapıların (camii, hamam, medrese vb.) mevcudiyetlerinden söz edilecektir; ancak, bu yapıların mimarîsi özellikleri ve tezyinatları çalışmanın kapsamı dışındadır.

Konuyla alâkalı literatür taranmış, makaleler, tezler ve kitaplarda geçen kervansaraylarla ilgili bilgiler dâhilinde kervansarayların inşa edildikleri yerler gezilmiş, günümüze ulaşan kervansaraylar bizzat yerinde incelenmiş, elde edilen veriler fotoğraflanarak kayıt altına alınmıştır. Afyonkarahisar'da bulunan kervansaraylarla ilgili eski resimleri, onarım tarihleri, tescil tarihleri gibi bazı bilgiler için Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi Arşivi ve Kütahya Vakıflar Bölge Müdürlüğü Arşivinden bazı belgeler talep edilmiştir. Bu belgeler, çalışmaya destek amaçlı olarak kullanılmıştır. Kervansaraylar hakkında Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı'ndan belgeler de araştırılmıştır.

Anadolu'da yapılmış olan kervansaraylarla ilgili Kurt Erdmann und Hanna Erdmann "Das Anatolische Karavansaray Des 13. Jahrhunderts Zweiter und Dritter Teil", M. Kemal Özergin "Anadolu'da Selçuklu Kervansarayları", O. Cezmi Tuncer "Anadolu Kervan Yolları", Gönül Cantay "Kervansaraylar", Osman Eravşar "Yolların Tanıkları: Anadolu Selçuklu Hanları", Osman Turan "Selçuk Kervansarayları" gibi kitaplar bulunmaktadır. Yine kervansaraylarla ilgili olarak Oğulcan Avcı "Anadolu Selçuklu Devlet Adamlarının Yaptırdıkları Kervansaraylar", Oğuzhan İlgün "Çay-Ebu'l-Mücahit Yusuf Külliyesinde Süsleme", Şebnem Akalın "Karatay Han'ın Mimari Tarihi İçinde Değerlendirilmesi", Şükrü Dursun "Anadolu Selçuklu Kervansaraylarında Süsleme" gibi

Yüksek Lisans ve Doktora tezleri bulunmaktadır. Bu araştırmanın genel amacı, bahsi geçen çalışmalardan da yararlanarak Afyonkarahisar’da bulunan kervansarayların genel mimari ve tezyinî özelliklerini incelemektir.

Afyonkarahisar, geçmişte birçok devletin ticaret hayatına yön verdiği kadim bir şehirdir; ticarî yollar üzerinde birçok kervansarayı barındırmaktadır. Anadolu Selçuklu Devleti’ne başkentlik yapmış Konya ile sınırları bulunan, Osmanlı Devleti’nin başkenti İstanbul’un yol güzergâhında bulunan Afyonkarahisar, tarihî süreçte ticaret yolları üzerinde kurulmuş önemli bir şehirdir¹.

Kervansaraylar, kervanların konaklaması ve güvenli bir şekilde yolculuk yapması için inşa edilen, genellikle duvarları kesme taşlarla yapılan, belli bir planı olan ve dönemin işlek yolları üzerinde yapılmış büyük yapılardır². Kervansaraylarda birçok yapı elemanı toplu hâlde kullanılmıştır. En bariz örnekler, Sultandağı ve Anıtkaya’daki kervansaraylardır. Özellikle devşirme malzemeler ve üzerlerinde bulunan motifler, bu kervansaraylarda dikkat çekmektedir.

Anadolu’da en çok kervansarayın yapıldığı dönem, Anadolu Selçuklu Dönemi’dir³. Afyon-Konya yolunda bulunan Çay ve Sultandağı’ndaki kervansaraylar da bu dönemde yapılmıştır. Bu kervansaraylar, döneminin yapı malzemelerini ve tezyinî özelliklerini yansıtmaktadırlar. Çay’daki kervansarayın en dikkat çekici yönü, taç kapısı ve taç kapısındaki pars armasıdır.

Beylikler döneminden kalma Anıtkaya Kervansarayı, Kütahya ve çevresinde etkili olan Germiyanogulları Beyliği’nin eseridir. Kütahya’yı yazlık, Karahisar’ı da kışlık başkent yapan Süleyman Şah tarafından yaptırıldığı söylenmektedir⁴. Döğer Kervansarayı, plan olarak alışılmışın dışında bir yapıdır. Aynı yöne bakan kapıları ve iki farklı kullanım alanı vardır. Bir diğer özellik de kervansarayın iki katlı bölümünün olmasıdır. Kervansaray, burada konaklayacak kişilerin bütün ihtiyaçlarını karşılayabilecek şekilde tasarlanmıştır. Döğer Kervansarayı’nda tuğla, ahşap malzeme ve taş malzeme bir arada kullanılmıştır. Bu malzemelerin bir arada kullanılması yapıya farklı bir ihtişam katmaktadır.

¹ Orhan Cezmi Tuncer, *Anadolu Kervan Yolları*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2007, s. 35.

² Hasan Özönder, “Türk Medeniyeti Tarihinde Kervansaraylar”, *İslam Medeniyeti Dergisi*, C. III, S. 27, İstanbul, 1973, ss. 37-39.

³ Seda Aycibin, *Anadolu Kervansaraylarının Tarihsel ve Mimari Gelişimi, Kervansaray Yapılarının İşlevlendirilerek Yeniden Kullanımı*, Yüksek Lisans Tezi, T.C. İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 2018, s.19.

⁴ Süleyman Gönçer, *Afyon İli Tarihi*, Karınca Yayınları, C.I, İzmir 1971, s.347.

Kitabeler, yapıyı yaptıran kişi hakkında, yapılış tarihi hakkında bilgiler içermektedir. Kitabeler genellikle giriş kapılarının üzerinde bulunmaktadır. Giriş kapılarını süsleyen kitabeler, dönemin hat sanatını ortaya koydukları için tezyinî açıdan da önemlidir. Sultandağı'nda bulunan Sâhib Ata (İshaklı)⁵ ve Çay'da bulunan Ebu'l-Mücahit Yusuf Kervansarayı'nda⁶ kitabeler halen varlığını korumaktadır. Ancak Anıtkaya ve Döğer'deki kervansarayların kitabelik kısımları olmasına rağmen kitabeleri yoktur (bk. Resim: 25-166).

Araştırmada öncelikle kervansaraylar hakkında ulaşılan eserler detaylı şekilde incelenmiştir. Önce Sultandağı ilçesine gidilerek Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı yerinde incelenmiş, mimarî ve tezyinî özellikleri fotoğraflanarak kayıt altına alınmıştır. Duvarları, taç kapıları, kapalı kısmı ve köşk mescidi gibi özellikler detaylı olarak ele alınmıştır. Sonra Sultandağı ile sınır ilçe olan Çay'a gidilmiş; buradaki Ebu'l-Mücahit Yusuf Kervansarayı yerinde incelenmiş, mimarî ve tezyinî özellikleri fotoğraflanarak kayıt altına alınmıştır. Daha sonra Osmanlı eseri olan Döğer Kervansarayı yerinde incelenerek fotoğraflanmış, kayda geçirilmiştir. En son olarak incelenen kervansaray, Afyonkarahisar'daki en küçük alana sahip olan Anıtkaya Kervansarayı'dır. Bu kervansaraydaki dikkat çekici özellikler, yapıda sıklıkla kullanılan devşirme malzemelerdir.

Bu araştırma ile eskiden ticaret hayatının vazgeçilmez unsurlarından olan kervansarayların mimarî ve tezyinî özellikleri ortaya konulacaktır. Bazı motiflerin çağrıştırdığı anlamlar üzerinde durulacaktır. Nitekim Afyonkarahisar Valiliği tarafından tarihî yapılara ayrı bir önem verilmektedir. Özellikle Sultandağı Kent Meydanı Projesi kapsamına giren Sâhib Ata Kervansarayı ile ilgili yapılacak düzenlemeler, turizm açısından da önemlidir. Dolayısıyla, bu araştırma çeşitli kurumlar tarafından yürütülen birçok projeye de ışık tutacaktır.

Araştırma yapılırken Afyonkarahisar'daki kervansarayların birçok insan tarafından gezildiği, fakat insanların, kervansarayların inşa edildikleri dönemlerin mimarîsi (Anadolu Selçuklu Dönemi- Beylikler Dönemi- Osmanlı Dönemi) ve süsleme

⁵ Alptekin Yavaş, *Anadolu Selçuklu Veziri Sahip Ata Fahrettin Ali'nin Mimari Eserleri*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2007, s. 37.

⁶ Oğuzhan İlgin, *Çay Ebu'l-Mücahit Yusuf Külliyesinde Süsleme*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2019, s. 28.

sanatları hakkında bilgi sahibi olmadıkları görülmüştür. Bu bağlamda, yaptığımız araştırma birçok özelliği gün yüzüne çıkaracağı için turizme de katkıda bulunacaktır.

Araştırma, üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; kervansaraylarla ilgili genel bilgilere, Anadolu'daki kervansarayların genel niteliklerine, genel mimarî-tezyinî özelliklerine yer verilecektir. İkinci bölümde; günümüzde ayakta kalan Afyonkarahisar'daki kervansarayların genel mimarî-tezyinî özellikleri hakkında bilgilerle saha araştırması sonucunda kayıt altına alınan fotoğraflara yer verilecek, üçüncü bölümde ise Afyonkarahisar'daki günümüze ulaşmamış kervansaraylara değinilecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

RİBÂT, HAN VE KERVANSARAYLARIN GENEL ÖZELLİKLERİ

1. RİBÂT, HAN VE KERVANSARAY TERİMLERİ

Şekil 1. Anadolu'da Bulunan Kervansarayları Gösteren Bir Harita

Kaynak: Google Maps, 2022.

“Ribât” sözlükte “düşman saldırılarını önlemek için sınır boylarında nöbet tutmak” anlamında mastar olarak kullanılmakta ve Kur’an-ı Kerim’de “ribâtü’l-hayl” - cihad için bağlanıp beslenen atlar- şeklinde geçmektedir⁷. Ribatlar, herhangi bir savaş ânında kullanılmak üzere bir araya getirilmiş, en az beş atın oluşturduğu grupları ifade eden veya kırsakların bakımının yapıldığı yer anlamında kullanılır⁸. Bu müessese, esasen Müslümanlıkta cihad yani, harple alakalı dinî-askerî bir müessese olmakla beraber, zamanla tekke, zaviye, hânakâh, kervansaray, han ve menzil gibi isimlerle de anılmıştır⁹. Ancak Ribât kavramının kökenine bakıldığında, Türklerin İslamiyetten önceki dinlerinden birinin Budizm olduğuna, İslamî külliye ve gazi ribâtlarının ilk vücut bulduğu yerlerde Budist Türk sülalelerinin hâkim olduğuna ve Budist külliyeler inşa edildiğine dair bilgiler de bulunmaktadır¹⁰. Dolayısıyla Türklerde ribâtların, İslamiyetten önce de var olduğu, zamanla farklı isimlerle anıldığı görülmektedir.

“Han” kavramı, genel anlamda kervansaray terimi ile aynı anlamda kullanılmaktadır. Bir kaynakta “Anadolu Selçuklu Dönemi”nde tüccarların ve yolcuların, güven ve sessizlik içinde geceyi bir yerde geçirmeleri amacıyla, büyük yollar üzerinde

⁷ İsmail Yiğit, “Ribât”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.XXXV, TDV Yayınları, İstanbul 2008, s. 76.

⁸ Bülent Çetinkaya, *Ortaçağ İslam Dünyasında Ribat (VII- XIII. Asırlar Arası)*, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2003, s. 5.

⁹ Fuad Köprülü, “Ribât”, *Vakıflar Dergisi*, S. 2, Ankara 1942, ss. 267-278.

¹⁰ Emel Esin, “Muyanlık” Uygur "Buyan" Yapısından (Vihâra) Hakanlı Muyanlığına (Ribât) ve Selçuklu Han ile Medresesine Gelişme, *Malazgirt Armağanı'ndan ayırışım*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1972, ss. 75-102.

yapılan binalar han, sultanlar tarafından yaptırılanlarına sultan hanı veya kervansaray denir”¹¹ ifadesi bulunmaktadır. Bu ifadeye benzer şekilde günümüzde de kervansaraylara han denildiği de görülmektedir.

Farsça kökenli “kârbansaray” kelimesinden meydana gelen “kervansaray”¹²; tüccarları, hacıları, iş için seyahat edenleri şehirde ve seyahat yolları üzerinde, hayvanlar ve eşyalarıyla beraber barındıran, onlara yatacak güvenli bir yer ve yiyecek temin eden binalardır¹³.

Kervansaraylar, kitabelerinde ve kaynaklarda han, ribât olarak da anılmaktadır¹⁴. Bu sebeple, kervansaray, han ve ribât kavramları, tarihte birbirine yakın veya birbirinin yerine kullanılmıştır.

Geçmiş dönemde kervanlar günde yaklaşık 35-40 km’lik¹⁵ (8-10 saatlik yürüme mesafesiyle)¹⁶ yol kat etmişlerdir. Kervanı oluşturan kişiler, yolculukları esnasında içlerinden bir kişiyi “kervanbaşı” (kervancıbaşı) olarak seçmişlerdir¹⁷. Bu zat, kervana “Dur!” ihtarı veren kişidir¹⁸. Kervansaraylarda imam, müezzin, kayyım, vaiz, aşçı, memurlar, hamamcı, bekçi, kapıcı, nalbant, eczacı, ayakkabıcı, çavuş gibi bazı görevliler vardır¹⁹. Kervansaraylarda çalışan memur ve çalışanları denetlemek üzere mütevellî, müşrif ve nâzırdan oluşan bir kurul, yolcuların rahatça namaz kılabilmeleri için imam-müezzin, müdür vazifesi gören müzif adlı bir görevli ve hancı adında bazı görevliler de vardır²⁰. Kervansaraylarda, yolcuların her türlü ihtiyacının karşılanabilmesi için tedbirler alınmış, kervansaraylar, yemek ihtiyacının karşılanması, hastaların tedavi edilmesi, fakir yolculara ayakkabı verilmesi, hayvanlarıyla birlikte üç gün kalabilmeleri gibi birçok ihtiyaca cevap verebilecek şekilde donatılmıştır²¹.

¹¹ Orhan Cezmi Tuncer, *Anadolu Kervan Yolları*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2007, s. 69.

¹² Ali İlca, “Çorum’da Tarihi Bir Yapı: Veliyyüddin Paşa (Veli Paşa) Hanı ve Vakfiyesi”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.IX, 2000, s. 1.

¹³ Arzu Kılıçöz, *Türklerde Tarihi Konaklama Tesisleri ve Günümüz Turizminde Değerlendirilmeleri (Kervansaray ve Hanlar)*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1985, s. 12.

¹⁴ Şebnem Eryavuz, “Kervansaray”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. XXV, TDV Yayınları, Ankara 2022, s. 299.

¹⁵ Murat Özer, *Osmanlı’da Seyahat Kültürü Kervansaraylar*, Pınar Yayınları, İstanbul 2018, s. 38.

¹⁶ Yusuf Sürmen- Hasan Abdioğlu, “Kervansaray ve Muhasebe İşlemleri”, *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi*, S. 19, 2020, s. 26.

¹⁷ Nilüfer Alkan, “15. ve 16. Yüzyıllarda İran İpek Yolu’nda Kervanlar”, *Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.VII, S.11, 2006, s.145.

¹⁸ Murat Özer, *a.g.e.*, s. 39.

¹⁹ Selami Sönmez, “Ortaçağ Türk ve İslam Dünyasında Kervansaraylar (Hanlar-Ribatlar)”, *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, S. 15, 2007, s. 287.

²⁰ Arzu Kılıçöz, *a.g.e.*, s.32. Müşrif: Ortaçağ’da “nâzır, mütevellî, kayyım” anlamında cami, hastane, sultan hazinesi, vakıf gibi kurumların yönetim ve denetimine bakan kimseler için kullanılmıştır. Kaynak: Mustafa Sabri Küçükbaşçı “Müşrif”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. XXXII, TDV Yayınları, İstanbul 2006, s. 167.

²¹ Hasan Özönder, “Türk Medeniyeti Tarihinde Kervansaraylar”, *İslam Medeniyeti Dergisi*, C. III, S. 27, İstanbul 1973, s. 38.

2. ANADOLU'DA BULUNAN KERVANSARAYLARIN GENEL ÖZELLİKLERİ

Türkler, dünya hayatının geçici olduğu, hayırların kalıcı olduğu düşüncesini yapılan vakıf mallarına ve ikamet ettikleri evlerine yansıtarak vakıf mallarını hayırların kalıcı olduğu düşüncesiyle daha güçlü, evlerini de dünyanın geçici olduğundan hareketle daha zayıf olarak inşa etmişlerdir²². Bu sebeple, vakıf binalarında uzun süre kalıcılığı sağlamak amacıyla taş malzeme, evlerinde de dünya hayatının geçiciliğini vurgulayan kerpiç malzeme kullanmışlardır. Anadolu'daki bu düşünce, aralarında kervansarayların da bulunduğu, geçmişte yapılmış birçok yapının günümüze kadar ayakta kalmasını sağlamıştır. Kervansaraylar, kalın duvarlarıyla, güçlü kapılarıyla günümüzdeki birçok yapıdan sağlamdır.

Kervansaraylar, sultan, vezir ve büyük devlet adamları tarafından hayrat olarak yaptırılmış, özünü yardımlaşma ve insanlık duygusundan almış yapılardır. Genel olarak kervansaraylar, Vakıflar Genel Müdürlüğü yönetimindedir. Tarihî süreçte bu yapılarda her türlü milletten insan kalmıştır. Kervansaraylar, barışta ticaret yapısı olarak, savaşta askerî amaçlarla kullanılmıştır. Kervansarayların, açık avlulu, kapalı avlulu, eş odaklı ve biri açık diğeri kapalı bölümden oluşan (karma) –yazlık ve kışlık- olmak üzere farklı plan tipleri mevcuttur²³. Kervansaraylar genellikle taş işçiliğinin hâkim olduğu yapılardır. Genellikle sultanların yaptırdıkları kervansarayların avlularında köşk mescitler bulunur²⁴. Nitekim Afyonkarahisar Sultandağı'ndaki bulunan Sâhib Ata Kervansarayı'nın avlusunda köşk mescit vardır.

Büyük Selçuklu hanlarında görülen özel daireler, hamam, mescit gibi birimler, özellikle sultan hanlarında daha gelişmiş olarak görülmekte; Anadolu Selçuklu hanlarında girişin yanında, üst katında ya da avlunun bir köşesinde mescit bulunmaktadır²⁵. Sâhib Ata Kervansarayı'nın hemen arkasında bir hamam inşa edilmiştir²⁶. Çay'daki Ebu'l-Mücahit Yusuf Kervansarayı'nın etrafındaki hamam, günümüze ulaşmamıştır²⁷. Kervansaraylarda hayvanlar için ahır, insanlar ve yükler için

²² Murat Özer, *a.g.e.*, s.74.

²³ Hakkı Acun, *Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansarayları*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2007, s. 344.

²⁴ Ali Kılıcı- Gökçe Günel, *Anadolu'da İpek Yolu XI-XIV. Yüzyıllarda Yollar ve Kervansaraylar*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2013, s. 14-15-16.

²⁵ Şebnem Akalın, *Karatay Han'ın Mimari Tarihi İçinde Değerlendirilmesi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1988, s. 8.

²⁶ Mehmet Uysal vd., "Afyon Sultandağı Sahip Ata Kervansarayı", *Türk İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, S. 2, 2006, s. 80.

²⁷ Oğuzhan İlgin, *a.g.e.*, s. 15.

de sekiler yapılmıştır²⁸. Osmanlı döneminde kervansarayların etrafına cami, hamam, mutfak, tabhane, hastane, kahvehane, fırın, havuz ya da çeşme-şadırvan ve dükkân gibi bölümler; bazı kervansaraylarda ayrıca medrese, sıbyan (çocuk) okulu ve darülkurra (kuran okulu) eklenmiştir²⁹. Kervanların geçtiği kasabalar gibi konakladığı kervansarayların etrafı da ticari yönden gelişirdi³⁰.

Anadolu'da kervan yolları üzerinde yapılan kervansaraylar, örümcek ağına benzer şekilde bütün coğrafyaya yayılmıştır (Şekil: 1). Anadolu, geçmişte Pers Kral yolu, Roma yolu, Bizans yolları ve İpek yolu gibi birçok önemli ticaret yollarına sahiptir³¹. Çin'den başlayıp İran'a, oradan da Anadolu'ya geçen Afyonkarahisar yol güzergâhları; Halep, Gaziantep, Göynük, Elbistan, Kayseri, Hacıbektaş, Kırşehir, Lalahan, Ankara, Afyon, Kütahya, İstanbul; Antalya, Burdur veya Denizli üzerinden Dinar, Afyon, İstanbul; Ayas, Konya, Lâdik, Ilgın, Akşehir, Çay, Afyon, Kütahya, İstanbul şeklindedir³².

Afyonkarahisar; Anadolu Selçuklu Devleti'ne başkentlik yapmış Konya, Germiyanogulları Beyliği'nin merkezi olan Kütahya ve Osmanlı Devleti'ne başkentlik yapmış İstanbul güzergâhındadır. Bu güzergâhlar üzerinde Kütahya ve İstanbul Yolu'nda Anıtkaya, Döğer, Konya Yolu'nda da Ebu'l-Mücahit Yusuf ve Sâhib Ata (İshaklı) kervansarayları yapılmıştır. Günümüze ulaşmamış olan Afyonkarahisar'daki kervansaraylar da yine önemli yollar üzerindedir. Şehirdeki kervansaraylar, kervan yolu olarak adlandırılan yollar üzerinde inşa edilmişlerdir. Konya yolunu Afyonkarahisar'a, Afyonkarahisar'dan Kütahya, Bursa ve İstanbul'a bağlayan yol güzergâhı şu şekildedir; Konya, Horozlu Han, Dokuzun Kervansarayı, Kadın Hanı, Ilgın, Arkıt Hanı, Akşehir, Sâhib Ata Kervansarayı, Çay Taş Han (Ebu'l-Mücahit Yusuf Kervansarayı), Afyon, Altıgöz Köprüsü, Eğret Han (Anıtkaya), Döğer Han, Kütahya ve Bursa³³. Osmanlı padişahlarından Yavuz Sultan Selim'in Çaldıran Seferi menziline istifade ettiği Çay ve İshaklı (Sultandağı)³⁴ ve Kanunî Sultan Süleyman'ın I. Irak Seferi menziline kullandığı Eyret (Anıtkaya), Karahisar (Afyonkarahisar) ve İshaklı güzergâhları daha önemli hale

²⁸ Ayşıl Tükel Yavuz, "Anadolu Selçuklu Kervansaraylarında Mekân-İşlev İlişkisi İçinde Savunma ve Barınma", *Vakıf Haftası Dergisi*, S. 9, 1992, s. 261.

²⁹ Arzu Kılıçözlü, *a.g.e.*, s. 36.

³⁰ Osman Turan, "Selçuk Kervansarayları", *Belleter Dergisi*, C. XX, S. 39, Ankara 1946, s. 487.

³¹ Özkan Karaca, Tarihî İz Dokunduğu Güzergâh İpek Yolu, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. XLI, S. 71, Ankara 2022, s. 160.

³² Özkan Karaca, *a.g.e.*, s. 161-162.

³³ Alptekin Yavaş, "Afyon-İshaklı (Saklı) Sâhib Ata Fahreddin Ali Kervansarayı", *Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, S.11, 2019, s.98.

³⁴ Orhan Cezmi Tuncer, *Anadolu Kervan Yolları*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2007, s. 43.

gelmiştir³⁵. İstanbul'dan Suriye'ye uzanan Bizans-Osmanlı döneminde diyagonal yolun en eski güzergâhını temsil ettiği ifade edilen bir kaynakta yer alan “Eiret-Eyret Karyesi (Eğret), Afiûn Qarahisar-Karahisâr-ı Sâhib, Yshaqly-İshaklu menzilleri” ifadesi dikkat çekicidir³⁶.

Afyonkarahisar, birçok seyyah tarafından gezilmiş, seyahatnamelerde ismi geçen şehirlerden biridir. H 965-M 1557 yılında elçi ünvanıyla İstanbul'a gelen Kudbüddin Mekkî, Medine'den başlayarak Tebuk, Ma'an, Şam, Humus, Hama, Haleb, Adana, Kölek Boğazı, Kızılışık, Sarıışık, Gavursandık, Ulukışla, Ereğli, Karapınar, Bozok, Ilgın, Akşehir, Çay, Afyonkarahisar, Döğer, Kütahya, Karaöyük, Bozöyük, İznik, Gebze, Üsküdar'dan İstanbul'a ulaşmıştır³⁷. Jean-Baptiste Tavernier isimli bir seyyahın 1650'li yıllarda, “Kervan Afyonkarahisar'da asla durmaz, çünkü hem kentte harabeye dönmemiş kervansaray bulunmaz hem de bir mil ileride güzel ve çok ucuz balık yiyebilme olanağı vardır”³⁸ ifadesinden hareketle, o tarihte seyyahın gördüğü kervansarayların bakıma ihtiyacının olduğu anlaşılmaktadır. William Martin Leake, 1800 tarihli İstanbul-Konya seyahatinde Kartal- Gebze-İznik-Eskişehir-Seyitgazi-Doğanlı-Bolvadin-İshaklı-Akşehir ve Ilgın üzerinden Konya'ya ulaşır³⁹. M. Clement Huart isimli bir seyyah ise çalışmaya konu olan Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı hakkında “güzel bir Arap üslûbunda” ifadesini kullanmış, Friedrich Sarre ise kitabesine göre 1258-59'da yapıldığını sandığı Çay Ebu'l-Mücahit Yusuf Kervansarayını gezmiştir⁴⁰. Clement Huart'ın, 1891 yılında Bursa-Eskişehir-Afyonkarahisar üzerinden Konya'ya seyahat ederken Anıtkaya (Eğret) Kervansarayının harap durumuna rağmen fonksiyonunu sürdürdüğüne dair bir bilgi de bulunmaktadır⁴¹. Evliya Çelebi, Kütahya'dan Afyonkarahisar'a giderken Altuntaş Kasabası ve Ömer Köyü'nden bahsetmektedir. Fakat Seyahatname adlı eserinde bu iki mevkii arasında yer alan Anıtkaya (Eğret) Kervansarayından bahsetmemektedir. Kaleden şehri izlerken “yeryüzü ta Altuntaş Ovası'na kadar ve iki merhale yer Seyyid

³⁵ Orhan Cezmi Tuncer, *a.g.e.*, s. 49.

³⁶ Franz Taeschner, Osmanlı Kaynaklarına Göre Yol Ağı (Das Anatolische Wegenetz Nach Osmanischen Quellen), Çev: Nilüfer Epceli, Bilge Yayıncılık, İstanbul 2010, s. 171. Tablo-9.

³⁷ Ahmet Çaycı, “Osmanlı Seyyahlarının İzlenimleriyle Konya ve Çevresi”, *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.21, s. 118.

³⁸ Jean-Baptiste Tavernier, *Tavernier Seyahatnamesi Stefanos Yerasimos'un Anısına*, Çev: Teoman Tunçdoğan, Kitap Yayınevi, İstanbul 2006, s. 126.

³⁹ William Martin Leake, *Journal Of a Tour In Asia Minor, With Comparative Remarks On The Ancient And Modern Geography Of That Country*, London, John Murray Yayınevi, 1824, s. 1.

⁴⁰ Semavi Eyice, “Anadolu Selçuklu Sanatı Çalışmalarının Başlangıcında İki Yabancı: Clement Huart Ve Friedrich Sarre”, *Türkiye Mecmuası*, İstanbul 1972, C. XVII, ss. 133-148.

⁴¹ Ali Osman Uysal, *Germiyanoğulları Beyliği'nin Mimari Eserleri*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1990, s. 352.

kervansaraylarda üç ile yedi gün arasında ücretsiz kalınabilmiş, bazı kervansaraylarda ise, her zaman ücret alınmıştır⁴⁶.

Osmanlı kervansaraylarını, Selçuklu kervansaraylarından ayıran en büyük özellik; Osmanlı kervansaraylarında büyük taç kapıların bulunmaması, süslemeden çok işleve önem verilmiş olmasıdır⁴⁷. Afyonkarahisar'daki Döğer Kervansarayı Osmanlı, Sâhib Ata Kervansarayı Anadolu Selçuklu Dönemi'ne aittir. Döğer Kervansarayı'nın kapısında herhangi bir süsleme bulunmazken Sâhib Ata Kervansarayı'nda mukarnas kavsaralı ve çeşitli süslemeleri olan taç kapısı vardır⁴⁸. Bu durum, Anadolu Selçuklu Dönemi'nde yapılan kervansarayların, Osmanlı Dönemi'nde yapılan kervansaraylara göre daha fazla tezyinî özellik içerdiğini göstermektedir.

2.1. GENEL MİMARÎ ÖZELLİKLER

Anadolu Selçuklularının yaptığı kervansarayların bazılarında farklılıklar olsa da kervansaraylar, genellikle avlu etrafında yer alan revaklar, avluya açılan hol kısmı ve diğer kısımlardan oluşmaktadır⁴⁹. Kervansarayların barınak kısımları tonozlu yapılardan oluşmaktadır. Dış duvarları da genellikle dikdörtgen, kare, üçgen ve daire planlı payandalarla desteklenmiştir⁵⁰. Kervansarayların genelinde yapı malzemesi bazen yontulmuş taş bazen de -Horozlu ve Afyonkarahisar-Çay-Taşhan (Ebu'l-Mücahit Yusuf Kervansarayı) örneğinde olduğu gibi- tuğladır, kimi zaman da mermer ve antik malzemeler kullanılmıştır⁵¹. Osmanlı kervansarayları genel ilke olarak açık avlulu, çeşitli plan şemalarına sahip tarzda yapılmıştır⁵². Afyonkarahisar'daki kervansaraylarda da yapı malzemesi olarak kesme taş, kaba taş, tuğla, mermer ve ahşap yapı malzemelerinden istifade edilmiştir.

Kervansarayların mimarîsini oluşturan ana unsurlar; taç kapılar (özellikle Anadolu Selçuklularından kalma), kapılar, pencereler, dendanlar (silme), merdivenler (örneğin Sâhib Ata Kervansarayı'nın köşk mescidinde bulunan merdivenler ve Döğer

⁴⁶ Hakkı Acun, *a.g.e.*, s. 17.

⁴⁷ Arzu Kılıçözlü, *a.g.e.*, s. 36.

⁴⁸ Mukarnas: Düşey bir yüzeyden üzerinde bulunan daha taşkın bir yüzeye geçmek için küçük prizmalar şeklinde birbiri üzerine oturan bindirmeliklere verilen ad, sarkıt. Kaynak: Doğan Hasol, *Ansiklopedik Mimari Sözlüğü*, Yapı- Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul, 1979, s. 264.

⁴⁹ Huriye Yurdasever, *Anadolu Selçuklu Hanlarından Kırkgöz Han'ın Değerlendirilmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta 2011, s. 21.

⁵⁰ Ayşıl Tükel Yavuz, *a.g.e.* s. 255-269.

⁵¹ Ali Dağaşan, *Anadolu Selçuklu Kervansaraylarına Ait Mimari Unsurların Resimsel Yüzeylerde Plastik Çözümlemeleri*, Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya 2019, s. 32.

⁵² Arzu Kılıçözlü, *a.g.e.*, s. 36.

Kervansarayı'nda bulunan merdivenler), ocaklar şeklinde sıralanabilir⁵³. Afyonkarahisar'da bulunan Döğer Kervansarayı iki katlı olup iki kapısı vardır. Günümüze kadar varlığını korumuş bacaları hâlen işler vaziyettedir. Sultandağı'ndaki Sâhib Ata Kervansarayı hem kendine has özellikleri olan hem de yapıldığı dönemin sanat anlayışını yansıtan bir kervansaraydır. Girişte muazzam bir taç kapı ve mukarnaslı kavsara, kapının yanlarında da mihrabiyeler göze çarpmaktadır.

Resim 1. Avanos Sarı Han Mescit ve Dama Çıkış Merdivenleri ve Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Köşk Mescidinin Merdivenleri

Kaynak: Acun, 2007.

Kaynak: Öztürk, 2022.

Anadolu Selçuklu kervansarayları, genellikle açık avlulu, bazıları kapalı avluludur; avlunun iki tarafında açık ve kapalı mekânlar, hamam ve mescit, hol ve köşk mescitleri bulunur⁵⁴ (Resim: 1). Osmanlı kervansaraylarını diğer kervansaraylardan ayıran başka bir unsur da kervansarayların etraflarında dükkânların⁵⁵, şadırvan, çeşme, hastane, cami ve hamam gibi binaların bulunmasıdır⁵⁶.

Kervansarayların sağlam kalın duvarlarla kaplı olmasının en önemli avantajlarından biri, saldırı halinde ordunun korunmasını sağlamasıdır. Bunun en belirgin örneklerinden biri, Moğolların Konya-Aksaray yolundaki Keykubad Kervansarayı'nı yirmi bin kişilik orduyla kuşatıp kervansarayı teslim alamamalarıdır⁵⁷.

⁵³ Ali Dağışan, *a.g.e.*, s. 42-46.

⁵⁴ Şebnem Eryavuz, *a.g.e.*, s. 299-302.

⁵⁵ Şebnem Eryavuz, *a.g.e.*, s. 299-302.

⁵⁶ Arzu Kılıçözlü, *a.g.e.*, s. 36.

⁵⁷ Murat Özer, *a.g.e.*, s. 66.

2.2. GENEL TEZYİNÎ ÖZELLİKLER

Anadolu’da bulunan kervansarayların tezyinî özelliklerine bakıldığında Anadolu Selçuklu Dönemi kervansarayları dikkati çeker. Bu dönem kervansaraylarında geometrik süslemeler, bitkisel motifler, figürler, yazı gibi çok çeşitli tezyinât kullanılmıştır⁵⁸. Kervansarayların süsleme motifleri, taç kapılarda yoğunlaşmıştır⁵⁹. Ancak bazı kervansaraylarda tezyinî öğeler yoktur⁶⁰. Kervansarayların özellikle taç kapı ve köşk mescitlerinde süslemeler yoğunlaşmıştır. Süsleme olarak Orta Asya kökenli olan karşılıklı ejderlere, aslan başı şeklinde su oluklarına, On İki Hayvanlı Türk Takvimi’nden çeşitli örnekler ve aslan kabartmalarına yer verilmiştir⁶¹. Denizli Akhan Kervansarayı’nda, Anadolu Selçuklularının işareti olan çift başlı kartal sembolleri yerine yöre halkı tarafından sevilen, beslenen güvercin motifi ve devşirme malzemeler kullanılmıştır⁶².

Anadolu Selçuklu sanatında geometrik süsleme, bir düzen içinde, birbirini kesen altıgen şeritler, yıldız ve örgülü dekorlar, geçmeli dekorlar geometrik kompozisyonu oluştururken dekorlar da küçük kare, baklava, dörtgen, yıldız, çokgen ve haç biçimli parçalardan oluşmaktadır⁶³. Geometrik süslemeler, Anadolu Selçuklu Dönemi kervansaraylarında Sultandağı’ndaki Sâhib Ata Kervansarayı’nın taç kapı ve köşk mescit bölümlerinde yıldız, gülbezek ve devşirme malzemelere (bk. Resim: 220-221-239) yer verilmesi örneğinde olduğu gibi, yoğun olarak görülmektedir.

Osmanlı kervansaraylarında da bazı süslemeler mevcuttur. Selçuklularda kullanılan çift başlı kartal simgesi yerine Osmanlı hükümdarlarının imzası sayılan tuğra kullanılmıştır⁶⁴. Anadolu Selçuklularında bulunan taç kapılar Osmanlı Dönemi’nde genel olarak yapılmamıştır⁶⁵. Fakat Osmanlı’nın ilk dönem kervansaraylarından olan Koza

⁵⁸ Şükrü Dursun, *Anadolu Selçuklu Kervansaraylarında Süsleme*, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2016, s. 369-459.

⁵⁹ Osman Eravşar, *Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Himayelerinde, Yolların Tanıkları: Anadolu Selçuklu Hanları= Witnesses of the Way: The Caravanserais of Seljuk Anatolia*, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Yayınları, İstanbul 2017, s. 213.

⁶⁰ Osman Eravşar, *a.g.e.*, s. 202.

⁶¹ Ali Dağaşan, *a.g.e.* s. 37. 12 Hayvanlı Türk Takvimi: Güneş yılının esas alındığı 12 Hayvanlı Türk takviminde her yıla bir hayvan ismi verilmiştir. Bu takvimde kullanılan hayvanlar: 1-Siçan, 2- Sığır, 3- Bars- Kaplan, 4-Tavşan, 5-Balık, 6-Ejderha-Yılan, 7-At, 8-Koyun, 9-Maymun, 10-Tavuk, 11-İt, 12- Domuz. Kaynak: Nergis Biray, “12 Hayvanlı Türk Takvimi -Zamana ve İnsana Hükmetmek-”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, C. XV, S. 39, s. 673-674.

⁶² Arzu Ersöz Tüğen, *Kültürel Bir Değer Olarak Kervansaraylar, 1. İstanbul Uluslararası Coğrafya Kongresi Bildiri Kitabı*, İstanbul 2019, s. 130-131.

⁶³ Mahmut Sami Öztürk- Mustafa Türker Türkoğlu, “Anadolu Selçuklu Sanatı Geometrisinin Günümüz Kent Estetiğinde Uygulanabilirliği (Konya İli Örneği)”, *İdil Dergisi*, C. VI, S. 28, 2016, s. 171.

⁶⁴ Arzu Ersöz Tüğen, *a.g.e.*, s. 131.

⁶⁵ Arzu Kılıçözlü, *a.g.e.*, s. 36.

Han'ın ta kapısı vardır⁶⁶. Koza Hanı'nın alınlık kısmında geometrik bir desene göre renkli taşlardan işlenmiş bir kaplama süslemesi, Selçuklu eserlerine benzer biçimde ortada bir mescidi, dikdörtgen ve sivri kemerli pencereleri vardır⁶⁷. Osmanlı'nın ilk dönem kervansaraylarında Selçuklu eserlerinde bulunan bazı özellikler dikkat çekmektedir. Mimar Sinan dönemi Edirne Rüstem Paşa Kervansarayı'nda kemer ve pencere alınlıkları tuğlalarla süslenmiş, revaklar, bitkisel ve geometrik şekillerin bir arada kullanıldığı, yıldız şeklinde taş rozetlerle tezyn edilmiřtir⁶⁸. Osmanlı Döneminde görülen tezyinî zellikler, Anadolu Selçuklu Dönemi'ne göre daha az ve daha sadedir.

⁶⁶ Semra Güler, "Bursa Hanlarında Mescitler", *İstem Dergisi*, S. 35, Haziran 2020, s. 19.

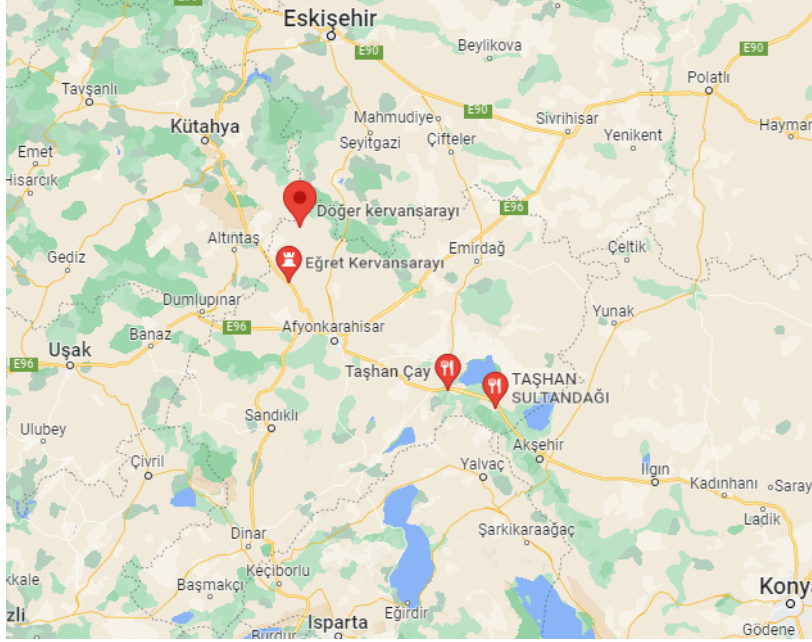
⁶⁷ Semavi Eyice, "Koza Hanı", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.XXVI, TDV Yayınları, Ankara 2002, s. 231-232.

⁶⁸ Nesrin iek Akıl, "Rüstem Paşa Kervansarayı", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.XXXV, TDV Yayınları, İstanbul 2008, s. 290-291.

İKİNCİ BÖLÜM

AFYONKARAHİSAR'DA GÜNÜMÜZE ULAŞAN KERVANSARAYLAR

Şekil 3. Afyonkarahisar'da Günümüze Ulaşan Kervansarayların Yerlerini Gösteren Bir Harita

Kaynak: Google Maps, 2022.

1. ANITKAYA (EĞRET) KERVANSARAYI

Kervansarayın ismi: Kervansaray, Afyonkarahisar'ın merkez ilçesine bağlı Anıtkaya Köyü'nde bulunmasından dolayı Anıtkaya Kervansarayı, Anıtkaya Köyü'nün eski isminin Eğret⁶⁹ olmasından dolayı Eğret Kervansarayı ve Eğret Han⁷⁰ olarak bilinmektedir. Kaynaklarda genel olarak Eğret Hanı ismiyle geçmektedir⁷¹.

Kervansarayın yapıldığı mimarî dönem: Beylikler Dönemi'dir⁷².

Kervansarayın yapılış tarihi: Kervansarayın yapılış tarihiyle alakalı kaynaklarda farklı tarihler belirtilmiştir. Bir kaynakta yapılış tarihinin M 1267 olması ihtimali üzerinde durulmuş⁷³, başka bir kaynakta da M 1278 tarihi belirtilmiştir⁷⁴. VGM Kütahya Vakıflar Bölge Müdürlüğü arşiv kayıtlarına göre kervansarayın kitabesi olmadığından H 666-M 1267 yıllarında 13. yy.'daki Selçuklu hanlarından olduğu tahmin edilmektedir⁷⁵. Ali Baş, "Beylikler Dönemi Hanları" adlı çalışmasında Eğret

⁶⁹ M. Sancak- N. Azbay, *a.g.e.*, s. 4.

⁷⁰ Kurt und Hanna Erdmann, *Das Anatolische Karavansaray Des 13. Jahrhunderts Zweiter und Dritter Teil*, Gebr. Mann Verlag Yayınevi, Berlin, 1976, s. 44.

⁷¹ Orhan Cezmi Tuncer, *a.g.e.*, s. 91.

⁷² Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi Envanter Kaydı için ekler dizinine bk. Ek: 1.

⁷³ Vakıflar Genel Müdürlüğü, *Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1983, C.I, s. 176.

⁷⁴ Feridun Emecen, "Afyonkarahisar", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.I, TDV Yayınları, İstanbul 1988, s.445.

⁷⁵ VGM- Kütahya Vakıflar Bölge Müdürlüğü Anıtkaya (Eğret) Kervansarayı Arşiv Dosyası.

Kervansarayı'nı Germiyanoğulları Dönemi'ne tarihlendirmiştir⁷⁶. A. Osman Uysal da "Germiyanoğulları Beyliği'nin Mimari Eserleri" adlı çalışmasında bu yapının Selçuklu ve Osmanlı devirlerine ait olamayacağı hakkında görüşünü bildirmiştir⁷⁷. Genel kabule göre Anıtkaya (Eğret) Kervansarayı, Germiyanoğlu Süleyman Şah tarafından M 1370-1380 yılları arasında yaptırılmıştır⁷⁸.

Kervansarayın banisi: Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi 03.000/1.0 numaralı Envanter kaydına göre yapıyı yaptıran kişi, Germiyanoğlu Süleyman'dır⁷⁹. Anıtkaya (Eğret) Kervansarayı'nı Kütahya'yı yazlık, Karahisar'ı kışlık başkent yapan Germiyanoğlu Süleyman Şah'ın M 1370-1380 tarihlerinde yaptırdığına dair bir görüş de vardır⁸⁰.

Kervansarayın tescil tarihi: Anıtkaya (Eğret) Kervansarayı, Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu'nun 13.02.1986 tarih, 1881 sayılı kararı ile korunması gerekli kültür varlığı olarak tescillidir⁸¹.

Kervansarayın mimarı: Anıtkaya (Eğret) Kervansarayı'nın mimarı hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Kervansarayın adresi: Kervansaray, Afyonkarahisar-Kütahya yolu üzerinde, il merkezine 30 km uzaklıkta, Afyonkarahisar ili Merkez ilçesine bağlı Anıtkaya köyü Cumhuriyet Mevkii'ndedir. Köyün girişi sayılacak bir noktada yer alan kervansarayın önünde okul, kuzeyinde muhtarlık binası ve doğusunda Cuma Camisi vardır (Kervansarayın bulunduğu alanın krokisi için bk. Ek: 2) (Şekil: 3).

Kervansarayın onarım tarihleri: Anıtkaya (Eğret) Kervansarayı, 1966-1969 tarihleri arasında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından onarım görmüştür⁸².

Kervansarayın kitabesi: Anıtkaya (Eğret) Kervansarayı'nın taç kapısında kitabelik kısmı olmasına rağmen herhangi bir kitabe bulunmamaktadır (Resim: 25).

⁷⁶ Ali Baş, *Beylikler Dönemi Hanları*, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 1989, s. 72.

⁷⁷ Ali Osman Uysal, *Germiyanoğulları Beyliği'nin Mimari Eserleri*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1990, s. 354-355.

⁷⁸ Afyon Kocatepe Üniversitesi, *Afyonkarahisar Kütüğü*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayınları, C.I, Afyon 2001, s.361.

⁷⁹ Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi Envanter Kaydı için bk. Ek: 1.

⁸⁰ Süleyman Gönçer, *a.g.e.*, s. 347.

⁸¹ Bu bilgi, Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi Arşivinde Anıtkaya (Eğret) Kervansarayı dosyasından alınmıştır.

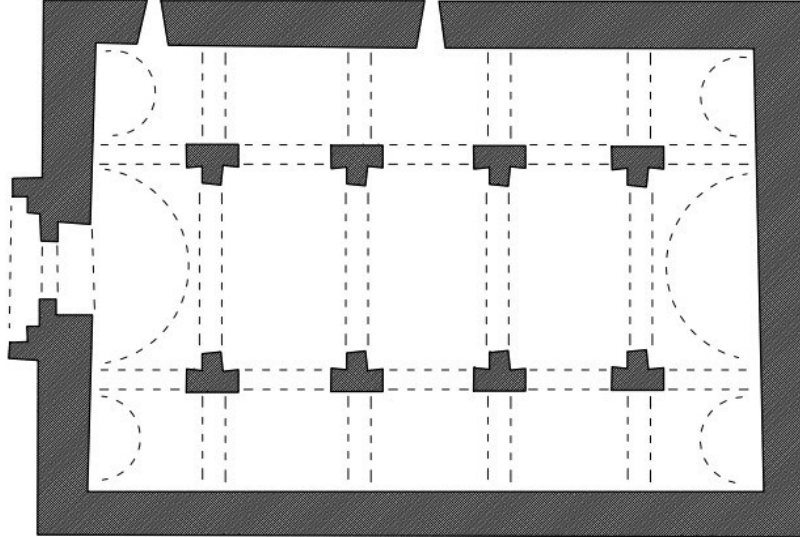
⁸² Bu bilgiler Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne bağlı Kütahya Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nden alınmıştır.

1.1. ANITKAYA (EĞRET) KERVANSARAYI'NIN GENEL MİMARÎ ÖZELLİKLERİ

Eğret-Eyret ismi, Kimek-Kıpçak federasyonu içerisinde bir boydur⁸³. Anıtkaya (Eğret) Kervansarayı, şu anda köyün giriş kısmı sayılacak bir noktadadır. Kervansarayın doğusunda köyün en eski, arşiv belgelerinde vakıf camii olduğu ve kervansarayla aynı tarihte yapıma ihtimalinden söz edilen Cuma Camisi yer almaktadır⁸⁴. Kervansaray, onarım öncesinde epey zarar görmüştür. VGM tarafından yaptırılan onarımlarla varlığını günümüze kadar korumuştur. Onarım öncesinde ulaşılan resimlere bakıldığında çatıda, taç kapıda, iç ve dış kısımda yapının geçirdiği tahribatı görmek mümkündür (Anıtkaya Kervansarayı onarım öncesi ve sonrası resimleri için bk. Ek: 10-11). M. K. Özergin, İnay Kervansarayı'nı, Anıtkaya (Eğret) Kervansarayı'nın eşi olarak nitelendirmiştir⁸⁵

Anıtkaya (Eğret) Kervansarayı plan olarak, Afyonkarahisar'daki diğer kervansaraylardan daha küçük ve avlusuz bir yapıdadır (Şekil: 4). Kervansaray, 14.50 x 22 m ölçülerinde⁸⁶ ve 120 m²'lik bir alan üzerine inşa edilmiştir⁸⁷. Kervansarayın kapalı kısmı, üst örtüyü taşıyan ayakların tabii olarak ayrılmasıyla üç bölümden oluşmaktadır; girişteki bölüm (orta bölüm) yanlardaki diğer bölümlere göre daha geniş çaplıdır.

Şekil 4. Anıtkaya (Eğret) Kervansarayı'nın Planı

Kaynak: Acun, 2007'den işlenmiştir.

⁸³ Afyonkarahisar Belediyesi, *VIII. Uluslararası Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu Bildiri Kitabı*, Afyonkarahisar, 2019, s. 1163.

⁸⁴ M. Sancak- N. Azbay. *Anıtkaya (Eğret) Burada Hayat Bitmez*, Türkeli Gazetesi Yayınevi, Afyonkarahisar, 2008, s. 67.

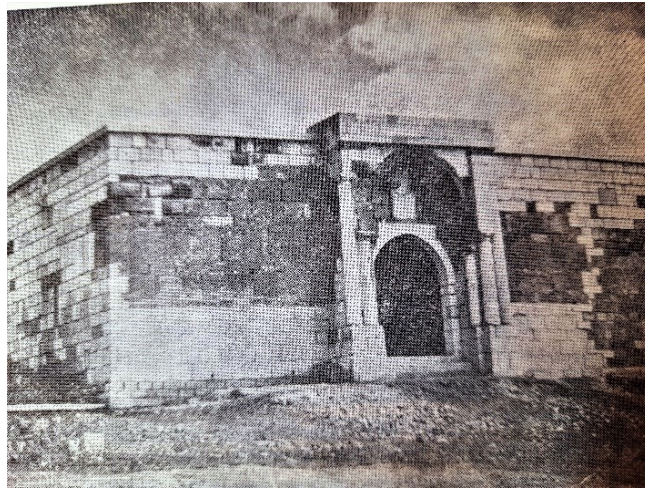
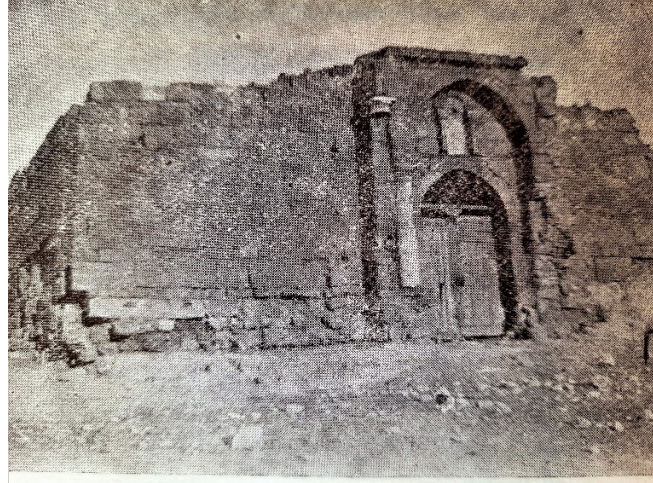
⁸⁵ Muammer Kemal Özergin, "Anadolu'da Selçuklu Kervansarayları", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, C.XV, S. 20, İstanbul 1965, s. 153.

⁸⁶ Muammer Kemal Özergin, "Anadolu'da Selçuklu Kervansarayları", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, C.XV, S. 20, İstanbul 1965, s. 149.

⁸⁷ M. Sancak- N. Azbay, *a.g.e.*, s. 50.

Anıtkaya (Eğret) Kervansarayı'nın ön cephesi (batı cephesi) Afyonkarahisar'daki diğer kervansaraylardan farklıdır (Resim: 4). Girişinde geniş planlı beş merdiven basamağı vardır (Resim: 5). Merdiven basamaklarının bittiği alanda, taç kapı önünde gayet geniş bir boşluğun olduğu görülmektedir. Anıtkaya (Eğret) Kervansarayı'nın eski resimlerine bakıldığında bu alanda herhangi bir merdiven basamağının ve balkona benzeyen bir çıkıntının bulunmadığı dikkati çekmektedir⁸⁸ (Resim: 2-3). Bu resimlerde kapının önünde toprak yığınının olduğu, hayvanların da insanların da içeriye rahatça girebileceği hafif bir yükselti vardır. Sivri kemerlerde hayvan bağlamak için oyulmuş yerler vardır (Resim: 14). Hem kervansarayın eski resimlerinden (Resim: 2-3) hem de planından (Şekil: 4) hareketle bu merdiven ve balkon şeklindeki çıkıntının sonradan yapıldığı anlaşılmaktadır.

Resim 2. Anıtkaya (Eğret) Kervansarayı'nın Girişini Gösteren Onarım Öncesi ve Sonrası Eski Resimlerinden Görünüm-1

Kaynak: Gönçer, 1971.

⁸⁸ Süleyman Gönçer, *a.g.e.*, s.348.

Resim 3. Anıtkaya (Eğret) Kervansarayı'nın Girişini Gösteren Onarım Öncesi ve Sonrası Eski Resimlerinden Görünüm-2

Kaynak: Kütahya Vakıflar Bölge Müdürlüğü.

Resim 4. Anıtkaya (Eğret) Kervansarayı'nın Sütunlu Taç Kapısı ve Merdiven Basamakları (Batı Cephesi)

Kaynak: Öztürk, 2022.

Resim 5. Anıtkaya (Eğret) Kervansarayı'nın Giriş Kısımında Yer Alan Merdivenler

Kaynak: Öztürk, 2022.

Kervansarayın kuzey cephesindeki duvarın dış kısmı, batıdan doğuya doğru daralmaktadır (Resim: 6). Bu durum, yapının eğimli bir araziye yapılmış olmasından kaynaklanmaktadır. Kuzey cephesindeki dış duvarda iki mazgal pencerenin delikleri ve üst kısımlarında dört tane çörten (Resim: 6), güney cephesindeki duvarda dört tane çörten vardır (Resim: 7). Güney cephesindeki çörttenlerden biri (güneydoğu cephesinin köşeye yakın olanı) yıkılmıştır. Kervansarayın kuzey-güney cephelerindeki duvarlarında bulunan bu çörttenler sayesinde çatıda biriken yağmur ve kar suları dışarı akmaktadır (Resim: 8). Çörttenlerde herhangi bir motif yoktur.

Resim 6. Anıtkaya (Eğret) Kervansarayı'nın Kuzey Cephesindeki Duvarı

Resim 7. Anıtkaya (Eğret) Kervansarayı'nın Güney Cephesindeki Duvarı

Kaynak: Öztürk, 2022.

Resim 8. Anıtkaya (Eğret) Kervansarayı'ndaki Çörtlenler

Kaynak: Öztürk, 2022.

Kervansarayın arka cephesinde (doğu cephesi) herhangi bir pencere veya çörtlen yoktur. Doğu cephesindeki duvarın orta bölümüne denk gelen kısmı, yanlardan üç sıra taşla daha yüksek yapılmıştır (Resim: 9).

Resim 9. Anıtkaya (Eğret) Kervansarayı'nın Arka Cephesinden Bir Görünüm

Kaynak: Öztürk, 2022.

Kervansarayın iç kısmında genel olarak taş malzeme kullanılmıştır. Günümüzde tabanına mermer kaplama yapıldığı görülmektedir (Resim: 17). Kervansarayın taş

kapısının iç kısmındaki sivri kemerinde tuğla kullanılmıştır (Resim: 10). Kapı kemerinin üzerinde ahşap bir malzeme kullanılmıştır.

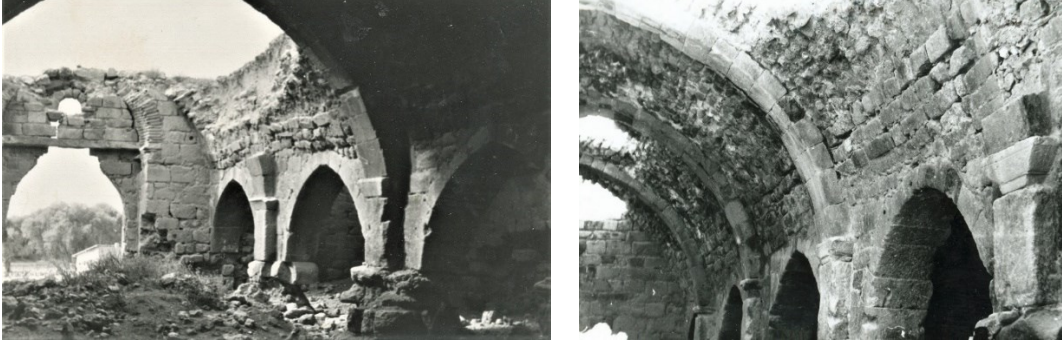
Resim 10. Anıtkaya (Eğret) Kervansarayı'nın Taç Kapısının Kapalı Kısımından Görünümü ve Tuğla Kemer

Kaynak: Öztürk, 2022.

Girişin sağında ve solunda dörder tane olmak üzere, toplamda sekiz ayak vardır (Resim: 12).

Resim 11. Anıtkaya (Eğret) Kervansarayı'nın Orta Bölümdeki Ayakları, Kemerleri ve Üst Örtüyü Gösteren Onarım Öncesi Eski Resimlerinden Örnekler

Kaynak: Kütahya Vakıflar Bölge Müdürlüğü.

Resim 12. Anıtkaya (Eğret) Kervansarayı'ndaki Ayaklardan Örnekler

Kaynak: Öztürk, 2022.

Kemer üzengileri ayaklara oturmaktadır. Kervansaraydaki ayaklar, bir kaynakta T planlı⁸⁹ olarak ifade edilmişse de, günümüzde dikdörtgen planlıdır. Kervansaraydaki sivri kemerler, kuzey-güney yönünde her bölümde dörder tane olmak üzere, toplam on iki tanedir (eski resimleri için bk. Resim: 11). Orta bölüm, diğer bölümlerden daha geniş ve yüksek boyutlu olması sebebiyle, bu bölümdeki sivri kemerler, yan bölümlerdeki kemerlerden daha büyük ve geniş çaplıdır (Resim: 13). Kervansaraydaki sivri kemerlerin sadece biri tuğladan (Resim: 15), diğerleri ise taş malzemeden yapılmıştır (Resim: 16). Tuğladan yapılmış olan sivri kemer (Resim: 15), kuzeydoğu yönündeki köşededir.

Kervansarayda doğu-batı yönünde uzanan kısa sivri kemerler de (Resim: 17) orta bölümdeki ayaklarda birleşmektedir. Her bölümü birbirinden ayıran sivri kemerler, doğu-batı yönünde beşer tane olmak üzere, toplamda on tanedir ve küçük çaplıdır. Bu küçük

⁸⁹ VGM, *Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler*, a.g.e., s.176.

çaplı sivri kemerler, kervansarayın mimarîsine farklı bir ihtişam katmıştır. Kemer başlangıç sıralarındaki taşlarda muhtemelen hayvanların bağlanması yarayan delikler vardır (Resim: 14).

Kervansarayın üst örtüsü sivri tonoz şeklindedir⁹⁰ (Resim: 13). Üst örtünün onarım çalışmalarında günümüzde kullanılan sıva, boya ve badana malzemeleri kullanıldığı için orijinalliği kaybolmuştur (Eski görünümü için bk. Resim: 11).

Resim 13. Anıtkaya (Eğret) Kervansarayı'ndaki Üst Örtüyü Taşıyan Sivri Kemerleri

Kaynak: Öztürk, 2022.

Resim 14. Anıtkaya (Eğret) Kervansarayı'nın Kemer Başlangıçlarındaki Hayvan Bağlamak İçin Kullanılan Delikler

Kaynak: Öztürk, 2022.

⁹⁰ Ali Osman Uysal, *a.g.e.*, s. 352. Sivri tonoz: Enine kesitli bir sivri kemer olan tonoz. Kaynak: Doğan Hasol, *Ansiklopedik Mimari Sözlüğü*, Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul, 1979, s. 506.

Resim 15. Anıtkaya (Eğret)
Kervansarayı'ndaki Tuğladan Yapılmış
Tek Kemer

Resim 16. Anıtkaya (Eğret)
Kervansarayı'ndaki Taştan Yapılmış
Kemerlerden Bir Örnek

Kaynak: Öztürk, 2022.

Resim 17. Anıtkaya (Eğret) Kervansarayı'ndaki Doğu-Batı Yönünde Uzanan Kısa Sivri Kemerler

Kaynak: Öztürk, 2022.

Kuzey cephesindeki duvarda iki tane mazgal pencere bulunmaktadır (Resim: 18). Pencerelelerin etrafı ve lentoları taş malzemeden yapılmıştır. Binada başka bir pencere yoktur. Afyonkarahisar'daki diğer kervansaraylarda daha fazla pencere veya mazgal pencere bulunmasına karşın, Anıtkaya (Eğret) Kervansarayı'nda iki tane mazgal pencere vardır.

Resim 18. Anıtkaya (Eğret) Kervansarayı'nın Kuzey Cephesindeki Mazgal Pencereler

Kaynak: Öztürk, 2022.

Resim 19. Anıtkaya (Eğret) Kervansarayı'nın Taç Kapısından Bir Görünüm

Kaynak: Öztürk, 2022.

1.2. ANITKAYA (EĞRET) KERVANSARAYI'NIN TEZYİNÎ ÖZELLİKLERİ

Anıtkaya (Eğret) Kervansarayı'nda tezyinî öğeler genel olarak taç kapıda yer almaktadır. Taç kapı, yarım niş şeklindedir ve sivri kemerlidir (Resim: 19). Taç kapıda en dikkat çekici özellik; farklı boyutlardan oluşan mermer sütunlardır (Resim: 20). Sütunlar kapının sağ ve sol tarafında üçer tanedir. Dış köşedeki sütunlar, boyut itibarıyla en uzun sütunlardır. Kapı girişine doğru sütunların boyları kısalmaktadır. Mermer sütunlardan oluşan bu tezyinî özellik, Afyonkarahisar'daki diğer kervansarayların taç

kapılarında görülmemektedir. Kapı, devşirme sütun demetleriyle süslüdür⁹¹. Devşirme sütunlarında sütun başlığı olarak kullanılan malzemelerin bir kaynakta dorik üslupta başlıklara sahip olduğu bilgisi mevcuttur⁹². Anıtkaya Kervansarayı'nda sütun başlığı olarak kullanılmış devşirme malzemelerin (Resim: 21) Attika b tipi sütun kaidesi şeklinde benzerleri vardır⁹³ (Resim: 22). Örneklerden hareketle Attika b tipi sütun kaidelerinin taç kapı sütunlarında sütun başlığı olarak kullanılmış olma ihtimali kuvvetlidir.

Resim 20. Anıtkaya (Eğret) Kervansarayı'nın Taç Kapısındaki Mermer Sütunlar

Kaynak: Öztürk, 2022.

Resim 21. Anıtkaya (Eğret) Kervansarayı'nın Taç Kapısındaki Mermer Sütun Başlığı Olarak Kullanılan Devşirme Malzemeler

Kaynak: Öztürk, 2022.

⁹¹ VGM, *Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler*. a.g.e., s. 176.

⁹² Ali Osman Uysal, a.g.e., s. 353.

⁹³ Muharrem Aşık, *Kütahya Merkezde Bulunan Bizans Dönemi Taş Eserleri*, Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale 2020, s. 29-30. Attika Tipi Kaide: İyon Düzeni'nde en çok kullanılan sütun kaidesi tipi olup, alt ve üstte toruslar ile ortada scotiadan oluşur. Kaynak: Metin Sözen-Uğur Tanyeli, a.g.e., s. 40.

Resim 22. Attika B Tipi Sütun Kaidelerinden Örnekler

Kaynak: Aşık, 2020.

Anıtkaya Kervansarayı'nın taç kapısının kavsarası niş şeklinde ve sivri kemerlidir (Resim: 24) (kavsaranın onarım öncesi eski bir görünümü için bk. Resim: 23). Kapı kemerindeki taşlar diğer kervansaraylardaki gibi renkli değildir. Kapının sövelerinde de herhangi bir süsleme yoktur. Sultandağı'ndaki Sâhib Ata Kervansarayı'nın taç kapısında bulunan mukarnaslı kavsara ve mihrabiyeler, Çay'daki Ebu'l-Mücahit Yusuf Kervansarayı'nın taç kapısında bulunan kasetli üçgenler, mihrabiyeler, renkli taşlar Anıtkaya (Eğret) Kervansarayı'nın taç kapısında yoktur (Resim: 24). Bir kaynakta kemer üzerindeki silmenin sadeliğine değinilmiştir⁹⁴. Silmelerin etrafında genel olarak Sâhib Ata-İshaklı Kervansarayı'ndaki gibi bazı desenler veya gülbezekler yer almaktadır. Kervansarayın taç kapısındaki silmenin etrafında herhangi bir desen veya çıkıntı yoktur; oldukça sadedir. Sivri kemerin kavsarasının ağırlığı, taç kapıdaki en kısa boyutlu mermer sütunlara verilmiştir. Sivri kemer, taş malzemedan yapılmıştır.

Resim 23. Anıtkaya (Eğret) Kervansarayı'nın Taç Kapısının Kavsarasının Onarım Öncesi Eski Görünümü

Kaynak: Kütahya Vakıflar Bölge Müdürlüğü.

⁹⁴ VGM, *Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler*. a.g.e., s.176.

Resim 24. Anıtkaya (Eğret) Kervansarayı'nın Taç Kapısının Kavsarası

Kaynak: Öztürk, 2022.

Resim 25. Anıtkaya (Eğret) Kervansarayı'nın Taç Kapısındaki Kitabelik Kısmı (Detay)

Kaynak: Öztürk, 2022.

Kervansarayın kitabelik bölümü, kapı girişinin üst kısmındadır (Resim: 25). Anıtkaya (Eğret) Kervansarayı'nın taç kapısında sıklıkla görülen mermer malzeme, kitabelik bölümünde de kullanılmıştır. Kitabelik kısmı, iki küçük sütun ve impost başlıklardan oluşmaktadır⁹⁵. Kitabeliğin etrafındaki mermer sütunların birisi gri, diğeri

⁹⁵ VGM, *Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler. a.g.e.*, s.176. İmpost: İyon (ion) sütun başlıklarındaki üst kısımdır (yastık). Kaynak: Ezgi Betül Marangoz, *Konya ve Merkez İlçelerindeki (Karatay, Meram, Selçuklu) Anadolu Selçuklu Dönemi Sütun ve Sütunçe Başlıkları*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2019, s. 22.

ise beyaz renklidir. Beyaz mermer sütunların üst-orta-alt kısımlarında eşit aralıklarda sıralanan üç delik vardır. Beyaz mermer sütunun kaide kısmında üç sıra yuvarlak bilezik şekilli, sol taraftaki gri mermer sütunda başlık ve kaide kısmında iki sıra bilezik şekilli yuvarlak çizgiler mevcuttur (Resim: 25). Anıtkaya (Eğret) Kervansarayı'nın kitabelik kısmı, Afyonkarahisar'daki diğer kervansarayların kitabelik kısımlarından farklılık oluşturur. Günümüzde kitabelik kısmında herhangi bir kitabe bulunmazken, kitabenin aslı ile ilgili net bir bilgiye de ulaşılamamıştır.

Anıtkaya Kervansarayı'nın kuzey-güney dış cephelerindeki duvarlarında da devşirme malzeme olduğu düşünülen taşların üzerinde motifler vardır. Kuzey cephesindeki malzemenin parçaları eksik olduğundan net bir anlam verilememektedir (Resim: 27). Dış cephede güney yönündeki taşta ise, kabartma tekniğinde bitkisel motif kullanılmıştır (Resim: 26). Bu motifin içerisi basit formlarda yuvarlak rozetlerle, motifin uçları da kıvrım dallarla süslenmiştir.

Resim 26. Anıtkaya (Eğret) Kervansarayı'nın Güney Yönündeki Dış Cephede Bulunan Devşirme Malzeme

Kaynak: Öztürk, 2022.

Resim 27. Anıtkaya (Eğret) Kervansarayı, Kervansarayın Kuzey Yönündeki Dış Cephede Bulunan Devşirme Malzeme

Kaynak: Öztürk, 2022.

Resim 28. Anıtkaya (Eğret) Kervansarayı'nın Kemerlerinde Bulunan Devşirme Malzeme 1 (İon Sütun Başlığının Yan Yüzü, Ön Yüzü ve Süsleme Detayı)

Kaynak: Öztürk, 2022.

Resim 29. Çandarlı ve Zağanos Paşa Kuleleri Arasındaki Bizans-İon Tipinde Sütun Başlığı

Kaynak: Eyice, 2017.

Anıtkaya (Eğret) Kervansarayı'nın kapalı kısmındaki devşirme malzemeler; orta kısımda kemer başlangıçlarında⁹⁶, güney yönündeki bölümün üçüncü kemer başlangıcında ve kapı kemerinde bulunmaktadır. Devşirme malzemelerin bazılarında tipik Bizans motifleri görülmektedir. Resim: 28'de İyon sütun başlıklarında görülen volüt vardır. İyon düzeni; İyonya'da geliştirildiği için bu adla anılmıştır ve volüt denilen iki

⁹⁶ "Orta sahnin tonozunun takviye kemerlerinin oturduğu blok taşlar ile konsollar devşirme antik malzemedir" Kaynak: Ali Baş, Beylikler Dönemi Hanları, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 1989, s. 71.

helezonî kıvrımla bezelidir⁹⁷ (Resim: 29). Fakat Anıtkaya Kervansarayı'nda bulunan devşirme malzemede volütlerden birisi görülmektedir; diğer volütün duvar içinde kaldığı düşünülmektedir. Başlık, kapıdan girişte orta bölümde üst örtüyü taşıyan birinci sivri kemerde yastıktaş (üzengi taşı) yerine kullanılmıştır. Bu devşirme malzemenin çeşitli yerleri, geçirdiği onarımlardan dolayı zarar görmüştür. Özellikle başlığın volütlü yüzü ve volütün arka kısmında zarar gören yerler bellidir. Günümüzde kullanılan sıva malzemesi, devşirme malzemenin volütlü yüzünde belirgindir (Resim: 28).

Resim 30. Anıtkaya (Eğret) Kervansarayı'nın Kemerlerinde Bulunan Devşirme Malzeme 2 (İmpost Ön Yüzü, Yan Yüzü ve Süsleme Detayı)

Kaynak: Öztürk, 2022.

Resim: 30'da yapraklarının bir kısmı görülen bitkisel motif, Resim: 33'te basit stilize bitkisel desenler göze çarpmaktadır. Bu desen, kapıdan girildiğinde birinci sivri kemerin sol taraftaki impostun ön yüzünde görülmektedir. İmpostun çeşitli yerlerinde kırılmış yerler vardır. Muhtemelen bu devşirme malzemeler, kervansarayın harap bir halde olduğu dönemde zarar görmüştür. Yastık ve üzengi olarak da adlandırılan impostlar (Resim: 31), sütun başlıklarının üzerinde veya sütunların ve payelerin üzerinde kemere geçişlerde kullanılmıştır⁹⁸. Anıtkaya Kervansarayı'nda impostlardan kemere geçişlerde yastık taşı olarak yararlanılmıştır.

⁹⁷ Metin Sözen-Uğur Tanyeli, *a.g.e.*, s. 150.

⁹⁸ Muharrem Aşık, *Kütahya Merkezde Bulunan Bizans Dönemi Taş Eserleri*, Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale 2020, s. 165.

Resim 31. Kütahya Kalesi'ndeki Burçlar Arasında Görülen İmpost

Kaynak: Aşık, 2020.

Resim 32. Anıtkaya (Eğret) Kervansarayı'nın Kemerlerinde Bulunan Devşirme Malzemenin Eski Resimlerinden Bir Örnek

Kaynak: Kütahya Vakıflar Bölge Müdürlüğü.

Resim 33. Anıtkaya (Eğret) Kervansarayı'nın Kemerlerinde Bulunan Devşirme Malzeme 3 (Başlık, Volüt Bölümü ve Madalyon İçerisinde Bitkisel Motif)

Kaynak: Öztürk, 2022.

Resim 34. Aksaray-Gülyurt, Papatya Tekerı Figürü

Kaynak: Uray, 2019.

Kapıdan girişte orta bölümün ikinci sivri kemerinde, İyon sütun başlıklarını anımsatan devşirme malzeme kullanılmıştır (Resim: 33). Devşirme malzemenin arka yüzünde İyon sütun başlıklarında sıklıkla görülen volüt için ayrılan bir bölüm vardır. Ancak volütlü kısmın boş bırakıldığı veya volütün zamanla yok olduğu görülmektedir. Devşirme malzemenin ön yüzünde madalyon içinde altı yapraklı papatya tekeri (Resim: 34) motifine benzeyen bitkisel motif yerleştirilmiştir. Bu motif, bir kaynakta “papatya tekeri” olarak adlandırılmıştır⁹⁹ (Bu devşirme malzemenin onarım sırasında çekilmiş eski resmi için bk. Resim: 32). Papatya tekeri diye adlandırılan bu motifin, Hristiyan inancında cadı işareti, altıgen pusula, kötülüğe karşı koruyucu bir sembol gibi anlamlar yüklenerek kullanıldığından söz edilir¹⁰⁰.

Resim: 35’te İmpost’un ön yüzündeki basit stilize bitkisel motif, impostun ön yüzünde kabartma şeklindedir. Bu devşirme malzeme, orta bölümdeki ikinci kemerde, kemerin sol tarafında kemer başlangıcı olarak, yastık taşı şeklinde kullanılmıştır.

Resim: 36’da devşirme malzemelerden olan impost’un ön veya arka yüzünde herhangi bir motif yoktur. Devşirme malzeme, orta bölümün üçüncü kemerinde, kemer başlangıcı olarak kemerin sol tarafında, yastık taşı olarak kullanılmıştır.

⁹⁹ Gamze Uray, “Mimari Yapılarda Görülen Taş Kabartma Süslemelerin Din ve Sanat İlişkisi Açısından Değerlendirilmesi (Aksaray İli Güzelyurt Örneği)”, *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, S. 42, 2019, s. 138.

¹⁰⁰ Gamze Uray, *a.g.e.*, s. 138.

Resim 35. Anıtkaya (Eğret) Kervansarayı'nın Kemerlerinde Bulunan Devşirme Malzeme 4 (İmpost ve Stilize Edilmiş Bitkisel Motif)

Kaynak: Öztürk, 2022.

Resim 36. Anıtkaya (Eğret) Kervansarayı'nın Kemerlerinde Bulunan Devşirme Malzeme 5 (İmpost ve Ön Yüzü)

Kaynak: Öztürk, 2022.

Anıtkaya Kervansarayı'nın taç kapısında sütun başlığı olarak kullanılan, fakat aslında Attika b tipinde sütun kaidesi olduğu anlaşılan devşirme malzemeler, kapalı kısımdaki kemerlerin bazılarında da kullanılmıştır (Resim: 37). Uşak ilinde bulunan İnay

Kervansarayı'nın kemer başlangıçlarında kullanılan devşirme malzemeler ile¹⁰¹ Anıtkaya (Eğret) Kervansarayı'nın kemer başlangıçlarında kullanılan devşirme malzemelerin bazılarında benzerlik görülmektedir.

Resim 37. Anıtkaya (Eğret) Kervansarayı'nın Kemerlerinde Bulunan Devşirme Malzemeler 6

Kaynak: Öztürk, 2022.

Kervansarayın kapalı kısmında, güney yönündeki bölümde, üçüncü kemerin kemer başlangıcında devşirme malzeme kullanılmıştır (Resim: 38). “Çift Sütun” dikdörtgen bir payenin yan yüzlerinin birer yarım sütunla genişletilmesiyle oluşturulmuş, Erken Bizans Dönemi'nde pencerelerde, arkadlarda yaygın olarak istifade edilmiş devşirme malzemelerdendir¹⁰² (Resim: 39). Kütahya Kalesi'nin burçlarından birinde bulunan çift sütunla (4-6. yy.)¹⁰³ Anıtkaya Kervansarayı'nda yastıktaşı olarak kullanılan çift sütun (Resim: 38) arasında benzerlik görülmektedir. Kervansaraydaki çift sütunun diğer kısmı, duvar içerisinde kaldığından dolayı görülmemektedir.

¹⁰¹ Ali Baş, “İnay Köyü Manzumesi”, *Vakıflar Dergisi*, S. 24, Ankara, 1994, s. 222-223.

¹⁰² Muharrem Aşık, *a.g.e.*, s. 81.

¹⁰³ Muharrem Aşık, *a.g.e.*, s. 139-140.

Resim 38. Anıtkaya (Eğret) Kervansarayı'nın Sağ Taraftaki Bölümün Kemerinde Bulunan Devşirme Malzeme (Çift Sütun)

Kaynak: Öztürk, 2022.

Resim 39. Kütahya Kalesi'nin Burçlarında Bulunan Çift Sütun

Kaynak: Aşık, 2020.

Anıtkaya Kervansarayı'nın kapalı kısmında taç kapı kemer başlangıçlarındaki devşirme malzemeler yastıktaşı şeklinde kullanılmıştır. Tuğladan olan kemere farklılık katan bu devşirme malzemelerden sol tarafta bulunanı (Resim: 40) şeklen Magnesia Zeus Sosipolis Tapınağı'ndaki anta kaidesine¹⁰⁴(Resim: 41), kemerin sağ başlangıç noktasında bulunan (Resim: 42) devşirme malzeme de Bursa Arkeoloji Müzesi'nde bulunan çift sütun kaidesine¹⁰⁵ (Resim: 43) benzemektedir. Örnekte gösterilen Attika tip çift sütun kaidesi bir çalışmada, benzer örneklerle karşılaştırılarak, Erken Bizans Dönemine tarihlendirilmiştir¹⁰⁶. Dolayısıyla, Anıtkaya Kervansarayı'ndaki çift sütun kaidesinin, örnekteki çift sütun kaidesine benzerliğinden dolayı, Erken Bizans Dönemi'ne ait olduğu söylenebilir.

Resim 40. Anıtkaya (Eğret) Kervansarayı'nın İç Kısımdaki Kapı Kemerinde Bulunan Devşirme Malzeme (Sol Tarafta)

Kaynak: Öztürk, 2022.

Resim 41. Zeus Sosipolis Tapınağı'nda Bulunan Anta Kaidesi

Kaynak: Coşkun, 2011.

¹⁰⁴ Aytaç Coşkun, *Anadolu'da Attik-İon Kaidesinin Gelişimi*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2011, s. 73-74.

¹⁰⁵ Füsün AYTEKİN, Bursa Arkeoloji Müzesi Bizans Dönemi Mimari ve Litrjik İşlevli Yapısal Elemanları, Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir 2019, s. 17.

¹⁰⁶ Füsün AYTEKİN, *a.g.e.*, s. 17.

Resim 42. Anıtkaya (Eğret) Kervansarayı'nın İç Kısımdaki Kapı Kemerinde Bulunan Çift Sütun Kaidesi (Sağ Tarafı)

Kaynak: Öztürk, 2022.

Resim 43. Bursa Arkeoloji Müzesi'nde Bulunan Çift Sütun Kaidesi

Kaynak: Aytekin, 2019.

2. ÇAY (EBU'L-MÜCAHİT YUSUF HAN, TAŞHAN) KERVANSARAYI

Kervansarayın ismi: Afyonkarahisar'ın Çay ilçe merkezinde bulunan kervansaray, Çay Han¹⁰⁷, Çay Taş Han¹⁰⁸, Ebu'l-Mücahit Yusuf Han¹⁰⁹ gibi farklı isimlerle anılmaktadır.

Kervansarayın yapıldığı mimarî dönem: Anadolu Selçuklu Dönemi'dir.

Kervansarayın yapılış tarihi: Kitabesine göre kervansarayın yapılış tarihi, H 677-M 1278'dir¹¹⁰.

Kervansarayın banisi: Kitabesine göre, döneminin önemli bir komutan ve devlet adamı olduğu anlaşılan Ebu'l-Mücahit Yusuf bin Yakup tarafından yaptırılmıştır¹¹¹.

Kervansarayın tescil tarihi: Çay Ebu'l-Mücahit Yusuf Kervansarayı (Taşhan), Konya Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 12.02.1988 tarih, 66 sayılı Kararı ile korunması gerekli kültür varlığı olarak tescillenmiştir¹¹².

Kervansarayın mimarı: Kitabesine göre kervansarayın mimarı, Oğul Beğ bin Mehmet'tir¹¹³.

¹⁰⁷ Kurt und Hanna Erdmann, *Das Anatolische Karavansaray Des 13. Jahrhunderts Zweiter und Dritter Teil*, Gebr. Mann Verlag Yayınevi, Berlin, 1976, s. 43.

¹⁰⁸ Şükrü Dursun, *Anadolu Selçuklu Kervansaraylarında Süsleme*, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2016, s. 328. Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi 03.02.0/1.0 Envanter Numaralı belgede de "Taş Han" olarak geçmektedir. Çay Ebu'l-Mücahit Yusuf Kervansarayı Envanter kaydı için bk. Ek: 3.

¹⁰⁹ Muammer Kemal Özergin, *a.g.e.*, s. 149.

¹¹⁰ Osman Eravşar, *a.g.e.*, s. 480.

¹¹¹ Osman Eravşar, *a.g.e.*, s. 480.

¹¹² Bu bilgi, Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi Arşivinde Çay Ebu'l-Mücahit Yusuf (Taşhan) Kervansarayı dosyasından alınmıştır.

¹¹³ Osman Eravşar, *a.g.e.*, s. 480.

Kervansarayın adresi: Aşağı Mahallesi, İnönü Caddesi, Çay ilçesi Afyonkarahisar. Kervansaray, Konya- Afyon kervan yolu üzerinde bulunmakta¹¹⁴, Osmanlı arşiv kaynaklarında geçen bilgilere göre de ordu yolu olarak adlandırılan güzergâh üzerindedir¹¹⁵ (Şekil: 3, Ek: 4).

Kervansarayın onarım tarihleri: Çay Ebu'l- Mücahit Yusuf Kervansarayı, 2003 ve 2013 yıllarında onarım görmüştür¹¹⁶.

Kervansarayın kitabesi: Kervansarayın taç kapı kısmında mermer pano üzerine iki satır Selçuklu sülüs hattıyla yazılmış ve tam ortasında gülbezek bulunan bir kitabe yer almaktadır¹¹⁷.

Kapalı kısmın girişteki taç kapıda bulunan kitabenin Arapça metni:

- ۱- امر بعمارة هذا الخان في ايام السلطان الاعظم غياث الدنيا والدين كيخسرو بن قليج أرسلان خلد الله
- ۲- دولته العبد الضعيف يوسف بن يعقوب غفر الله ذنوبه بتاريخ سنة سبع وسبعين وستمائة¹¹⁸.

Kervansaraydaki kitabenin Transkripsiyonu:

1. Satır: “Emere bi-imâret-i haze'l-hân fî eyyâmi's-Sultâni'l-a'zam gıyâsu'd-dünyâ ve'd-dîn Keyhüsrev bin Kılıç Arslan hal-leda'llâhu,
2. Satır: Devletehu el-'abdu'z-zaîf Yûsuf bin Yakûb gafara'llâhu zünubehu bi-târîh senet-i seb'a ve seb'in ve sitte mi'e¹¹⁹.”

Kervansaraydaki Kitabenin Türkçesi: “Bu hanın yapılmasını, dünya ve dinin gelişmesine yardım eden Kılıç Arslan'ın oğlu büyük Sultan Keyhüsrev'in hükümdarlığı zamanında -Allah onun saltanatını uzun kılsın- zayıf kul Yakub'un oğlu Yusuf -Allah onun günahlarını affetsin- 677 (1278-79 M) senesinde emretti¹²⁰.

¹¹⁴ Oğuzhan İlgün, *Çay Ebu'l-Mücahit Yusuf Külliyesinde Süsleme*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2019, s. 26.

¹¹⁵ Osman Eravşar, *a.g.e.*, s. 476.

¹¹⁶ Bu bilgiler Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne bağlı Kütahya Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nden alınmıştır.

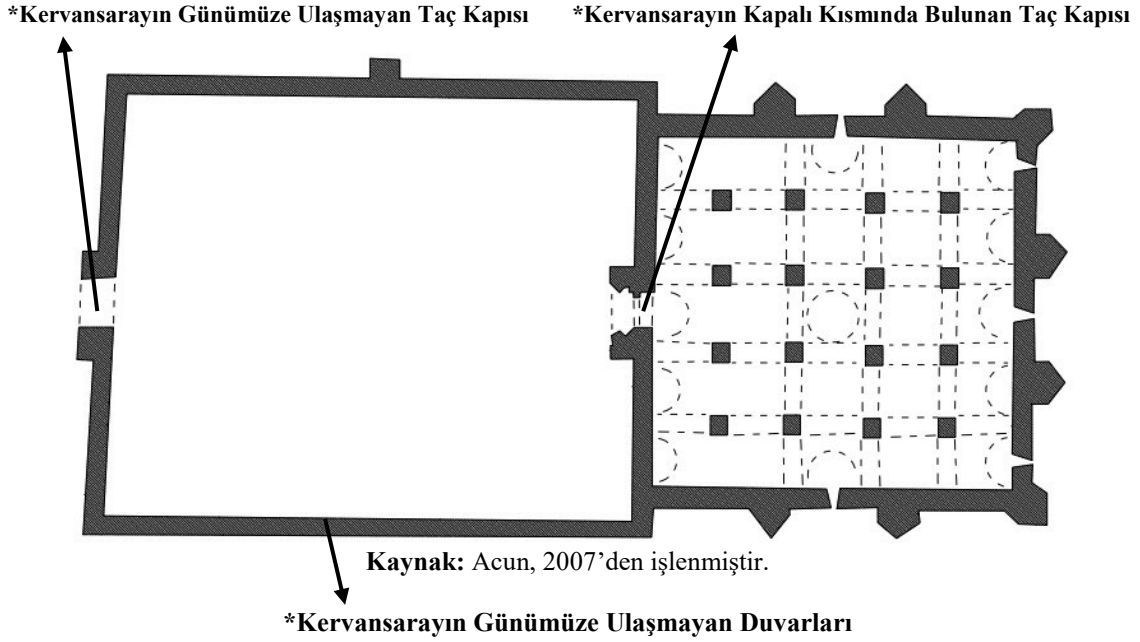
¹¹⁷ Şükrü Dursun, *a.g.e.*, s. 331.

¹¹⁸ Oğuzhan İlgün, *a.g.e.*, s. 28.

¹¹⁹ Oğuzhan İlgün, *a.g.e.*, s. 28-29.

¹²⁰ Osman Eravşar, *a.g.e.*, s.479.

Şekil 5. Çay Ebu'l-Mücahit Yusuf Kervansarayı'nın Planı

2.1. ÇAY (EBU'L-MÜCAHİT YUSUF KERVANSARAYI, TAŞHAN, ÇAY HANI) KERVANSARAYI'NIN GENEL MİMARÎ ÖZELLİKLERİ

Kervansaray, yapı olarak medrese, türbe, çeşme ve hamamdan oluşan bir yapı grubunun içindedir¹²¹ (Ayrıca bk. Ek: 10). Plan olarak kare planlı kapalı mekân ve kuzey-güney doğrultusunda uzanan dikdörtgen planlı açık avlulu olarak inşa edilmiştir¹²² (Şekil: 5). Yapılan saha araştırması neticesinde ve yukarıda yer alan planda da görüldüğü üzere (Şekil: 5), kervansarayın orijinal halinde avlu duvarlarının olduğu, ancak bunların günümüze ulaşmadığı anlaşılmaktadır (Resim: 44-50). Kervansarayın kapalı kısmına, kavsarası farklı bir yapıda olan ve madalyonu bulunan¹²³ taç kapıdan girilmektedir. Madalyon, taç kapıda, kapı kemerinin üzerinde, kasetli üçgenler arasında yer almaktadır (Resim: 67-68). 1899 yılında Konya'ya giderken Çay'a uğrayan Mehmet Ziya Efendi "Selçuklu tarzında yapılan bütün hanlar gibi Çay'daki han da ortada geniş bir avludan, bunun iki tarafında birçok odadan meydana gelir"¹²⁴ ifadesini kullanmıştır. Bu ifadeye göre, açık avlulu plana sahip olan Çay Ebu'l-Mücahit Yusuf Kervansarayı'nın avlu kısmında -Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın avlusundaki revaklı ve eyvanlı bölümlere benzer- kısımların olma ihtimali bulunmaktadır. Fakat Çay Ebu'l-Mücahit Yusuf Kervansarayı'nın avlusunda bulunduğu ifade edilen kısımlar, günümüze

¹²¹ Hakkı Acun, *a.g.e.*, s. 486.

¹²² Hakkı Acun, *a.g.e.*, s. 486.

¹²³ Zerrin Özçubukçu, *Çaydaki Mimari Eserler*, Lisans Bitirme Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul 1967, s. 11.

¹²⁴ Fevzi Kaya-Mevlüt Üyümez, "Ebu'l-Mücahid Yusuf Külliyesi", *Taşınır Dergisi*, Afyonkarahisar 2020, S. 23, s. 52.

ulaşmamıştır. Kapalı kısma bitişik halde, avlu duvarlar kalıntıları bulunmaktadır. Sâhib Ata Kervansarayı'nın avlusunda yapılan kazı çalışmaları neticesinde kalıntılardan hareketle bazı kısımlar aslına uygun bir şekilde yeniden yapılmıştır. Çay Ebu'l-Mücahit Yusuf Kervansarayı'nda da bu şekilde bir çalışma yapılarak, günümüze ulaşmayan kısımlar yeniden yapılabilir.

Resim 44. Çay Ebu'l-Mücahit Yusuf Kervansarayı'nın Eski Resimlerinden Bir Görünüm

Kaynak: Kütahya Vakıflar Bölge Müdürlüğü.

Resim 45. Çay Ebu'l-Mücahit Yusuf Kervansarayı'nın Avlusundan Bir Görüntü

Kaynak: Öztürk, 2022.

Kervansarayın günümüze ulaşan kapalı kısmı, kare planlıdır (Resim: 44-45). Avlusuyla beraber yaklaşık olarak 1780 m² alana sahiptir¹²⁵. Planda görülen avlu duvarları yıkılmış, günümüze kadar ulaşmamıştır¹²⁶.

¹²⁵ Afyon Kocatepe Üniversitesi, *Afyonkarahisar Kültüğü*, a.g.e., s. 360.

¹²⁶ Oğuzhan İlgin, *Çay Ebu'l-Mücahit Yusuf Külliyesinde Süsleme*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2019, s. 27.

Üzerinde birçok özelliği barındıran taç kapı (Resim: 46), mermer ve yontulmuş taşlardan oluşmaktadır. Biri beyaz, biri siyah olmak üzere ortada kilit taşı bulunan ve on bir adet kesme taştan meydana gelen kapı kemeri, ihtişamlı bir görünüme sahiptir (Resim: 47). Kapı girişinin eşiği, mermerdendir (Resim: 48).

Resim 46. Çay Ebu'l- Mücahit Yusuf Kervansarayı'nın Taç Kapısı

Resim 47. Çay Ebu'l-Mücahit Yusuf Kervansarayı'nın Kapı Kemeri ve Ortadaki Kilit Taşı (Detay)

Resim 48. Çay Ebu'l-Mücahit Kervansarayı'nın Kapısında Bulunan Mermer Eşik

Kaynak: Öztürk, 2022.

Taç kapı payandalarında (Resim: 49) tuğla ve taş malzeme birlikte kullanılmıştır.

Resim 49. Çay Ebu'l-Mücahit Yusuf Kervansarayı'nın Taç Kapısının Sağ ve Sol Payandaları

Kaynak: Öztürk, 2022.

Çay Ebu'l-Mücahit Yusuf Kervansarayı'nın -yukarıdaki planında görünen- (Şekil: 5) avludaki duvarları yıkılmıştır. Kervansarayın kapalı kısmına birleşik, harap durumda duvar kalıntıları mevcuttur¹²⁷ (Resim: 50).

¹²⁷ VGM, *Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler*. a.g.e., s. 160.

Resim 50. Çay Ebu'l-Mücahit Yusuf Kervansarayı'nın Farklı Cephelerden Çekilmiş Avlu Duvarı Kalıntıları

Kaynak: Öztürk, 2022.

Kervansarayın dış cephelerinde, günümüze ulaşmış sekiz adet payanda şeklinde destek kuleleri mevcuttur (Resim: 51). Duvarlar dıştan uçları sivri, köprü mahmuzu şeklinde üçgen payandalarla takviye edilerek bir kale görünüşü verilmiştir. Yapının doğu-batı cephelerinde (sağ ve sol taraflarında) ikişer, güney cephesinde (arka tarafında) dört payanda mevcuttur¹²⁸.

Resim 51. Çay Ebu'l-Mücahit Yusuf Kervansarayı'nın Dış Cephelerinde Bulunan Üçgen Şekilli Payandalardan Bir Örnek (Destek Kuleleri)

Kaynak: Öztürk, 2022.

¹²⁸ Hakkı Acun, *a.g.e.*, s. 384.

Resim 52. Çay Ebu'l-Mücahit Yusuf Kervansarayı'nın Kapalı Kısımın Tabanının Görünümü

Kaynak: Öztürk, 2022.

Kervansarayın kapalı kısmının tabanına taş dolgu yapıldığı görülmektedir (Resim: 52). Kervansarayın kapalı kısmı, her birinde dörder ayakla taşınan, beşer sivri kemerle birbirine bağlanmış dört destek sırasıyla oluşturulmuş ve orta bölüm diğerlerine göre daha yüksek tutulmuştur¹²⁹ (Resim: 58).

Resim 53. Çay Ebu'l-Mücahit Kervansarayı'ndaki Sivri Kemerlerden ve Kare Planlı Ayaklardan Bir Örnek

Kaynak: Öztürk, 2022.

Resim 54. Çay Ebu'l-Mücahit, Kervansarayı'nın Orta Bölümündeki Ayaklar

Kervansarayın kapalı kısmının ortasında yer alan kubbeyi taşıyan ayaklar “L” plan formuna sahiptir¹³⁰ (Resim: 59). Çay Ebu'l-Mücahit Yusuf Kervansarayı'nda örneği verildiği şekilde, “L” plan formatında ayakların bulunduğu gibi kare planlı ayaklar da yer almaktadır (Resim: 53-54).

¹²⁹ Osman Eravşar, *a.g.e.*, s. 477.

¹³⁰ Osman Eravşar, *a.g.e.*, s. 477.

Kervansarayın iç kısmında sivri kemerler (Resim: 55-56) ve toplamda on altı ayak mevcuttur.

Resim 55. Çay Ebu'l-Mücahit Kervansarayı'ndaki Kemerlerden Örnek 1

Resim 56. Çay Ebu'l-Mücahit Kervansarayı'ndaki Kemerlerden Örnek 2

Kaynak: Öztürk, 2022.

Resim 57. Çay Ebu'l-Mücahit Yusuf Kervansarayı'nın Mazgal Pencerelerinden Bir Örnek

Kaynak: Öztürk, 2022.

Kervansarayın mazgal pencereleri (Resim: 57), kapalı konaklama mekânında geniş tutulmuş olup dışarıya doğru daralmaktadır. Aydınlatma fenerinde (Resim: 60) ve mazgal pencerelerde (Resim: 57) kullanılan yapı malzemesi tuğladır.

Resim 58. Çay Ebu'l-Mücahit Kervansarayı'nın Orta Bölümü, Sivri Kemerleri ve Üzerinde Aydınlık Feneri Bulunan Kubbe

Kaynak: Öztürk, 2022.

Resim 59. Çay Ebu'l-Mücahit Yusuf Kervansarayı'nda Bulunan L Planlı Ayaklar ve Tromplardan Örnek

Kaynak: Öztürk, 2022.

Orta bölümde, kervansarayın içini aydınlatan, üzerinde aydınlık feneri bulunan kubbe yer almaktadır¹³¹. Kervansarayın aydınlatılması, beş mazgal pencere ve

¹³¹ Oğuzhan İlgün, *a.g.e.*, s. 30. Aydınlık Feneri: Yapıların tepeden gün ışığı almasını sağlamak üzere örtü sistemine yerleştirilen ışıklık. Kaynak: Selçuk Mülayim, "Aydınlık Feneri", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. IV, TDV Yayınları, İstanbul 1991, s. 237.

kervansarayın ortasında bulunan üzerinde aydınlık feneri bulunan kubbe ile sağlanmaktadır (Resim: 60).

Resim 60. Çay Ebu'l-Mücahit Yusuf Kervansarayı'nda Üzerinde Aydınlık Feneri Bulunan Kubbeli Bölüm

Kaynak: Öztürk, 2022.

2.2. ÇAY (EBU'L-MÜCAHİT YUSUF KERVANSARAYI, TAŞHAN, ÇAY HANI) KERVANSARAYI'NIN TEZYİNÎ ÖZELLİKLERİ

Ebu'l-Mücahit Yusuf Kervansarayı'nda tezyinî özelliklerin genel olarak taç kapısında (Resim: 61) ve kervansarayın iç kısmında toplandığı görülmekte¹³², genel olarak taş oyma sanatıyla oluşturulmuş tezyinât dikkati çekmektedir.

Resim 61. Çay Ebu'l-Mücahit Kervansarayı'nın Taç Kapısının Genel Görünümü

Kaynak: Öztürk, 2022.

¹³² Oğuzhan İlgin, *a.g.e.*, s. 31.

Kervansarayın taç kapısında yelpaze biçiminde açılan, yarım kubbe şeklinde bir niş vardır¹³³ (Resim: 62). Taç kapıdaki bu kavsarada mukarnas dizisi bulunmayıp kavsara, kesme ve renkli taşlardan oluşmaktadır¹³⁴.

Resim 62. Çay Ebu'l-Mücahit Yusuf Kervansarayı'nın Taç Kapısında Bulunan Yelpaze Şeklinde Açılan Yarım Kubbeli Niş

Kaynak: Öztürk, 2022.

Yarım kubbenin alt kısmında her iki tarafında da kasetli üçgenler vardır¹³⁵ (Resim: 63-64-65).

Resim 63. Çay Ebu'l-Mücahit Yusuf Kervansarayı'nın Taç Kapısında Bulunan Kasetli Üçgenler

Kaynak: Öztürk, 2022.

Resim 64. Çay Ebu'l-Mücahit Yusuf Kervansarayı'nda Sol Tarafda Bulunan Kasetli Üçgen (Detay)

Resim 65. Çay Ebu'l-Mücahit Yusuf Kervansarayı'nda Sağ Tarafda Bulunan Kasetli Üçgen (Detay)

¹³³ Zerrin Özçubukçu, *a.g.e.*, s. 11.

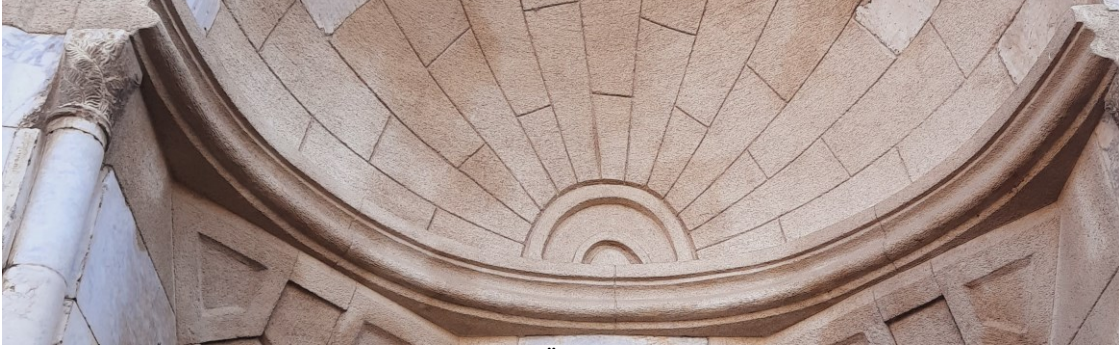
¹³⁴ Oğuzhan İlgün, *a.g.e.*, s. 32.

¹³⁵ Zerrin Özçubukçu, *a.g.e.*, s. 11.

Asılları siyah ve beyaz taşlardan oluşan bu üçgenler, restorasyon sırasında sıvanmış, sadece sağ tarafta yer alan üçgenin alt kısmındaki bir parça, aslına uygun olarak siyah şekilde bırakılmıştır¹³⁶.

Yarım kubbeli niş ile kasetli üçgenler arasında sütunlarla birleşen bir korniş mevcuttur¹³⁷ (Resim: 66).

Resim 66. Çay Ebu'l-Mücahit Yusuf Kervansarayı'nın Taç Kapısında Bulunan Korniş

Kaynak: Öztürk, 2022.

Kervansaraydaki bir diğer önemli tezyinat, taç kapıdaki madalyon içerisinde yer alan hayvan figürüdür (Resim: 67-68). Söz konusu figür, kapı kemerindeki kilit taşının üzerinde, kasetli üçgenlerin tam ortasında yer almaktadır. Madalyon içerisinde bulunan figür, “pars”¹³⁸ veya “aslan”¹³⁹ figürü olarak yorumlanmıştır. Figürün baş kısmı hafif sivri, kulakları küçük ve dik, gözleri badem yapılıdır; sola doğru ilerlerken başı arka tarafa bakmakta, kuyruğu arkadan öne doğru uzanmakta olup Rumi motifi ile sonlanmıştır¹⁴⁰. Pars figürü, mimarın simgesi olarak da yorumlanmıştır¹⁴¹. Mermer zemin üzerine yapılan madalyon, taç kapının dikkat çekici önemli bir noktasında, tezyinî öğelerin tam ortasındadır. Madalyon; kasetli üçgenlerle, kornişle, renkli kemer taşları ve yarım nişle bütünleşerek farklı bir kervansaray tezyinâtı oluşturmuştur. Aslan figürlerini farklı gruplarda ele alan Gönül Öney, gövdeleri yandan, başları geriye dönük olarak gruplandırıldığı figürler içerisinde Çay Taş Medresedeki aslan kabartması, Çay Taş Han aslan kabartması ve Ankara Etnografya Müzesi mezar taşında aslan kabartması şeklinde üç örnek göstermiştir¹⁴². Aslan figürünün, Memlük Sultanı Baybars'ın armasında

¹³⁶ Oğuzhan İlgün, *a.g.e.*, s. 32.

¹³⁷ Zerrin Özçubukçu, *a.g.e.*, s. 11. Korniş: klasik mimaride saçaklığın en üst bölümüdür. Bir binanın yüzünde üst kenarı sınırlamak veya katları birbirinden ayırmak üzere yapılmış, boydan boya giden profilli çıkıntı. Kaynak: Doğan Hasol, *Ansiklopedik Mimari Sözlüğü*, Yapı- Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul, 1979, s. 304.

¹³⁸ Muzaffer Uyan vd., *Anadolu'nun Kilidi AFYON*, Afyon Valiliği, 2004, s. 202.

¹³⁹ Hakkı Acun, *a.g.e.*, s. 486.

¹⁴⁰ Oğuzhan İlgün, *a.g.e.*, s. 29.

¹⁴¹ Muzaffer Uyan vd., *a.g.e.*, s. 202.

¹⁴² Gönül Öney, “Anadolu Selçuk Mimarisinde Aslan Figürü”, *Anadolu*, S. 13, Ankara 1969, s. 22-23.

kullanıldığı, genellikle sağ ya da sol ayağı kaldırılmış, kuyruğu da arkasına doğru kıvrılmış halde tasvir edildiği, figürün Sultan Baybars'ın Moğol ve Haçlılar karşısındaki gücünü ve cesaretini sembolize ettiği hakkında bazı bilgiler de bulunmaktadır¹⁴³. Bu bilgiler ışığında, Çay Ebu'l-Mücahit Yusuf Kervansarayı'ndaki Pars (Aslan) figürünün, Memlüklerde görülen aslan figürünü anımsattığı da söylenebilir.

Resim 67. Çay Ebu'l-Mücahit Yusuf Kervansarayı'nın Taç Kapısında Bulunan Pars Figürü

Resim 68. Çay Ebu'l-Mücahit Yusuf Kervansarayı'nın Taç Kapısında Bulunan Pars Figürü (Detay)

Kaynak: Öztürk, 2022.

Bahsi geçen figürün, Türkler'in bir anne aslanın soyundan geldiği şeklindeki inanışla bağlantılı olabileceği, bu bağlamda Selçuklu hükümdarları arasında Alpaslan ve Kılıçaslan gibi isimlerin bulunmasının da dikkat çekici olduğu düşünülmektedir¹⁴⁴. Türklerde aslan figürleri, erken devirlerde görülmeye başlanmıştır. Aslanın postu ve yelesinin yiğitliği simgelemesi, bu nedenle Türklerde uzun saçın yaygın olması da aslan yelesiyle simgesel bir ilişki kurulduğunu akla getirmektedir¹⁴⁵. Çardak Han'da, Kayseri Kale'sinde, Sivas ve Tokat Gök Medreseleri'nde, Kubadabad Sarayı gibi yapılarda da aslan figürlerini görmek mümkündür¹⁴⁶.

Çay Ebu'l-Mücahit Yusuf Kervansarayı'nın bir diğer tezyinî ögesi, kitabelik kısmında bulunan, kitabeyi ortadan ikiye ayıran "Mühr-ü Süleyman" motifidir¹⁴⁷ (Resim: 69-70).

¹⁴³ Hayrunnisa Turan, "Kudüs'teki Memlük Türk Devleti Armaları (Renkler)", *Bellekten*, C. LXXXIII, S. 298, s. 892.

¹⁴⁴ Canan Parla- Erol Altınsapan, "Atabek Ayaz ve Figürlü Bezemeleriyle Denizli Çardak Han", *Erdem Dergisi*, S. 51, 2008, s. 208.

¹⁴⁵ Yaşar Çoruhlu, *Türk Mitolojisinin Ana Hatları*, Kabcacı Yayınevi, İstanbul 2000, s. 136.

¹⁴⁶ Esra Bulduklı, *Anadolu Selçuklu Dönemi Kubadabad Sarayı Çini Figürlerinin Göstergebilimsel Açıldan İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Necmeddin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2018, s. 45.

¹⁴⁷ Oğuzhan İlğün, *a.g.e.*, s. 28.

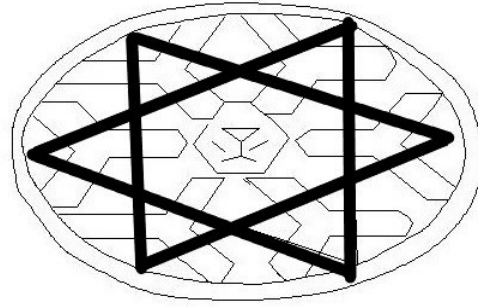
Resim 69. Çay Ebu'l-Mücahit Yusuf Kervansarayı'nın Taç Kapısında, Kitabenin Ortasında Yer Alan Mühr-ü Süleyman

*Mühr-ü Süleyman

Kaynak: Öztürk, 2022.

Resim 70. Çay Ebu'l-Mücahit Yusuf Kervansarayı'nın Taç Kapısında, Kitabenin Ortasında Yer Alan Mühr-ü Süleyman ve Çizimi (Detay)

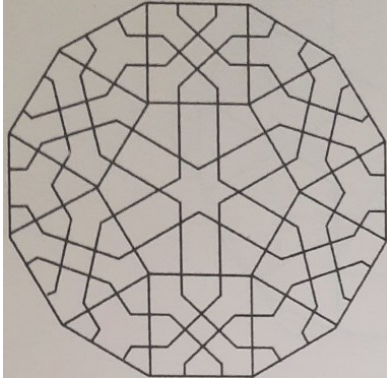
Mühr-ü Süleyman (altı köşeli yıldız) motifi, farklı yapılarda farklı desenler şeklinde görülmektedir (Resim: 71-72). Mühr-ü Süleyman motifi; Türklerde koruyucu bir sembol şeklinde, mitolojik zamanlardan beri de bereket ve güç sembolü şeklinde kullanılmıştır¹⁴⁸. Hıristiyan ve Yahudiler arasında altı kollu olarak bilinmekte, İslâm inancında da “Kıyametten önce yer altından elinde Süleyman’ın mührü ve Musa’nın asası olduğu halde bir dabbe çıkacak ve asasıyla Müslümanların yüzünü ağartacak, mührüyle kâfirlerin yüzünü mühürleyecektir” şeklinde İsrailiyattan beslenerek İslam tezyinatında şeytanı uzaklaştırmak niyetiyle de kullanılmıştır¹⁴⁹. Altı kollu yıldız motifinin, Türk sanatında Mühr-ü Süleyman olarak kötülükten ve nazardan korunma amaçlı kullanıldığı, altı köşeli yıldızın aynı zamanda adalet yıldızı olduğu, Süleyman Mührü’nün kozmik bütünlüğün karşıtlıklarının sentezinden oluştuğu şeklinde de yorumlandığı görülmektedir¹⁵⁰.

¹⁴⁸ İskender Pala, “Mühr-i Süleyman”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. XXXI, TDV Yayınları, Ankara 2020, ss. 523-524.

¹⁴⁹ İskender Pala, “Mühr-i Süleyman”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. XXXI, TDV Yayınları, Ankara 2020, ss. 523-524.

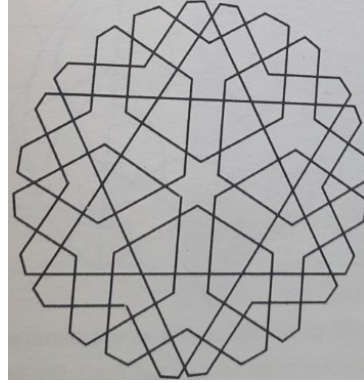
¹⁵⁰ Eda Öz Çelikbaş, “Türk Sanatında Mistik Bağlamda Geometrik Sembolizme Genel Bakış”, *Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi*, C. I, S.1, Karabük 2018, s. 62.

Resim 71. Altılı Madalyon, Van Ulu Cami

Kaynak: Demiriz, 2017.

Resim 72. Altılı Madalyon, Ağzıkara Han Dış Portal

Kaynak: Demiriz, 2017.

Mühr-ü Süleyman motifinin koruyucu sembol olarak kullanılmış olabileceği göz önüne alındığında kervansaraya gelen yolcuların dışarıdan gelebilecek tehlikelere karşı korunması niyetiyle, Çay Ebu'l-Mücahit Yusuf Kervansarayı'nın taç kapısında kullanılmış olabileceği de düşünülebilir.

Çay Ebu'l-Mücahit Yusuf Kervansarayı, kitabesi olan kervansarayların sonuncusudur¹⁵¹. Kervansarayın kapalı kısmında bulunan taç kapıda kervansaraya ait bir kitabe vardır (Resim: 73-74). Metni ikiye ayıran ortada bir rozetin yer aldığı kitabe, mermer üzerine yapılmıştır. Kitabe, 0.50 x 2.00 m ölçülerinde, sülüs hattı ile yazılmış olup iki satırdır¹⁵².

Taç kapının kenarlarında, sağ ve sol tarafta mihrabiyeler vardır (Resim: 75-76). Resim: 62'de olduğu gibi, mihrabiyeler de yelpazeye benzer şekilde açılmaktadır ve ölçüleri simetrik olarak 0.50 x 0.90 x 1.85 m ölçülerindedir¹⁵³. Mihrabiyelerin kemerleri dikdörtgen çerçeve içine alınmış, üzerlerine alınlık tesiri uyandıran birer taş yerleştirilmiş olup sekiz dilimli istiridye kabuğu şeklinde sonlandırılmıştır¹⁵⁴. İstiridye motifi; Çin, Tibet, Hint, Sümer, Babil, Mısır, Yunan, Aztek, İnka, Maya, Kızılderili gibi birçok uygarlıkta doğurganlığı, dişiliği, yeniden doğuşu, nazardan korunmayı sembolize etmektedir¹⁵⁵. İslam inancında İstiridye kavramına doğrudan yer verilmemiş, içinde sakladığı inciden hareketle Kur'an'daki Rahman Suresi'nin 22. ayetinde “İkisinden de inci ve mercan çıkar” gibi bazı ayetlerin inci ve istiridye ile bağlantılı olabileceği şeklinde

¹⁵¹ Oktay Aslanapa, *Türk Sanatı*, Remzi Kitabevi, II. Basım, İstanbul 1989, s. 184.

¹⁵² Hakkı Acun, *a.g.e.*, s. 381.

¹⁵³ Oğuzhan İlgin, *a.g.e.*, s. 29.

¹⁵⁴ Zerrin Özçubukçu, *a.g.e.*, s. 12.

¹⁵⁵ Alev Çakmakoğlu Kuru, “İkonografik Açından Orta Çağ Türk Mimarisinde Yer Alan İstiridye Motifi”, *Erdem Dergisi*, S.52, 2008, s. 112.

örnekler gösterilmiştir¹⁵⁶. İstiridyenin, kapı kenarında bulunan mihrabiyelerde kullanılmış olması; istiridyenin içinde sakladığı inciyi sert bir kabukla koruduğu gibi, kervansaraya gelen yolcuların hem değerli olduklarını hem de korunduklarını hissettirebilmek amaçlı olabilir.

Resim 73. Çay Ebu'l-Mücahit Yusuf Kervansarayı'nın Taç Kapısındaki Kitabe

Resim 74. Çay Ebu'l-Mücahit Yusuf Kervansarayı'nın Taç Kapısındaki Kitabe (Detay)

Kaynak: Öztürk, 2022.

¹⁵⁶ Alev Çakmakoğlu Kuru, *a.g.e.*, s. 112.

Resim 75. Çay Ebu'l-Mücahit Yusuf Kervansarayı'nın Taç Kapısında Bulunan Mihrabiye (Sağ Mihrabiye)

Resim 76. Çay Ebu'l-Mücahit Yusuf Kervansarayı'nın Taç Kapısında Bulunan Mihrabiye (Sol Mihrabiye)

Kaynak: Öztürk, 2022.

Kervansarayın taç kapı kısmında mihrabiyelerin hemen yanında mermer sütunçeler yer almaktadır (Resim: 77-78).

Resim 77. Çay Ebu'l-Mücahit Yusuf Kervansarayı'nın Taç Kapısında Bulunan Mermer Sütunçe (Sol Sütunçe)

Resim 78. Çay Ebu'l-Mücahit Yusuf Kervansarayı'nın Taç Kapısında Bulunan Mermer Sütunçe (Sağ Sütunçe)

Kaynak: Öztürk, 2022.

Sütunçelerin alt kısımlarında, zar şeklindeki kaide üzerinde baklava motifleri vardır (Resim: 79-80). Türk halk kültüründe göz; dinsel-büyüsel uygulamalarda sembol olarak kullanılmış, tılsım olarak baklava ve üçgen şeklinde görülmüş ve Anadolu’da insanların dileklerini gerçekleştirmek amacıyla muskaları üçgen biçiminde taşımışlardır¹⁵⁷.

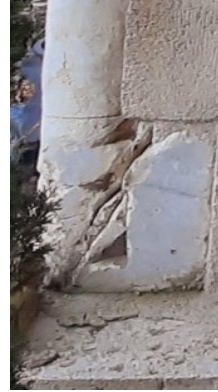
Sütunçelerin üst kısımlarında (sütunçe başlıklarında), akantusu andıran yaprakları yivli bitkisel motifler yer almaktadır¹⁵⁸ (Resim: 81-82). Akantus yaprakları, korint sütun nizamında sıklıkla görülmektedir. Korinthos nizamında sütunlar incedir ve sütun başlıkları iki sıra kenger (akantus-akanthos) yapraklarından oluşmaktadır¹⁵⁹.

Akantus, Acanthaceae familyasından bir bitki olup Türkçe adı, “Ayı pençesi”dir¹⁶⁰. Akantus, sembolik olarak yaprakları bilgelik ve güzel sanatları, dikenleri de yaşam engellerini aşmayı sembolize etmektedir¹⁶¹. Akantusa Antik Yunan inanç sisteminde dikenin koruyuculuğu ve tabu etkisini gösteren özelliği ile, Hıristiyanlık’ta İsa’nın çarmıhtaki çilesi, ölüm ve ölüm sonrası hayatla ilgili göndermeler yüklenmiştir¹⁶².

Resim 79. Çay Ebu’l-Mücahit Yusuf Kervansarayı’nın Taç Kapısındaki Sütunçe Kaidelerinde Bulunan Baklava Motifleri (Sağ Sütunçe Kaidesi Detay)

Resim 80. Çay Ebu’l-Mücahit Yusuf Kervansarayı’nın Taç Kapısındaki Sütunçe Kaidelerinde Bulunan Baklava Motifleri (Sol Sütunçe Kaidesi Detay)

Kaynak: Öztürk, 2022.

¹⁵⁷ Selçuk Kürşad Koca, *Türk Kültüründe Sembollerin Dili*, Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2012, s. 182.

¹⁵⁸ Oğuzhan İlgün, *a.g.e.*, s. 28.

¹⁵⁹ Nigel Rodgers, *Antik Yunan Arkeoloji, Sanat ve Tarih Tutkunları İçin 1000 Fotoğraf Eşliğinde Kapsamlı Bir Araştırma*, Çev: Ülkü Evrim Uysal, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2014, ss. 304-305.

¹⁶⁰ Yıldız Demiriz, “A C A N T H U S; Türkiye’nin Arkeoloji ve Sanat Tarihi Terminolojisine Yanlış Adla Girmiş Bir Bitki Motifi”, *Sanat Tarihi Dergisi*, C. III, S. 3, 1984, s. 19.

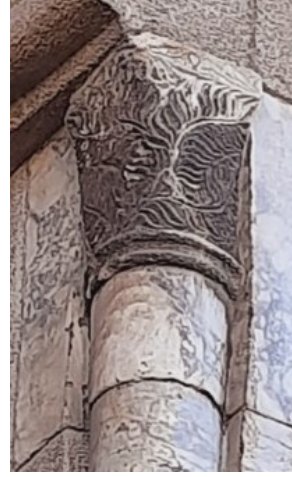
¹⁶¹ Duygu Gök, *19.Yüzyıl Osmanlı Mimarisinde Bezeme Sanatının Gelişimi: Bursa Emir Sultan Cami Bezemeleri Üzerine Bir İnceleme*, Yüksek Lisans Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Bursa 2018, s.114

¹⁶² Hatice Demir, “Anadolu’da II. Theodosius Dönemi Sütun Başlıklarında Maske Akanthus Motifi Kullanımı”, *Akademik Hassasiyetler Dergisi*, C. VI, 2019, s. 139.

Resim 81. Çay Ebu'l-Mücahit Yusuf Kervansarayı'nın Taç Kapısındaki Sütunçe Başlıklarında Bulunan Bitkisel Motifler (Sol Sütunçe Başlığı Detay)

Resim 82. Çay Ebu'l-Mücahit Yusuf Kervansarayı'nın Taç Kapısındaki Sütunçe Başlıklarında Bulunan Bitkisel Motifler (Sağ Sütunçe Başlığı Detay)

Kaynak: Öztürk, 2022.

Çay Ebu'l-Mücahit Yusuf Kervansarayı'nın taç kapısının bazı yerlerinde birbirine geçmeli taşlar vardır. Birbirine geçmeli bu taşlar, taç kapının kapı kemeriyle aynı hizadadır (Resim: 83-84-85).

Resim 83. Çay Ebu'l-Mücahit Yusuf Kervansarayı'nın Taç Kapısında Bulunan Geçmeli Taşlar

Resim 84. Çay Ebu'l-Mücahit Yusuf Kervansarayı'nın Taç Kapısının Sağında Bulunan Geçmeli Taşlar (Detay)

Resim 85. Çay Ebu'l-Mücahit Yusuf Kervansarayı'nın Taç Kapısının Solunda Bulunan Geçmeli Taşlar (Detay)

Kaynak: Öztürk, 2022.

***Kervansaray'ın Taç Kapı Kısımında Bulunan Birbirine Geçmeli Taşlar**

Birbirine geçmeli taşlar, taç kapı kısmındaki mihrabiyelerin üzerlerine de yerleştirilerek farklı bir tezyinî özellik kazandırmıştır (Resim: 86-87).

Resim 86. Çay Ebu'l-Mücahit Yusuf Kervansarayı'nın Taç Kapısında Bulunan Mihrabiye Üzerlerindeki Geçmeli Taşlar- Detay 1

Resim 87. Çay Ebu'l-Mücahit Yusuf Kervansarayı'nın Taç Kapısında Bulunan Mihrabiye Üzerlerindeki Geçmeli Taşlar-Detay 2

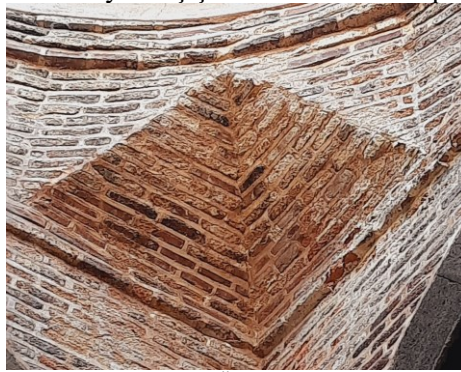

Kaynak: Öztürk, 2022.

***Kervansarayın Taç Kapı Kısımında Bulunan Mihrabiyelerin Üzerlerindeki Birbirine Geçmeli Taşlar**

Çay Ebu'l-Mücahit Yusuf Kervansarayı'nın kapalı kısmında taç kapısındaki gibi ihtişamlı bir görünüm yoktur. Ancak kervansarayın kapalı kısmında da kendine has birkaç tezyinî özellik mevcuttur. Kervansarayın kapalı kısmında bulunan üzerinde aydınlık feneri bulunan kubbeye geçişte kullanılan tromplar tuğlalarla yapılmıştır (Resim: 88).

Resim 88. Çay Ebu'l-Mücahit Yusuf Kervansarayı'nın Üzerinde Aydınlık Feneri Bulunan Kubbeye Geçişte Kullanılan Tromp

Kaynak: Öztürk, 2022.

Kervansarayın kapalı kısmındaki bir diğer tezyinî öge, kemer başlangıçlarında yer almaktadır¹⁶³ (Resim: 89-90). Kemer başlangıçlarında yer alan bu ögeler, yan yana sıralanmış mukarnas ögesidir.

¹⁶³ Oğuzhan İlgin, *a.g.e.*, s. 30.

Resim 89. Çay Ebu'l-Mücahit Yusuf Kervansarayı'nın Kapalı Kısımdaki Kemer Başlıklarında Bulunan Tezyinî Ögeler-1

Resim 90. Çay Ebu'l-Mücahit Yusuf Kervansarayı'nın Kapalı Kısımdaki Kemer Başlıklarında Bulunan Tezyinî Ögeler-2

Kaynak: Öztürk, 2022.

Trompların aralarında dört kör pencere kasnağı inşa edilmiştir (Resim: 91-92-93). Üzerinde aydınlık feneri bulunan kubbe, günümüze ulaşamamıştır ve hâlihazırda bu kısım camekânla kapalıdır¹⁶⁴. Geçmişte bu kısımlar, pencere olarak kullanılmış olmalıdır. Aydınlık fenerinin yıkılması sonucunda kubbe eteğindeki pencereler, muhtemelen tuğlalarla örülerek doldurulmuştur.

Resim 91. Çay Ebu'l-Mücahit Yusuf Kervansarayı'nın Kapalı Kısımdaki Aydınlık Fenerinde Bulunan Pencere Boşlukları

Resim 92. Çay Ebu'l-Mücahit Yusuf Kervansarayı'nın Kapalı Kısımdaki Aydınlık Fenerinde Bulunan Kör Pencere (Detay-1)

Resim 93. Çay Ebu'l-Mücahit Yusuf Kervansarayı'nın, Kapalı Kısımdaki Aydınlık Fenerinde Bulunan Kör Pencere (Detay-2)

Kaynak: Öztürk, 2022.

¹⁶⁴ Oğuzhan İlgin, *a.g.e.*, s. 30.

3. DÖĞER KERVANSARAYI

Kervansarayın ismi: Afyonkarahisar ili'nin İhsaniye ilçesi'ne bağlı Döğer kasabası'nda bulunmasından dolayı Döğer Kervansarayı olarak adlandırılır.

Kervansarayın yapıldığı mimarî dönem: İlk Dönem Osmanlı yapısıdır¹⁶⁵.

Kervansarayın yapılış tarihi: Kervansarayın yapıldığı tarih net olarak bilinmemektedir. Kervansarayın da bahsinin geçtiği bir beratta belirtildiğine göre (bk. Ek: 7), Sultan II. Murat, Karamanoğulları üzerine sefere çıktığında Döğer'de konaklamış, buraya bir kervansarayın yapılmasını emretmiş ve kervansaray, yaklaşık olarak H 837-M 1434 tarihinde inşa edilmiştir¹⁶⁶.

Kervansarayın banisi: Osmanlı padişahlarından Sultan II. Murat Han tarafından yaptırıldığı belirtilen Döğer Kervansarayı'nın¹⁶⁷, sol tarafının (Develik kısmı) II. Murat döneminde, iki katlı kısmın ise Yavuz Sultan Selim tarafından Mısır Seferi sırasında yaptırılma ihtimalinden söz edilmektedir¹⁶⁸.

Kervansarayın tescil tarihi: Döğer Kervansarayı, Konya Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 01.04.1988 tarih, 149 sayılı kararı ile korunması gerekli kültür varlığı olarak tescillenmiştir¹⁶⁹.

Kervansarayın mimarı: Döğer Kervansarayı'nın mimarı hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Kervansarayın onarım tarihleri: Döğer Kervansarayın'nın çatı kaplaması, 1940 yılında onarım görmüştür¹⁷⁰. Kervansaray, 1990-1992 yılları arasında da onarım görmüştür¹⁷¹.

Kervansarayın adresi: Döğer Kervansarayı, Afyonkarahisar ili, İhsaniye ilçesi, Döğer kasabası, Kervansaray Mahallesi'ndedir. Bir kaynakta eski Halep-Şam kervan yolu üzerinde¹⁷², başka bir kaynakta da Üsküdar-İznik-Yenişehir-Akbıyık-Pazarcık-

¹⁶⁵ Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi Envanter Kaydı için bk. Ek: 5.

¹⁶⁶ Süleyman Gönçer, *a.g.e.*, s. 383. Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi'de 03.06.0/1.0 Envanter Numaralı bir belgeye göre de Döğer Kervansarayı'nın H 837- M 1434 yılında II. Murat tarafından yaptırıldığı görülmektedir. Envanter kaydı için bk. Ek:5.

¹⁶⁷ Hayati Binler, "Döğer Kervansarayı", *V. Vakıf Haftası Dergisi*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 1987, s. 147.

¹⁶⁸ Neşe Şensoy, *Afyon ve Çevresinde İncelenmemiş Türk Mimari Eserleri*, Lisans Bitirme Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk ve İslam Sanatı Kürsüsü, İstanbul, 1981, s. 59.

¹⁶⁹ Bu bilgi, Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi Arşivinde Döğer Kervansarayı dosyasından alınmıştır.

¹⁷⁰ Bu bilgi, Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi'de Döğer Kervansarayı'nın 03.06.0/1.0 Numaralı Envanter kaydından alınmıştır. Envanter kaydı için bk. Ek:5.

¹⁷¹ Bu bilgiler Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne bağlı Kütahya Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nden alınmıştır.

¹⁷² VGM, *Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler. a.g.e.*, s. 178.

Bozhöyük-İnönü-Kalburcu-Saka-Döğer-Akören-Çay-Akşehir'den geçen yol üzerinde bulunduğu, bu yolun doğusunda ve batısında hem kervan hem de ordu yolu olan iki yolun daha olduğu kayıtlıdır¹⁷³ (Şekil: 3). (Kervansarayın bulunduğu alana ait krokisi için bk. Ek: 6)

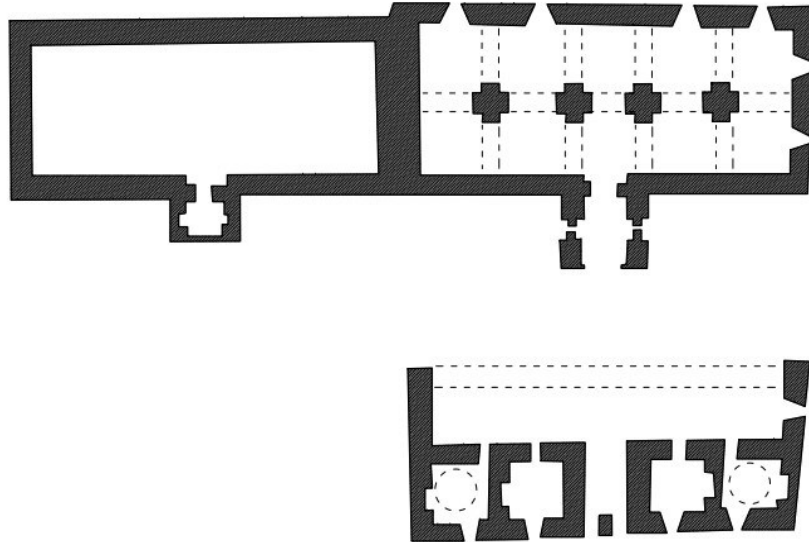
Kervansarayın kitabesi: Döğer Kervansarayı'nın kapısında kitabelik kısmı yer almasına rağmen herhangi bir kitabe yoktur (Resim: 166).

3.1. DÖĞER KERVANSARAYI'NIN GENEL MİMARÎ ÖZELLİKLERİ

Döğer Kervansarayı, son zamanlarda Afyonkarahisar Valiliği öncülüğünde tanıtımı hızlanan Frig Vadisi denilen eski uygarlıkların yaşadığı bir kasabadır. Döğer, konum itibariyle Afyonkarahisar, Eskişehir ve Kütahya il sınırlarının kesiştiği bir noktadadır. Yine geçmişte de önemli bir yeri olan kervan yolu üzerindedir. "Döğer"; Oğuzlar'ın Bozok Kolu'nun Ay-Han Oğulları'na bağlı bir boyun adıdır¹⁷⁴.

Döğer Kervansarayı, aynı yöne bakan yan yana iki kapısı bulunan farklı bir mimarî görünüm arzeder (Resim: 95, Eski görünümü için bk. Resim: 94). Kapı açıklıklarının bir hayli geniş olduğu görülmektedir. Afyonkarahisar'daki diğer kervansaraylarda bulunmayan ocaklık bölümleri bu kervansarayda vardır. Ocakların bacaları günümüze kadar gelmiş ve hâlen işleyebilecek yapıdadır. Planına bakıldığında, kervansarayın iki farklı binadan oluştuğu rahatlıkla anlaşılmaktadır (Şekil: 6).

Şekil 6. Döğer Kervansarayı'nın Planı

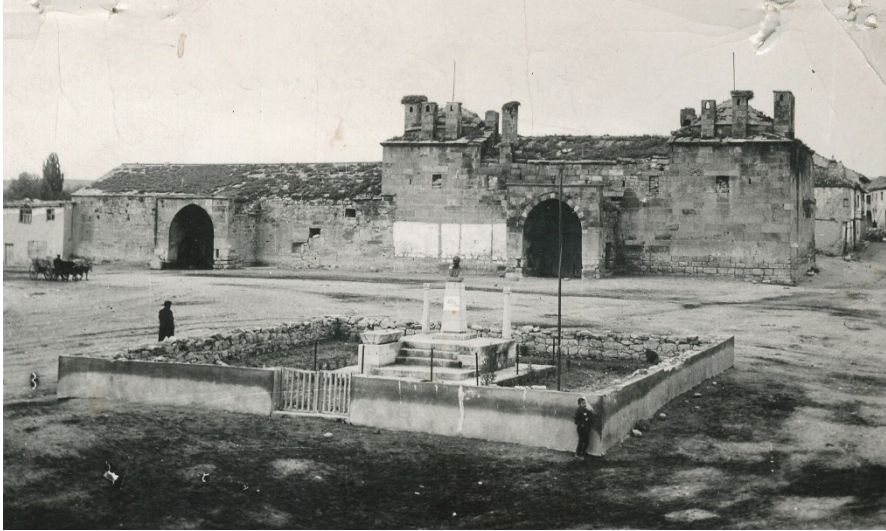
Kaynak: Gönçer, 1971'den işlenmiştir.

¹⁷³ Halim Baki Kunter, "Bilinmeyen Bir Kervansaray Tipi (Döğer Kervansarayı)", *Vakıflar Dergisi*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, S. 8, Ankara 1969, s. 225.

¹⁷⁴ Talat Koçak, *Türkiye Selçukluları ve Beylikler Dönemi'nde Afyonkarahisar*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2008, s. 41.

Döğer Kervansarayı'nın birinci kısmı iki katlıdır; birinci katta bacaları, ocakları, kemer ayakları ve içeriden merdiven basamakları vardır. İki katlı kervansaraylar, Anadolu Selçukluları'nda görülmediği için Döğer Kervansarayı, Osmanlı kervansaraylarının bir öncüsü ve hazırlayıcısı olarak günümüze gelen tek örnektir¹⁷⁵.

Resim 94. Döğer Kervansarayı'nın Ön Cephesini Gösteren Eski Bir Görünümü

Kaynak: Kütahya Vakıflar Bölge Müdürlüğü.

Resim 95. Döğer Kervansarayı'nın Ön Cephesinden Bir Görünüm

Kaynak: Öztürk, 2022.

Döğer Kervansarayı'nın iki katlı kısmına (Resim: 96) ve develik kısmına (Resim: 97) giriş için yapılmış iki taç kapısı vardır. Kapıların ikisi de eyvanlıdır. İki katlı kısmın dış cephesinde, kubbeli odaların içten kubbe, dıştan konik külah biçiminde sekizgen kasnaklı iki külahı bulunmaktadır (Resim: 96). Binanın dışı ve çatısıyla birlikte iki kubbe külahı, yerli tuf, kesme taşla yapılmıştır¹⁷⁶. Sağdaki külahın etrafında altı ocak bacası, soldaki külahın etrafında beş ocak bacası vardır. Develik kısmındaki ocakların bacaları,

¹⁷⁵ Neşe Şensoy, *a.g.e.*, s. 65.

¹⁷⁶ Muzaffer Uyan vd., *a.g.e.*, s. 203.

kapının sağında üç, solunda üç olmak üzere altı tanedir (Resim: 100). Develik kısmındaki bacalar, iki katlı olan kısmın bacalarına göre daha kısadır. İki katlı kısmın doğu cephesindeki duvarında alt alta iki tane çörten, iki mazgal açıklığı ile bir pencere yer almaktadır (Resim: 98). Çörtenlerin biri, binanın çatı kısmında, diğeri ise kubbeli odada bulunduğundan dolayı içerisinden akan sular birbirine değmeyecek şekilde tasarlanmıştır. Binanın arka tarafında (Resim: 99) alt kattaki mazgal pencere boşlukları ile ikinci kattaki pencereler yer almaktadır. Develik kısmının arka cephesinde ise herhangi bir pencere boşluğu veya çıkıntı yoktur (Resim: 102). Batı cephesindeki duvarda bir mazgal boşluğu vardır (Resim: 101).

Resim 96. Döğer Kervansarayı'nın İki Katlı Kısmının Dış Cephesinden Bir Görünüm

Kaynak: Öztürk, 2022.

Resim 97. Döğer Kervansarayı'nın Develik Kısmının Dış Cephesinden Bir Görünüm

Kaynak: Öztürk, 2022.

Resim 98. Döğer Kervansarayı'nın İki Katlı Kısmının Doğu Cephesi (Çörtenler, Pencereler ve Bacalar)

Kaynak: Öztürk, 2022.

Resim 99. Döğer Kervansarayı'nın İki Katlı Kısımının Arka Cephesinden Bir Görünüm

Kaynak: Öztürk, 2022.

Resim 100. Döğer Kervansarayı'nın Develik Kısımındaki Bacalar

Kaynak: Öztürk, 2022.

Resim 101. Döğer Kervansarayı'nın Develik Bölümünün Batı Duvarı

Kaynak: Öztürk, 2022.

Resim 102. Döğer Kervansarayı'nın Develik Bölümünün Arka Duvarı

Kaynak: Öztürk, 2022.

Döğer Kervansarayı'nın iki katlı kısmında bulunan üstteki odalar yolcuların yatma, alt kısmı dinlenme yeridir¹⁷⁷. Birinci kat, seyislere ve tımar görmüş binek hayvanlarına mahsustur¹⁷⁸. Nitekim alt katta hayvanların duvara bağlanması amacıyla oyulmuş yerler vardır (Resim: 103). Döğer Kervansarayı'nın sağ taraftaki iki katlı kısmı, 29,40 m boyunda, 13,20 m enindedir¹⁷⁹. Döğer Kervansarayı'nın tabanı taş kaplamadır.

Resim 103. Döğer Kervansarayı'nın Birinci Katında Hayvanları Bağlamak İçin Oyulmuş Yerler

Kaynak: Öztürk, 2022.

Birinci katta; giriş kapısı, ayaklar, mazgal pencereler, orta bölümde bulunan merdivenler ve ocaklar göze çarpmaktadır. Döğer Kervansarayı'nın birinci katı, beş bölümden oluşmaktadır (Resim: 104-105). Birinci kattaki orta bölüm, ikinci kata çıkmak için merdivenlerin bulunduğu bölümdür (Resim: 104). Merkez bölümün yanlarında bulunan iki bölüm, yuvarlak kemerli ve orta bölüme nispetle daha dardır. Köşelerde yer alan iki bölüm ise, diğerlerinden daha geniştir (Resim: 105). Merkez bölümün sağında ve

¹⁷⁷ Muzaffer Uyan vd., *a.g.e.*, s.203.

¹⁷⁸ Halim Baki Kunter, *a.g.e.*, s. 225.

¹⁷⁹ VGM, *Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler. a.g.e.*, s. 178.

solunda bulunan bölümlerin kemerleri yuvarlak (Resim: 104), köşelerdeki bölümlerin kemerleri basık kemerlidir (Resim: 105).

Resim 104. Döğer Kervansarayı'nın Birinci Katındaki Bölümler 1

Kaynak: Öztürk, 2022.

Resim 105. Döğer Kervansarayı'nın Birinci Katındaki Bölümler 2 (Köşelerdeki Bölümlerden Görünüm)

Kaynak: Öztürk, 2022.

Birinci kattaki kemerler, taş ve tuğladan yapılmıştır (Resim: 112-113-114). Üst örtüyü taşıyan kemerlerin ayaklarda birleştiği görülmektedir. Birinci kattaki ayakların toplamı altıdır. Dört ayak, kare planlıdır (Resim: 106). Bu ayakların haricinde kervansarayın yan cephelerinde; biri develik kısmındaki duvara, biri karşı cephedeki duvara bitişik olmak üzere, iki ayak daha vardır (Resim: 107). Diğer ayaklar, kare plan formatına sahipken duvara bitişik ayaklar, duvar içerisinde dikdörtgen bir çıkıntı şeklindedir.

Resim 106. Döğer Kervansarayı'nın Birinci Katındaki Ayaklardan Örnekler

Kaynak: Öztürk, 2022.

Resim 107. Döğer Kervansarayı'nın Birinci Katındaki Duvara Bitişik Vaziyetteki Ayaklardan Bir Örnek

Kaynak: Öztürk, 2022.

Birinci katta toplam altı mazgal pencere açıklığı vardır (Resim: 108-109-110). Doğu, batı ve güney cephelerindeki duvarlarda ikişer mazgal pencere bulunmaktadır. Ancak girişin sağ tarafında (doğu cephesinde) bulunan iki mazgal pencereden biri dış duvardan görülmesine rağmen (Resim: 111), içeriden kapalıdır. Bunun sebebi sağ taraftaki ocak kısmının bacasına tekabül eden mazgal pencere açıklığının restorasyon çalışmalarında kapatılması olabilir. İki katlı binanın birinci katındaki mazgal pencerelerden ikisi de develik kısmına bakmaktadır (Resim: 108). İki katlı binanın yapıya sonradan ilave edilmesiyle birlikte bu mazgal pencereler körelmiştir. Bu sebeple mazgal pencerelerden güneş ışığı alınamamaktadır.

Resim 108. Döğer Kervansarayı'nın Birinci Katındaki Develik Kısımına Açılan Mazgal Pencere Aralığı

Resim 109. Döğer, Kervansarayı'nın Birinci Katındaki Mazgal Pencere, Farklı Cephelerdeki Pencere 1

Resim 110. Döğer Kervansarayın Birinci Katındaki Mazgal Pencere, Farklı Cephelerdeki Pencere 2

Kaynak: Öztürk, 2022.

Resim 111. Döğer Kervansarayı'nın Sağ Tarafındaki (Doğu Cephesi) Mazgal Pencere Açıklığı

Kaynak: Öztürk, 2022.

Döğer Kervansarayı'nın birinci katındaki kemerler, yüksek boyutludur ve tuğladan yapılmıştır (Resim: 113). Ayaklarda birleşen basık kemerlerin ilk sırası taş kemer, arka sırası da tuğla kemerdir (Resim: 112). Girişteki kapı kemeri yine tuğladan yapılmıştır (Resim: 114). Tuğla işçiliğinin yoğun olarak görüldüğü Döğer Kervansarayı'nda birinci katın üst örtüsünde tuğla ve taş malzeme bir arada kullanılmıştır (Resim: 113-114).

Resim 112. Döğer Kervansarayı'nın Birinci Katındaki Yan Yana Taştan ve Tuğladan Yapılmış Basık Kemerlerden Örnekler

Kaynak: Öztürk, 2022.

Resim 113. Döğer Kervansarayı'nın Birinci Katındaki Yuvarlak Kemerlerden Bir Örnek

Resim 114. Döğer Kervansarayı'nın Birinci Katındaki Giriş Kapısının Tuğladan Yapılmış Kemerini

Kaynak: Öztürk, 2022.

Kervansarayın birinci katının giriş kapısının sağında üç, solunda üç adet benzer yapıda ocak bulunmaktadır (Resim: 115-116). Ocaklar duvarların içinde oyuntu şeklinde yapılmıştır. Ocakların sağında ve solunda, muhtemelen seyisler için yapılmış oyuk şeklinde dolap yerleri vardır (Resim: 117)¹⁸⁰. Bu ocaklara benzemeyen bir ocak daha vardır (Resim: 118). Günümüzdeki şöminelere benzeyen bir yapısı olan bu ocağın, yan duvarına bitişik bir seki (çıkıntı) vardır (Resim: 119).

Resim 115. Döğەر, Kervansarayı'nın Birinci Katındaki Ocaklardan Bir Görünüm, Ocağın Sağında Dolap Boşluğu

Resim 116. Döğەر Kervansarayı'nın Birinci Katındaki Ocaklardan Bir Görünüm, Ocakların Ortasında Dolap Boşluğu

Resim 117. Döğەر Kervansarayı'nın Birinci Katındaki Ocakların Etrafında Bulunan Dolap Boşluğu (Detay)

Kaynak: Öztürk, 2022.

Resim 118. Döğەر Kervansarayı'nın Birinci Katında Bulunan Farklı Yapıdaki Ocak ve Ocağın Yanında Bulunan Hafif Yüksek Seki (Çıkıntı)

Kaynak: Öztürk, 2022.

¹⁸⁰ Halim Baki Kunter, *a.g.e.*, s. 225.

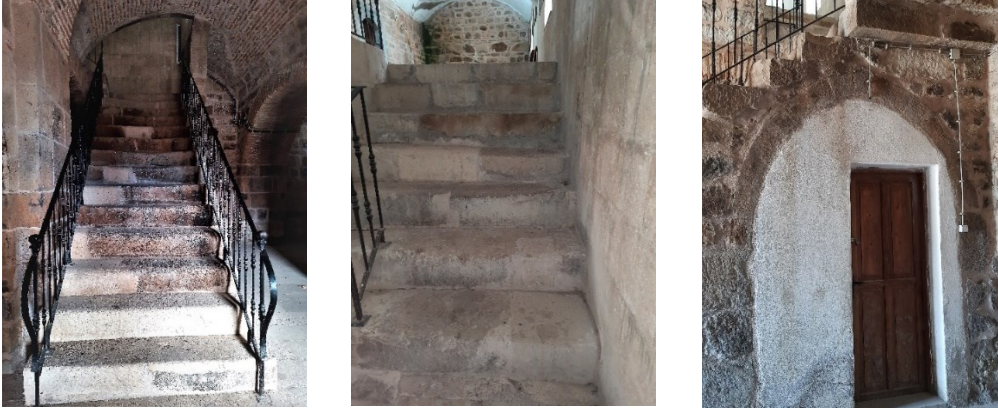
Resim 119. Döğer Kervansarayı'nın Birinci Katında Ocağın Yanında Bulunan Hafif Yüksek Seki (Detay)

Kaynak: Öztürk, 2022.

Döğer Kervansarayı'nın ikinci katına, girişin tam karşısında bulunan merdivenden çıkılmaktadır (Resim: 120). Merdiven basamakları, orta bölümden ikinci kata girişte sola doğru devam etmektedir. Orta bölümde on dört, merdiven sahanlığından¹⁸¹ ikinci kata doğru sola devam eden kısımda yedi olmak üzere toplam yirmi bir merdiven basamağı bulunmaktadır.

Resim 120. Döğer Kervansarayı'ndaki Merdiven Basamakları

Kaynak: Öztürk, 2022.

Kervansarayın ikinci katında bulunan hol kısmının zamanla yıkıldığı ve onarımlar esnasında üst örtünün yeniden yapıldığı anlaşılmaktadır (Resim: 121) (Hol kısmının eski bir görünümü için bk. Resim: 122).

¹⁸¹ Sahanlık: Binalarda kapı önünde, merdiven başlarında veya ortasında geniş düzlüktür. Kaynak: Doğan Hasol, *a.g.e.*, s. 437.

Resim 121. Döğer Kervansarayı'nın İkinci Kattaki Holün Üst Örtüsünden Bir Görünüm

Kaynak: Öztürk, 2022.

Döğer Kervansarayı'nın ikinci katındaki holde dört kemer, birbirine benzer planda dört kapı boşluğu, mescit girişi, kervansarayın arka cephesine bakan beş tane pencere açıklığı ve sol taraftaki duvarda (doğu duvarı) bir pencere açıklığı yer almaktadır (Resim: 123). Mescidin sağında (batısında) iki, solunda (doğusunda) iki olmak üzere, mescitle birlikte beş hücre (oda) vardır.

Resim 122. Döğer Kervansarayı'nın İkinci Kattaki Holü Gösteren Eski Bir Görünümü

Kaynak: Kütahya Vakıflar Bölge Müdürlüğü.

Resim 123. Döğer Kervansarayı'nın İkinci Katındaki Holden Genel Görünüm

Kaynak: Öztürk, 2022.

Resim 124. Döğer Kervansarayı'nın İkinci Katındaki Sağ Köşedeki Odanın Giriş Kapısı

Kaynak: Öztürk, 2022.

Resim 125. Döğer Kervansarayı'nın İkinci Katındaki Sağ Köşedeki Odada Bulunan Dolap

Kaynak: Öztürk, 2022.

Resim 126. Döğer Kervansarayı'nın İkinci Katında Sağ Köşedeki Odanın Mazgal Penceresi ve Mazgal Pencereden Daha Geniş Olan Diğer Pencere

Kaynak: Öztürk, 2022.

İkinci kattaki odalardan en sağda bulunan odada (mescidin batısında köşedeki oda) giriş kapısı (Resim: 124), dolap boşlukları (Resim: 125), ocak (Resim: 127) ve biri mazgal diğeri mazgal pencereden daha geniş olmak üzere iki pencere bulunmaktadır (Resim: 126). Ocağın üst kısımları tuğladan örülmüştür. Dolap boşluklarında, pencere ve kapının üst kısımlarında ahşap malzeme kullanılmıştır. Kapının eşiği mermerden

yapılmıştır. Bu odada kullanılan yapı malzemelerinin tuğla, taş, mermer ve ahşap olduğu söylenebilir.

Resim 127. Döğer Kervansarayı'nın İkinci Katında Sağ Köşedeki Odada Bulunan Ocak

Kaynak: Öztürk, 2022.

Sağ köşedeki bu oda (batı yönündeki köşede) kubbelidir. Kubbeli odaların iç yüksekliği 6, 30 m, tonozlu odaların ise 3, 30 m'dir¹⁸². Odanın kubbesi ve trompları tuğladan yapılmıştır (Resim: 128-129).

Resim 128. Döğer Kervansarayı'nın İkinci Katında Sağ Köşedeki Odada Bulunan Kubbe

Resim 129. Döğer Kervansarayı'nın İkinci Katında Sağ Köşedeki Odada Bulunan Tuğladan Yapılmış Tromp

Kaynak: Öztürk, 2022.

Bu kattaki ikinci oda; mescit ile sağ köşedeki odaların arasındadır. Kapı taştan yapılmıştır; eşiği mermerdir (Resim: 130). Bu odada dolap vazifesi gördüğü düşünülen boşluklar (Resim: 131-134), ocak (Resim: 132) ve kapının tam karşısında biri mazgal, diğeri mazgal pencereden daha geniş olmak üzere iki pencere vardır (Resim: 133). Ocağın üst kısımları zamanla yıkılmış ve orijinal kısmı günümüze ulaşmamıştır. Bu odada, yapı

¹⁸² Halim Baki Kunter, *a.g.e.*, s. 226.

malzemesi olarak genellikle taş, yer yer de tuğla kullanılmıştır. Tuğla malzeme en çok yan duvarlarda, tahfif sivri kemerlerde kullanılmıştır¹⁸³. Bu odanın köşelerdeki kubbeli odalara göre daha dar olduğu görülmektedir.

Resim 130. Döğer Kervansarayı'nın İkinci Katında Mescidin Sağında Bulunan Odanın Kapısından Görünümü ve Mermerden Yapılmış Eşiği

Kaynak: Öztürk, 2022.

Resim 131. Döğer Kervansarayı'nın İkinci Katında Mescidin Sağındaki Odada Bulunan Dolap Boşluğu

Kaynak: Öztürk, 2022.

¹⁸³ Hayati Binler, *a.g.e.*, s. 148. Tahfif kemeri: boşaltma kemeri, hafifletme kemeridir. Kaynak: Doğan Hasol, *a.g.e.*, s. 278.

Resim 132. Döğer Kervansarayı'nın İkinci Katında Mescidin Sağındaki Odada Bulunan Ocak

Kaynak: Öztürk, 2022.

Resim 133. Döğer Kervansarayı'nın İkinci Katında Mescidin Sağındaki Odada Bulunan Mazgal Pencere ve Mazgal Pencereden Daha Geniş Olan Pencere

Kaynak: Öztürk, 2022.

Resim 134. Döğer Kervansarayı'nın İkinci Katında Mescidin Sağındaki Odada Bulunan Dolap Boşlukları

Kaynak: Öztürk, 2022.

Döğer Kervansarayı'nın ikinci katında odaların tam ortasına inşa edilen mescidin girişi, eyvan şeklinde tuğla kemerlidir¹⁸⁴ (Resim: 135). Tuğla ve taşlarla biçimlendirilmiş mihrabı vardır (Resim: 136). Mihrap kavsarası, yarım niş şeklindedir. Kavsaranın alt kısımlarında üç sıra tuğla örgü dikkat çekmektedir. Mihrabın üst kısımları, tuğladan yapılmıştır. Her üç sıra tuğla arasına bir sıra taş malzeme yerleştirilmiştir. Taşların arasında da yer yer dik olarak yerleştirilmiş tuğla parçaları görülmektedir. Taş ve tuğlanın bir arada kullanılması, mihraba farklılık katmaktadır.

Resim 135. Döğer Kervansarayı'nın İkinci Katındaki Mescidi

Kaynak: Öztürk, 2022.

Resim 136. Döğer Kervansarayı'nın İkinci Katındaki Mescidin Mihrabı

Kaynak: Öztürk, 2022.

¹⁸⁴ Hayati Binler, *a.g.e.*, s. 148.

Mihrabın sağına ve soluna, mescidin ışıklandırılmasını sağlayan mazgal pencereler yapılmıştır (Resim: 137).

Resim 137. Döğer Kervansarayı'nın İkinci Katındaki Mescidin Mazgal Pencereleri

Kaynak: Öztürk, 2022.

Döğer Kervansarayı'nın mescidinin yan duvarlarında, tuğladan yapılmış tahfif sivri kemerler vardır (Resim: 138). Mescidin tavanı, giriş kısmındaki köşelerde tuğladan yapılmış yarım çapraz tonoz şeklinde (Resim: 139), mihraba doğru ise beşik tonoz şeklindedir¹⁸⁵ (Resim: 138). Tavan kısmında da tuğla ve taş malzemeyi bir arada görmek mümkündür.

Resim 138. Döğer Kervansarayı'nın İkinci Katındaki Mescidin Yan Duvarlarındaki Tahfif Sivri Kemer

Kaynak: Öztürk, 2022.

¹⁸⁵ Hayati Binler, *a.g.e.*, s. 148. Çapraz tonoz: Haçvari olarak birleşmiş kemerlerden meydana gelmiş tonoz. Doğan Hasol, *a.g.e.*, s. 505.

Resim 139. Döğer Kervansarayı'nın İkinci Katındaki Mescidin Tuğladan Yapılmış Yarım Çapraz Tonz Tavanı

Kaynak: Öztürk, 2022.

Döğer Kervansarayı'nın mescidi, İshaklı-Sâhib Ata Kervansarayı'ndaki mescide hem mimarî hem de tezyinî özellikler açısından benzememektedir. Sultandağı'ndaki kervansarayın mescidi binadan ayrı bir şekilde avluda köşk mescit şeklindeyken Döğer Kervansarayı'nın mescidi, binanın içinde ikinci kattadır.

Kervansarayın üçüncü odası, mescidin solundadır. Kapısı taştan yapılmıştır (Resim: 140). Odada dolap boşlukları (Resim: 144), tuğladan yapılmış tahfif kemer (Resim: 141), ocak (Resim: 143) ve kapının tam karşısında biri mazgal, diğeri mazgal pencereden daha geniş olmak üzere iki pencere bulunmaktadır (Resim: 142). Bu odada genel olarak, taş, tuğla ve ahşap malzeme bir arada kullanılmıştır.

Resim 140. Döğer Kervansarayı'nın İkinci Katında Mescidin Solundaki Odanın Kapısı

Kaynak: Öztürk, 2022.

Resim 141. Döğer Kervansarayı'nın İkinci Katında Mescidin Solundaki Odada Bulunan Dolap Boşlukları ve Tahfif Kemer

Kaynak: Öztürk, 2022.

Resim 142. Döğer Kervansarayı'nın İkinci Katında Mescidin Solundaki Odada Bulunan Mazgal Pencere ve Mazgal Pencereden Daha Geniş Olan Pencere

Kaynak: Öztürk, 2022.

Resim 143. Döğer Kervansarayı'nın İkinci Katında Mescidin Solundaki Odada Bulunan Ocak

Kaynak: Öztürk, 2022.

Resim 144. Döğer Kervansarayı'nın İkinci Katında Mescidin Solundaki Odada Bulunan Kapı ve Kapının Sağında Bulunan Dolap Boşluğu (İçerden Görünüm)

Kaynak: Öztürk, 2022.

Döğer Kervansarayı'nın ikinci katında bulunan sol köşedeki odanın (dördüncü oda) kapısı taş malzemeden yapılmıştır (Resim: 145). Yarım niş şeklinde, üst kısımları tuğladan yapılmış, suyun dışarı akması için dış duvarda çörtene bulunan yıkanma yeri olduğu düşünülen bir alan vardır¹⁸⁶ (Resim: 146). İçerisinde boşluk olan tuğladan yapılmış sivri kemerler (Resim: 147-149), kapının tam karşısında biri mazgal, diğeri mazgal pencereden daha geniş iki pencere (Resim: 150), yan yana olan iki ocak vardır (Resim: 148). Bu oda, birinci odadakine benzer şekilde kubbeli bir yapıdadır (Resim: 151). Kubbe ve kubbeye geçişteki tromplar, tuğladan yapılmıştır (Resim: 151-152).

Resim 145. Döğer Kervansarayı'nın İkinci Katında Sol Köşedeki Odanın Kapısı

Kaynak: Öztürk, 2022.

¹⁸⁶ Hayati Binler, *a.g.e.*, s. 148.

Resim 146. Döğer Kervansarayı'nın İkinci Katında Sol Köşedeki Odada Bulunan Yıkanma Yeri

Kaynak: Öztürk, 2022.

Resim 147. Döğer Kervansarayı'nın İkinci Katında Sol Köşedeki Odada İçinde Boşluğu Bulunan Kemer

Kaynak: Öztürk, 2022.

Resim 148. Döğer Kervansarayı'nın İkinci Katında Sol Köşedeki Odada Yan Yana Bulunan İki Ocak

Kaynak: Öztürk, 2022.

Resim 149. Döğer Kervansarayı'nın İkinci Katında Sol Köşedeki Odada İçinde Girinti Bulunan Kemer

Kaynak: Öztürk, 2022.

Resim 150. Döğer Kervansarayı'nın İkinci Katında Sol Köşedeki Odanın Mazgal Penceresi ve Mazgal Pencereden Daha Geniş Olan Pencere

Kaynak: Öztürk, 2022.

Resim 151. Döğer Kervansarayı'nın İkinci Katında Sol Köşedeki Odada Bulunan Kubbe

Kaynak: Öztürk, 2022.

Resim 152. Döğer Kervansarayı'nın İkinci Katında Sol Köşedeki Odada Kubbeye Geçişteki Tromplardan Bir Örnek

Döğer Kervansarayı'nın develik kısmı, iki katlı kısım ile bitişiktir (Resim: 97). Bu alan, yük hayvanlarına ve nakil vasıtalarına mahsus büyük bir ahırdır¹⁸⁷. Uzunlamasına tek bölüm olan develik kısmında, yapıda sıklıkla görülen ocakları görmek mümkündür. Develik kısmı, 27,10 m boyunda, 13,20 m eninde; giriş kapıları hariç kervansarayın bütününün toplam uzunluğu, 56,50 m'dir¹⁸⁸. Develik kısmında girişin sağ ve sol tarafında birbirine benzer planlı, ayaklar arasına duvarın içine bitişik vaziyette inşa edilmiş üç ocak bulunmaktadır (Resim: 155-156). Girişin sağ tarafındaki ocaklardan ortadaki ocağın üst kısımları yıkılmıştır (Resim: 155). İki katlı kısım yapıldıktan sonra burası, sadece develer ve hayvanlar için kullanıldığından bu kısımdaki ocaklar kapatılmıştır¹⁸⁹. Develik kısmında duvara bitişik vaziyette yapılmış ayaklar vardır (Resim: 159). Batı cephesindeki duvarda dışarıya bakan bir mazgal pencere (Resim: 154), doğu cephesinde iki katlı binaya bitişik olan duvarda iki mazgal pencere vardır (Resim: 153). Develik kısmının doğu cephesindeki bu duvar, iki katlı kısım ile bitişiktir¹⁹⁰. Bu sebeple bu kısımdaki mazgal pencereler kördür.

Döğer Kervansarayı'nın develik kısmında altı sivri kemer (Resim: 157) ve bu kemerleri destekleyen duvara bitişik on iki ayak inşa edilmiştir (Resim: 159). Sivri kemerlerde ikişer adet ahşap gergi kullanılmıştır¹⁹¹. Kemerler, günümüzde kullanılan sıva malzemeleriyle sıvanmıştır. Develikteki kemerler tuğladan yapılmış, çatısı taşla kaplanmış, kemer açıklığı taş kemerle bağlanmıştır. Kemerlerin yüksekliği 8,80 m, ahırın iç açıklığı 10,60 m'dir¹⁹². Develik kısmının kapı kemeri, tuğladan yapılmıştır (Resim: 158). Kemerin hemen üzerinde çatıya doğru 14-15 sıra tuğladan örülmüş bir kısım vardır. İki katlı alanla kıyas edildiğinde, tuğla malzeme develik kısmında daha az kullanılmış, genel olarak taş malzemedен yararlanılmıştır.

Eskişehir'de bulunan Kurşunlu Kervansarayı¹⁹³, Döğer Kervansarayı'nın develik kısmına benzemektedir. Kervansaraylarda yer alan ocaklar, bacalar, kemerler, sivri tonozlu üst örtü, malzeme olarak tuğla ve taş malzemenin bir arada kullanılması birbirine benzeyen yönlerdendir. Bu iki kervansaray arasındaki en belirgin fark; Kurşunlu Kervansarayı yan yana iki bölümden oluşmaktayken, Döğer Kervansarayı'nın develik

¹⁸⁷ Halim Baki Kunter, *a.g.e.*, s. 226.

¹⁸⁸ VGM, *Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler. a.g.e.*, s. 178.

¹⁸⁹ Hayati Binler, *a.g.e.*, s. 153.

¹⁹⁰ Hayati Binler, *a.g.e.*, s. 153.

¹⁹¹ Hayati Binler, *a.g.e.*, s. 147.

¹⁹² Halim Baki Kunter, *a.g.e.*, s. 226.

¹⁹³ Serap Yılmaz, *Klasik Osmanlı Dönemi Menzil Külliyesi Örneği: Eskişehir Kurşunlu Külliyesi*, Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Bursa, 2017, s. 98.

kısmı uzunlamasına tek bölümden oluşmaktadır. Bu iki kervansaray da Osmanlı Dönemi eseridir.

Resim 153. Döğer Kervansarayı'nın Develik Kısımındaki İki Katlı Alana Bakan Dışarıya Kapalı Mazgal Pencereler

Kaynak: Öztürk, 2022.

Resim 154. Döğer Kervansarayı'nın Develik Kısımındaki Dışarıya Bakan Mazgal Pencere

Kaynak: Öztürk, 2022.

Resim 155. Döğer Kervansarayı'nın Develik Kısımında Kapıdan Girişte Sağ Tarafa Bulunan Ocaklardan Bir Görünüm (Ortada Üstü Yıkılmış Ocak)

Kaynak: Öztürk, 2022.

Resim 156. Döğer Kervansarayı'nın Develik Kısımında Kapıdan Girişte Sol Tarafda Bulunan Ocaklardan Bir Görünüm

Kaynak: Öztürk, 2022.

Resim 157. Döğer Kervansarayı'nın Develik Kısımındaki Sivri Kemerler

Kaynak: Öztürk, 2022.

Resim 158. Döğer Kervansarayı'nın Develik Kısımındaki Kapı Kemerleri

Kaynak: Öztürk, 2022.

Resim 159. Döğer Kervansarayı'nın Develik Kısımındaki Duvara Bitişik Vaziyetteki Ayaklardan Örnekler

Kaynak: Öztürk, 2022.

3.2. DÖĞER KERVANSARAYI'NIN TEZYİNÎ ÖZELLİKLERİ

Döğer Kervansarayı, Osmanlı Dönemi yapılarından biridir. Yapıda çok fazla tezyinî öge yoktur. Genel olarak tezyinî öğeler, Döğer Kervansarayı'nın taç kapılarında bulunmaktadır. Taç kapıların en belirgin özellikleri, dışarıya doğru taşkın, eyvanlı bir yapıda olmaları ve iki yanda sivri kemerli pencere nişlerinin bulunmasıdır.

İki katlı kısma girişteki eyvanlı bölümde (Resim: 160) taç kapıyı çevreleyen herhangi bir korniş veya silme yoktur, sadece üst kısımda saçak vardır¹⁹⁴. Eyvanlı alanda sağ ve sol cephelerdeki duvarlarda yer alan on bir tane siyah-beyaz renkli taşlardan yapılan mihrabiye (Resim: 161) içten teğet kemerli, dıştan lentolu birer pencere şeklindedir¹⁹⁵ (Resim: 162). Eyvanlı kısmın üst örtüsü, sivri tonoz şeklindedir.

¹⁹⁴ Saçak korniş, restore çalışmalarında develik kısımdan hareketle burada uygulanmıştır. Kaynak: Hayati Binler, *a.g.e*, s. 153.

¹⁹⁵ Hayati Binler, *a.g.e*, s. 148.

Resim 160. Döğer Kervansarayı'nın İki Katlı Kısımının Taç Kapısı

Kaynak: Öztürk, 2022.

Resim 161. Döğer Kervansarayı'nın İki Katlı Kısımının Taç Kapısındaki Mihrabiyeler

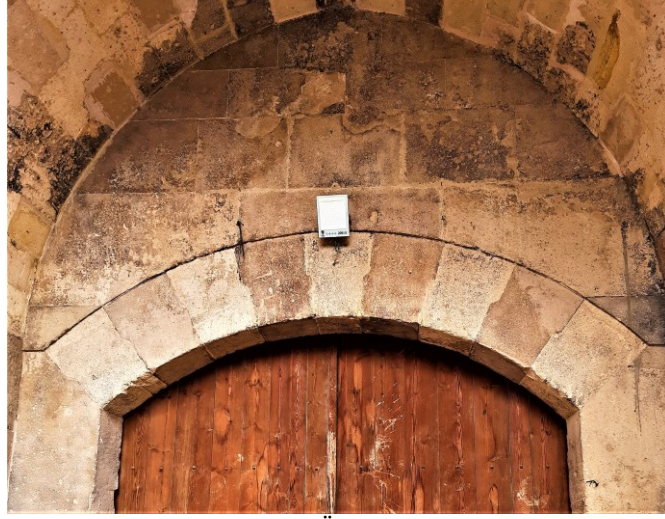
Kaynak: Öztürk, 2022.

Resim 162. Döğer Kervansarayı'nın İki Katlı Kısımının Taç Kapısındaki Nişlerin Dıştan Pencere Şeklindeki Görünümü

Kaynak: Öztürk, 2022.

Resim 163. Döğer Kervansarayı'nın İki Katlı Kısımının Taç Kapı Kemerini

Kaynak: Öztürk, 2022.

Kapı girişinin kemeri, ortada kilit taşı olmak üzere toplam dokuz siyah-beyaz taştan oluşmaktadır (Resim: 163). Yan taraftaki taç kapıda bulunan kitabe bölümü bu alanda yoktur.

İki katlı bölümle develik kısmının taç kapıları birbirinden farklıdır. Develik kısmında eyvanlı taç kapıda tek renk taş kullanılmıştır (Resim: 164). Mihrabiyelerde dış kısma açılan pencere bulunmamaktadır (Resim: 165). Kapı girişini çevreleyen kornişin alt kısımları zamanla tahrip olmuştur (Resim: 164). Günümüzde develik kısmının kapı kemerinin üzerindeki kitabelik kısmı boştur (Resim: 166).

Resim 164. Döğer Kervansarayı'nın Develik Kısımının Taç Kapısı

Kaynak: Öztürk, 2022.

Resim 165. Döğer Kervansarayı'nın Develik Kısımının Taç Kapısının Mihrabiyeleri

Kaynak: Öztürk, 2022.

Resim 166. Döğer Kervansarayı'nın Develik Kısımının Taç Kapısındaki Kapı Kemerini ve Kemerin Üzerindeki Kitabelik Kısmı

Kaynak: Öztürk, 2022.

4. SULTANDAĞI SÂHİB ATA (İSHAKLI) KERVANSARAYI

Kervansarayın ismi: Kervansarayın ismi bazı kaynaklarda “İshaklı Kervansarayı”¹⁹⁶, bazı kaynaklarda “Sâhib Ata Hanı”¹⁹⁷, bazı kaynaklarda da “Sahipata Kervansarayı”¹⁹⁸ şeklinde geçmektedir.

Kervansarayın yapıldığı mimarî dönem: Anadolu Selçuklu Dönemi'dir.

Kervansarayın yapılış tarihi: Kervansarayda bulunan kitabeğe göre yapılış tarihi, H 647-M 1249'dir¹⁹⁹.

Kervansarayın bânîsi: Kervansarayın bânîsi, kervansaraydaki kitabelerde “abd el-acz” (aciz kul) olarak ifade edilen Sâhib Ata Fahreddîn Ali'dir. Kitabede siyasî görevinin ne olduğu yazmasa da ilk görevi, “Emir-i Dâd”, yani Adliye Bakanlığı'dır²⁰⁰.

¹⁹⁶ Oğulcan Avcı, *Anadolu Selçuklu Devlet Adamlarının Yaptırdıkları Kervansaraylar*, Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, 2016, s. 125.

¹⁹⁷ Muammer Kemal Özerin, *a.g.e.*, s. 160.

¹⁹⁸ Talat Koçak, *a.g.e.*, s. 55.

¹⁹⁹ Oğulcan Avcı, *a.g.e.*, s. 125.

²⁰⁰ Alptekin Yavaş, “Afyon-İshaklı (Saklu) Sâhib Ata Fahreddin Ali Kervansarayı”, *a.g.e.*, s. 97.

Kervansarayın tescil tarihi: Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı, Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun 25.06.1983 tarih, 4430 sayılı Kararı ile tescillenmiştir²⁰¹.

Kervansarayın mimarı: Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın mimarı hakkında bir bilgiye ulaşılamamıştır²⁰².

Kervansarayın onarım tarihleri: Sultandağı Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı, 1964 yılında bir onarım görmüş, 2007 yılında da üst örtü onarımı ve basit onarım yapılmıştır. 1974 yılında kervansaraya ait rölöve²⁰³ projesi Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından Mahmut Akok'a yaptırılmıştır. İshaklı Kervansarayı'nın kapalı bölümünün 1964 yılından önce bakım gördüğü, kayıtlarda belirtilmiştir²⁰⁴

Kervansarayın adresi: Zübeyde Hanım Caddesi, Selçuk Sokak, Afyon- Akşehir yolunun 28 km²⁰⁵, Afyonkarahisar'a bağlı Sultandağı ilçe merkezinde bulunan kervansarayın güneybatı yönünde Çifte Hamam ve Ulu Camii, güneyinde Lâleli Çeşmesi vardır²⁰⁶ (Şekil: 3).

Kervansarayın kitabesi: Sâhib Ata Kervansarayı'nın biri avluya girişteki taç kapısında (ana kapı), biri de kapalı kısmına girişteki taç kapısında olmak üzere iki yapım kitabesi mevcuttur.

Avluya girişteki taç kapıda bulunan kitabenin Arapça metni:

١- هَذَا الْعِمَارَةُ الْخَانَ الْمُبَارَكِ فِي أَيَّامِ دَوْلَةِ السُّلْطَانِ الْمَعْظَمِ شَاهِنْشَاهِ الْإِعْظَمِ مَالِكِ رَبَّكَ الْإِمَامِ سَيِّدِ السُّلْطَانِ الْعَرَبِ وَالْعَجْمِ عَزَّ الدُّنْيَا وَ

٢- الدِّينِ غِيَاثِ الْإِسْلَامِ وَ الْمُسْلِمِينَ أَبُو الْفَتْحِ كَيْكَاوَسُ بْنُ كَيْخَسْرٍ وَبِنْ كَيْقَبَادِ قَاسِمِ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ خَلْدَةَ اللَّهِ دَوْلَةَ الْعَبْدِ الضَّعِيفِ الْمَذْنَبِ الْمَحْتَاجِ

٣- أَلِي رَحْمَةِ اللَّهِ تَعَالَى عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ أَحْسَنَ اللَّهِ عَاقِبَتَهُ فِي جَمَادِي الْآخِرِ سَنَةِ سَبْعِ وَارْبَعِينَ وَسِتْمِائَةَ.

Avluya girişteki taç kapıda bulunan üç satırlık kitabenin transkripsiyonu şu şekildedir:

²⁰¹ Bu bilgi, Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi Arşivinde Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı dosyasında yer almaktadır.

²⁰² Oğulcan Avcı, *a.g.e.*, s. 127.

²⁰³ Rölöve: yapı veya yapı gruplarının mevcut durumunun rapor veya ölçekli çizimlerle anlatımıdır. Kaynak: T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, Sanat ve Tasarım, *Rölöve*, Ankara, 2013, s. 3.

²⁰⁴ Bu bilgiler Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne bağlı Kütahya Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nden alınmıştır.

²⁰⁵ Alptekin Yavaş, "Afyon-İshaklı (Saklı) Sâhib Ata Fahreddin Ali Kervansarayı", *a.g.e.*, s. 97.

²⁰⁶ Mehmet Uysal vd., *a.g.e.*, s. 80.

1. Satır: Hazel-imaretü'l-hânü'l-mübârek fî eyyâm-ı devletü's-sultânü'l-muazzam, Şâhinşâhü'l-âzam, mâlik-i ribâkû'l-ümem, seyyidü's-selâtîn-ü'l Arâbı ve'l-Acem İzzed-dünyâ ve-

2. Satır: Ed-dîn Gıyâsül-İslâm vel-müslimîn Ebül-fetih Keykâvus bin Keyhusrev bin Keygubâd kâsim Emîrül-mü'minîn halled-Allahü devletü'l-'abdü'z-za'îfü'l-müzennibü'l-muhtâci.

3.Satır: İlâ rahmetullahi Teâlâ Ali bin el-Hüseyin ahsenallahu âkıbetehu fî Cemâziye'l-âhir sene seb'a erbaîne ve sitte mie²⁰⁷.

Avluya girişteki taç kapıda bulunan üç satırlık kitabenin Türkçesi: Bu han emir'ül müminin kasimi (rızk dağıtanı) Alaeddin Keykubad oğlu, Keyhüsrev oğlu, fetih babası İzze'd-dünya ve'd-din zamanında onun alçak gönüllü kölesi, zayıf kul, Allah'ın rahmetine muhtaç Hüseyin oğlu Ali tarafından altı yüz kırk yedi senesinin Cemayizelahir ayında yaptırıldı²⁰⁸.

Kapalı kısmın girişteki taç kapıda bulunan kitabenin Arapça yazıyla yazımı:

١- السلطان

٢- عمر هاذه الخان المبارك في ايام السلطان الاعظم

٣- عز الدنيا والدين ابو الفتح كيكوس

٤- بن كيوخسروبن كيقباد قاسم امير المؤمنين

٥- و انا العبد خوجاعلي ابن الحسين في سنة سبع

٦- واربعين وستمائة.

Kapalı kısmın girişinde bulunan taç kapının altı satırlık kitabesinin Transkripsiyonu şu şekildedir:

1. Satır: Es-Sultâni...

2. Satır: Ammere hazihi'l-hânü'l-mübârek fî eyyâmü's-sultânül-âzam.

3. Satır: İzzed-dünya ve'd-din Ebü'l-fetih Keykâvus.

4. Satır: Bin Keyhusrev bin Keykubad kâsim emîrül-mü'minîn.

²⁰⁷ Süleyman Gönçer, *a.g.e.*, s. 273.

²⁰⁸ Oğulcan Avcı, *a.g.e.*, s. 126.

5.Satır: Ve ene'l-'abd Hoca Ali ibni el-Hüseyin fi sene seb'a.

6. Satır: Ve erbaïne ve sitte mie²⁰⁹.

Kapalı kısmın girişinde bulunan taç kapının 6 satırlık kitabesinin Türkçesi:

“Bu mübarek hanı müminlerin emiri, fetih babası, dünya ve dinin azizi yüce Sultan Keyhüsrev oğlu Keykavus'un hükümdarlığı günlerinde ben Ali kulu 647 yılında imar ettim”²¹⁰.

4.1. SULTANDAĞI SÂHİB ATA (İSHAKLI) KERVANSARAYI'NIN GENEL MİMARİ ÖZELLİKLERİ

Kervansaray, Afyonkarahisar ilinin Çay ilçesini geçtikten sonra Konya-Akşehir güzergâhına giden yolda Sultandağı ilçesinde bulunmaktadır. Sultandağı ilçesinin eski adı İshaklı'dır²¹¹. Bu sebeple “İshaklı Kervansarayı”²¹² olarak da adlandırılmaktadır.

Sultandağı Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı, İshaklı mevkiinde yapılan ilk yapı olup etrafına farklı tesisler yapılmış, kervansaray, Osmanlılar zamanında daha büyük bir önem kazanmıştır²¹³. Binayı yaptıran Sâhib Ata'nın, İshaklı'daki han ve mektebini de içine alan bir vakfi vardır²¹⁴ ve kervansarayın vakfiyesi Ankara Kuyûd-ı Kadime Arşivi'nde bulunan 256 no'lu defterde kayıtlıdır²¹⁵. Kervansarayın etrafında günümüze ulaşmış olan ve Osmanlı Dönemi'nden kalma Çifte Hamam, Ulu Camii ve Laleli Çeşmesi vardır²¹⁶ (Kervansarayın krokisi için bk. Ek: 9).

Kervansaray, plan olarak avlulu, ortasında köşk mescidi ve kapalı bölümü bulunan bir yapıdadır (Şekil: 7). Hem kapalı kısmı hem avlu kısmı hem de köşk mescidi günümüze ulaşmıştır.

²⁰⁹ Süleyman Gönçer, *a.g.e.*, s. 273.

²¹⁰ Oğulcan Avcı, *a.g.e.*, s. 126.

²¹¹ Muammer Kemal Özergin, *a.g.e.* s.160.

²¹² Enis Karakaya, “İshaklı Kervansarayı”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. XXII, TDV Yayınları, İstanbul, 2000, s. 547.

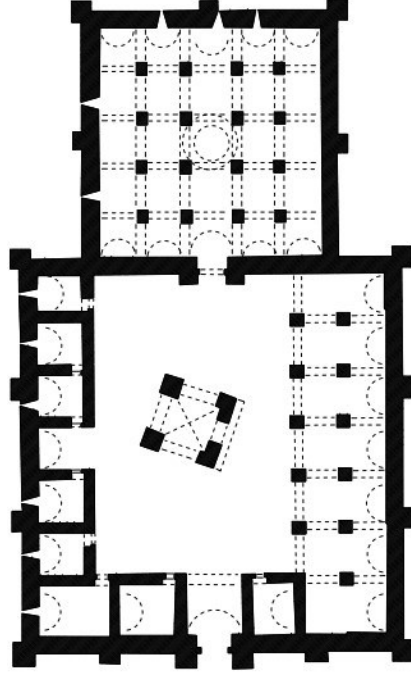
²¹³ Mahmut Akok, “İshaklı Kervan Sarayı”, *Türk Arkeoloji Dergisi*, C. XXI, S. 2, Ankara, 1974, s. 5.

²¹⁴ Alptekin Yavaş, “Afyon-İshaklı (Saklı) Sâhib Ata Fahreddin Ali Kervansarayı”, *a.g.e.*, s. 98.

²¹⁵ Kervansarayın Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi'nde 03.09.0/1.0 numaralı Envanter kaydına göre vakfiyesi bulunmaktadır. Envanter kaydı için bk. Ek: 8.

²¹⁶ Mehmet Uysal vd., *a.g.e.*, s. 80.

Şekil 7. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Planı

Kaynak: Yavaş, 2019'dan işlenmiştir.

Kervansarayın kapalı kısmı beş bölümden oluşmaktadır. Dikdörtgen planlı avlu kısmı kapalı kısma göre daha büyük ve kare planlıdır²¹⁷ (Resim: 167). Kervansarayda, biri avlu girişinde, diğeri kapalı kısmın girişinde olmak üzere iki tane taç kapı bulunmaktadır. Yapının girişinde taç kapının iki yanında birer tane silindirik destek kulesi, köşelerde ise kare planlı destek kuleleri bulunmaktadır (Resim: 169) (Bu kısmın eski görüntüsü için bk. Resim: 168). Bir silindirik destek kulesi de kuzey cephesindedir (Resim: 170). Kervansarayın duvarlarında üçü silindirik on ikisi kare planlı olmak üzere toplam on beş destekleme kulesi yer almaktadır (Resim: 171-172).

Resim 167. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Onarım Öncesi Eski Resimlerinden Bir Görünüm

Kaynak: Kütahya Vakıflar Bölge Müdürlüğü.

²¹⁷ Hakkı Acun, *a.g.e.*, s. 505.

Resim 168. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Ön Cephesini Gösteren Eski Resimlerinden Bir Görünüm

Kaynak: Kütahya Vakıflar Bölge Müdürlüğü.

Resim 169. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Girişte Bulunan Taç Kapısı ve Destek Kuleleri

Kaynak: Öztürk, 2022.

Resim 170. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Üçüncü Silindir Destek Kulesi

Kaynak: Öztürk, 2022.

Resim 171. Sâhib Ata (İshaklı)
Kervansarayı'nın Köşe Destek Kuleleri

Resim 172. Sâhib Ata (İshaklı)
Kervansarayı'nın Destek Kulesi (Detay)

Kaynak: Öztürk, 2022.

Kervansarayın sağ cephe (kuzey yönü) duvarında sekiz, binanın arka tarafında (batı cephesi) iki, binanın sol tarafında (güney yönü) beş tane çörten bulunmaktadır (Resim: 173). Bu oluklar sayesinde çatıdaki kar ve yağmur sularının yapıya zarar vermeden aşağı inmesi sağlanmakta, akıntı veya çökme ihtimallerine karşı önlem alınmaktadır.

Resim 173. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Duvarlarında Bulunan Çörtenler

Kaynak: Öztürk, 2022.

Kervansarayın köşk mescidinde de bir tane çörten vardır (Resim: 174-175). Köşk mescidin damında bulunan bu çörten, kervansarayın duvarlarında bulunanlardan şekil itibariyle farklıdır.

Resim 174. Sâhib Ata (İshaklı)
Kervansarayı'nın Köşk Mescidinin
Duvarında Bulunan Çörten

Resim 175. Sâhib Ata (İshaklı)
Kervansarayı'nın Köşk Mescidinin Duvarında
Bulunan Çörten (Detay)

Kaynak: Öztürk, 2022.

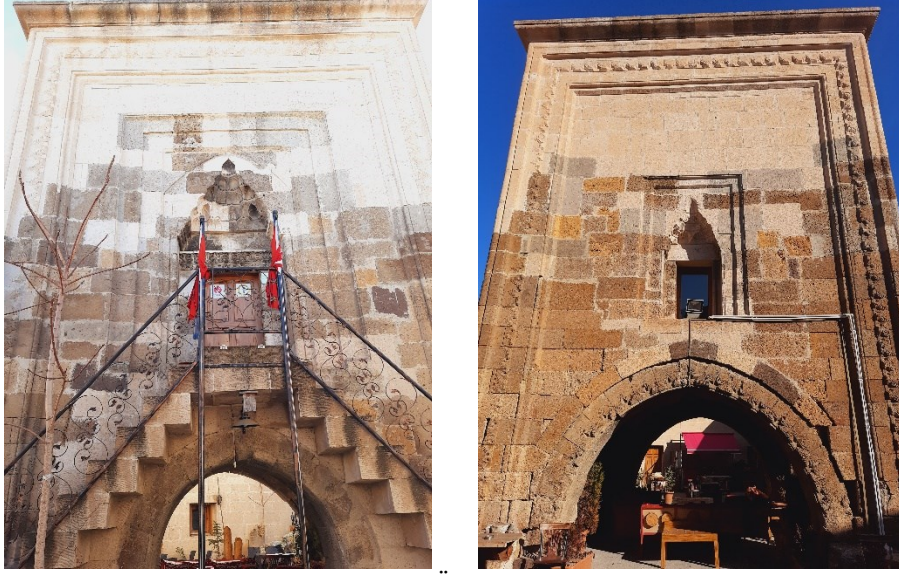
Kervansarayın avluya girişteki taç kapı kemerinde, kilit taşı ve siyah-beyaz renkli, üçgen şekilde geçmeli on adet taş bulunmaktadır. Kapı kemerinin üzerinde yarım yuvarlak biçimde geçmeli taşlardan oluşan yedi sıra taş örgüsü yer almaktadır (Resim: 176).

Resim 176. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Avluya Girişteki Taç Kapısında Bulunan Kapı Kemerini, Kilit Taşı ve Kapı Kemerinin Üzerindeki Birbirine Geçmeli Yarım Yuvarlak Planlı Taş Örgüsü

Kaynak: Öztürk, 2022.

Resim 177. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Avlusunda Bulunan Köşk Mescidin Farklı Cephelerinden Görünüm, Kuzey Cephe (Giriş) ve Doğu Cephesi

Kaynak: Öztürk, 2022.

Kervansarayın avlu kısmında bulunan köşk mescidi (Resim: 177), dört kemerli L planlı ayaklar (Resim: 178) üzerine oturan, dıştan 7,06 m x 7,06 m boyutlarındadır²¹⁸. Birinci kat, L planlı ayakları birleştiren sivri kemerlerle (Resim: 179) ikinci katı taşımakta, ikinci katta kuzey yönündeki kapıdan girilen, doğu ve batı cephelerinde birer küçük penceresi olan (Resim: 190) ibadet mekânı yer almaktadır²¹⁹. İkinci kata çıkmak için on bir basamak sağ, on bir basamak da sol tarafta olmak üzere karşılıklı merdivenler vardır (Resim: 180). Merdivenle bina arasındaki mesafe dardır. Muhtemelen geçmiş dönemde, mescitlerin altında abdest almak için çeşme ya da şadırvan bulunmasından yola çıkarak Sâhib Ata Kervansarayı'nın da zemin katında çeşme ya da şadırvanın bulunması ihtimal dâhilindedir²²⁰. Nitekim Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından mescit altında sondaj çalışmaları yapılmış ve suyu taşıyan toprak künk parçaları bulunmuştur²²¹. Köşk mescit kervansarayın konumlandığı alana göre kible yönüne doğru 20 derece kaydırılmıştır, avlu içinde ana eksene göre farklı konumlanan başka bir köşk mescit yoktur ve avlu ortasında bağımsız konumlanan köşk mescitlerin son örneğidir²²².

²¹⁸ Mehmet Uysal vd., *a.g.e.*, s. 90-91.

²¹⁹ VGM, *Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler*. *a.g.e.*, s. 164-165.

²²⁰ Mehmet Uysal vd., *a.g.e.*, s. 91.

²²¹ Yavuz Arat vd., *(Yaşar Erdemir'e Armağan) Sanat Tarihi Yazıları*, Literatürk Academia Yayınları, Konya 2019, s. 1030.

²²² Mehmet Uysal vd., *a.g.e.*, s. 91.

Resim 178. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Avlusunda Bulunan Köşk Mescidin L Planlı Ayaklarından Bir Örnek

Kaynak: Öztürk, 2022.

Resim 179. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Avlusunda Bulunan Köşk Mescidin Zemin Katı ve Sivri Kemerlerden Örnekler

Kaynak: Öztürk, 2022.

Resim 180. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Avlusunda Bulunan Köşk Mescidin Kuzey Cephesindeki Merdivenleri ve Giriş Kapısı

Kaynak: Öztürk, 2022.

Kervansarayın avlusunda bulunan köşk mescidin dış duvarlarında antik çağa ait olduğu düşünülen²²³ bazı devşirme malzemeler bulunmaktadır (Resim: 181-182-183-184-185-186). Köşk mescidin batı duvarında bulunan devşirme lahit parçalarının Bizans ve Roma Dönemleri'ne ait olduğu sanılmaktadır²²⁴.

Resim 181. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Avlusunda Bulunan Köşk Mescidin Batı Duvarında Pencerenin Solunda Bulunan Devşirme Malzeme

Resim 182. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Avlusunda Bulunan Köşk Mescidin Batı Duvarında Pencerenin Solunda Bulunan Devşirme Malzeme (Detay)

Kaynak: Öztürk, 2022.

²²³ Mahmut Akok, *a.g.e.*, s. 8.

²²⁴ VGM, *Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler*, *a.g.e.*, s. 165.

Resim 183. Sâhib Ata (İshaklı)
Kervansarayı'nın Avlusunda
Bulunan Köşk Mescidin Kible
Duvarında Bulunan Devşirme
Malzemeler

Resim 184. Sâhib Ata (İshaklı)
Kervansarayı'nın Avlusunda Bulunan
Köşk Mescidin Kible Duvarında
Bulunan Devşirme Malzemeler (Detay
1)

Kaynak: Öztürk, 2022.

Resim 185. Sâhib Ata (İshaklı)
Kervansarayı'nın Avlusunda Bulunan Köşk
Mescidin Kible Duvarında Bulunan
Devşirme Malzemeler (Detay 2)

Resim 186. Sâhib Ata (İshaklı)
Kervansarayı'nın Avlusunda Bulunan
Köşk Mescidin Kible Duvarında Bulunan
Devşirme Malzemeler (Detay 3)

Kaynak: Öztürk, 2022.

Kervansarayın taç kapısında da devşirme malzeme mevcuttur (Resim: 187).

Resim 187. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Taç Kapısında Bulunan Devşirme Malzeme

Kaynak: Öztürk, 2022.

Resim 188. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Avlusunda Bulunan Köşk Mescidin Kapısının Üzerindeki Geçmeli Taşlar (Mescit Kapısı Girişi)

Kaynak: Öztürk, 2022.

Resim 189. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Avlusunda Bulunan Köşk Mescidin Kapısının Üzerindeki Geçmeli Taşlar (Mescidin İçerisinden Görünümü)

Kaynak: Öztürk, 2022.

Köşk mescidin giriş kapısının mukarnaslı kavsarasının altında, kapı kemerinin üzerinde, köşk mescidin iç kısmından da görülebilen birbirine geçmeli taş ögesi vardır (Resim: 188-189).

Resim 190. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Avlusunda Bulunan Köşk Mescidin Doğu ve Batı Cephelerinde Bulunan Pencereleri

Kaynak: Öztürk, 2022.

Köşk mescidin iç kısmında, kuzeydoğu yönünde (kapıdan girişte sol taraftaki köşede) dört basamaklı merdiven yer almaktadır (Resim: 191). Bu kısım, duvar içinden

yine merdiven basamaklarıyla mescidin çatısına çıkılan ve minare işlevi gören bir geçit olarak tanımlanmaktadır²²⁵.

Resim 191. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Avlusunda Bulunan Köşk Mescidin Girişte Sol Tarafa Bulunan Merdivenler ve Çatıya Çıkıştaki Geçit Kapısı

Kaynak: Öztürk, 2022.

Köşk mescidin kible yönünde, girişin tam karşısında bir mihrap vardır (Resim: 192).

Resim 192. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Avlusunda Bulunan Köşk Mescidin Mihrabı

Kaynak: Öztürk, 2022.

²²⁵ Alptekin Yavaş, "Afyon-İshaklı (Saklu) Sâhib Ata Fahreddin Ali Kervansarayı", *a.g.e.*, s. 106.

Köşk mescidin kubbesi mukarnas dolguludur (Resim: 193). Yedi kademeli mukarnastan oluşan kubbe²²⁶, diğer köşk mescitlerde görülmemektedir²²⁷.

Resim 193. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Avlusunda Bulunan Köşk Mescidin Kubbesi

Kaynak: Öztürk, 2022.

Kervansarayın iki taç kapısı bulunmakta olup bunlardan biri, kapalı kısmın girişindedir. Kapalı kısmın taç kapısında yarım yuvarlak ve üçgen geçmeli taşlardan oluşan kapı kemeri ve ortada kilit taşı vardır²²⁸. Kapı kemerinin üzerinde Z planlı yapıları olan geçmeli taş örgüsü vardır (Resim: 194). Sâhib Ata Kervansarayı'nın kapalı kısmındaki taç kapı kavsarasının bir benzerini, Alanya'da bulunan Şarapsa Hanı'nda²²⁹ görmek mümkündür. Şarapsa Hanı'nın taç kapısında kavsara köşeleri niş şekline benzemekte, Sâhib Ata Kervansarayı'nın kapalı kısmındaki taç kapı kavsarasının köşelerinde istiridye motifi yer almaktadır. Diğer bir benzerlik ise, yarım yıldız motifleridir. Hem Sâhib Ata Kervansarayı'nda hem de Şarapsa Hanı'nda yarım yıldız motiflerini görmek mümkündür. Bu iki kervansaray da Anadolu Selçuklu Dönemi eseridir. Bu iki kervansarayın dönemin mimarî ve tezyinî özelliklerini yansıttıkları söylenebilir.

²²⁶ Mahmut Akok, *a.g.e.*, s. 10.

²²⁷ Yavuz Arat vd., *a.g.e.*, s. 1026.

²²⁸ Mehmet Uysal vd., *a.g.e.*, s. 94.

²²⁹ Çiğdem Önkol Ertunç, "Anadolu Selçuklu Taçkapılarında Kavsara Sistemleri", *LALE Kültür Sanat ve Medeniyet Dergisi*, C.I, S.1, 2020, s. 78.

Resim 194. Sâhib Ata (İshaklı)Kervansarayı'nın Kapalı Kısmın Taç Kapısında Bulunan Kapı Kemerli, Kilit Taşı ve Kapı Kemerinin Üzerindeki Z Planlı Geçmeli Taş Örgüsü

Kaynak: Öztürk, 2022.

Kervansarayın beş bölümden oluşan kapalı kısmına avluya açılan taç kapıdan girilmektedir. Kervansaray, mazgal pencereler ve konik külah şeklindeki kubbeli bölümde bulunan pencerelerle aydınlatılmaktadır.

Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın kapalı kısmın ortasında pencereleri olan kubbeli bir bölüm vardır. Bahsi geçen kubbeli bölümün aslı hâli kesme taştan, içten kubbe, dıştan konik külah biçimlidir²³⁰. Dıştan konik külah şeklinde kapatılan bölümün dua kubbesi olduğu ve İshaklı Kervansarayı'na ait bir özellik olduğu hakkında bir bilgi bulunmaktadır²³¹. Dua kubbesi, aydınlık fenerinden farklı bir yapıdadır²³². Kapalı kısmın ortasında yer alan kısım içten kubbe, dıştan piramidal külah sekizgen kasnaklıdır ve kubbe kasnağında sekizgenin her kenarında birer adet olmak üzere, toplamda sekiz pencere mevcuttur (Resim: 195-196). Söz konusu olan kubbeli yapı orijinal şekliyle günümüze ulaşmadığından dolayı, günümüzde aydınlık feneri şeklinde kullanılmaktadır. Mazgal pencereler, Çay'da bulunan Ebu'l-Mücahit Yusuf Kervansarayı'ndaki pencerelere şekil itibarıyla benzemektedir. Fakat Sâhib Ata Kervansarayı'ndaki mazgal pencerelerde yapı elemanı olarak tuğla yerine taş kullanılmıştır (Resim: 197-198-199).

Kervansarayın kapalı kısmında sekilerin bulunduğu, sekinin ikinci kısımdan başlayıp orta bölümün iki yanında devam ettiği ve dördüncü bölümde birleşerek ters U

²³⁰ Alptekin Yavaş, "Afyon-İshaklı (Saklı) Sâhib Ata Fahreddin Ali Kervansarayı", *a.g.e.* s. 108.

²³¹ Mahmut Akok, *a.g.e.* s.10.

²³² Dua kubbesi, arasta, bedesten ve çarşı gibi ticarî esnafın sabah dükkânını açmadan önce dua ettiği kubbe ile örtülü bölüm. Kaynak: Ahmet Vefa Çobanoğlu, "Dua Kubbesi" *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. IX, İstanbul 1994, s. 539.

biçimini aldığı fakat seki ve ahır düzeninin günümüze ulaşmadığı bilgisi bir kaynakta yer almaktadır²³³.

Resim 195. Sâhib Ata (İshaklı)
Kervansarayı'nın Orta Bölümünde Bulunan
Kubbeli Bölüm

Resim 196. Sâhib Ata (İshaklı)
Kervansarayı'nın Orta Bölümünde Bulunan
Kubbeli Bölümün Dışarıdan Bir Görünümü

Kaynak: Öztürk, 2022.

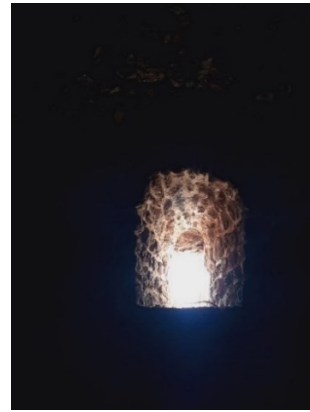
Resim 197. Sâhib Ata
(İshaklı) Kervansarayı'nda
Bulunan Mazgal Pencere 1

Resim 198. Sâhib Ata
(İshaklı) Kervansarayı'nda
Bulunan Mazgal
Pencere 2

Resim 199. Sâhib Ata
(İshaklı) Kervansarayı'nda
Bulunan Mazgal Pencere 3

Kaynak: Öztürk, 2022.

Kervansarayın kapalı kısmı, Çay'daki Ebu'l-Mücahit Yusuf Kervansarayı gibi, beş bölümden oluşmaktadır. Yanlardaki bölümler, orta bölüme göre daha dardır (Resim: 201-202-203). Kapalı kısmın tam ortasında kubbeli yapı bulunmakta, üst örtü ayak ve kemer sistemiyle taşınmaktadır. Yanlardan daha geniş ve yüksek tutulan orta kısmın aydınlatılması, kubbe kasmağında bulunan pencerelerden sağlanmaktadır. Orta bölümde ayaklar arasında dört sivri kemer bulunmaktadır (Resim: 200).

²³³ Mehmet Uysal vd. *a.g.e.*, s. 84-85.

Resim 200. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Kapalı Kısımın Orta Bölümünde Bulunan Sivri Kemerler

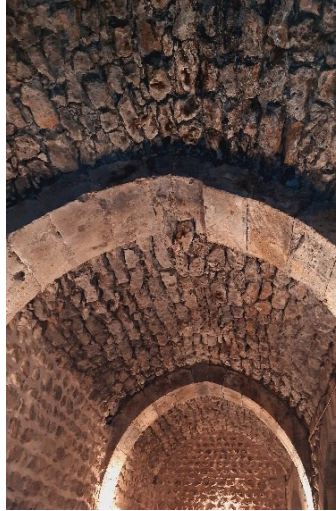

Kaynak: Öztürk, 2022.

Resim 201. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Kapalı Kısımında Bulunan Bölümlerden Örnekler 1

Resim 202. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Kapalı Kısımında Bulunan Bölümlerden Örnekler 2

Resim 203. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Kapalı Kısımında Bulunan Bölümlerden Örnekler 3

Kaynak: Öztürk, 2022.

Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın kapalı kısmında toplamda on altı ayak bulunmaktadır (Resim: 204). Bu ayaklar, sivri kemerlerle, duvarlarla birleşmiş ve sivri kemer profilli beşik tonozlarla örtülmüştür²³⁴.

²³⁴ Oğulcan Avcı, *a.g.e*, s. 131.

Resim 204. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Kapalı Kısımında Bulunan Ayaklardan Örnekler

Kaynak: Öztürk, 2022.

Kervansarayda devşirme malzeme dışında, yapı malzemesi olarak tuğla (kapalı kısımdaki kubbeli bölümde), kesme taş ve renkli taş gibi malzemeler kullanılmıştır.

Kervansarayda avluya girişin sağ tarafında (kuzey yönünde) revaklı bir bölüm mevcuttur²³⁵ (Resim: 206). Eski resimlerine bakıldığında revaklı bölümün yıkılan kısımlarının onarımlar sayesinde yeniden yapıldığı görülmektedir (Resim: 205). Bahsi geçen alan, kervansarayın develik kısmını oluşturmakta, yan yana ikişer serbest ayak ve ikişer kemer açıklığı (Resim: 207-208) ile doğu-batı yönlü sıralanmakta²³⁶, avluya dik uzanan sivri tonoz örtülü yedi bölümden oluşmaktadır²³⁷. Revaklı bölümdeki payeler (ayaklar), kare planlıdır²³⁸.

²³⁵ Revak: bina duvarına bitişik, üstü örtülü, önü açık, galeri şeklindeki mimari yapıdır. Kaynak: Selçuk Mülâyim, "Revak", *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 2008, C.XXXV, s. 22.

²³⁶ Mahmut Akok, *a.g.e.*, s. 9.

²³⁷ Alptekin Yavaş, "Afyon-İshaklı (Saklı) Sâhib Ata Fahreddin Ali Kervansarayı", *a.g.e.*, s. 103.

²³⁸ Oğulcan Avcı, *a.g.e.*, s. 130.

Resim 205. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Avlusunda Bulunan Revaklı Bölümün Onarım Öncesi Görünümü

Kaynak: Kütahya Vakıflar Bölge Müdürlüğü.

Resim 206. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Avlusunda Bulunan Revaklı Bölüm

Kaynak: Öztürk, 2022.

Resim 207. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Avlusunda Bulunan Sağ Taraftaki Revaklı Bölümdeki İkişer Kemer Açıklığı

Resim 208. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Avlusunda Bulunan Sağ Taraftaki Revaklı Bölümdeki Sivri Kemerler ve Yan Yana Bulunan İkişer Ayakların Görünümü

Kaynak: Öztürk, 2022.

Resim 209. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Avlusunda Bulunan Sağ Taraftaki Revaklı Bölümdeki Ayaklar (Avludan Görünümü)

Resim 210. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Avlusunda Bulunan Sağ Taraftaki Revaklı Bölümdeki Ayaklar (İçerden Görünümü)

Kaynak: Öztürk, 2022.

Avludaki ayakların (Resim: 209), içeride iki kemeri birleştiren ayaklara göre (Resim: 210) daha ince ve uzun olduğu dikkati çekmektedir.

Kervansarayın girişinin sol tarafında da (güney yönünde) üstü örtülü bir eyvan ve altı odalı toplamda yedi bölümden oluşan bir kısım mevcuttur (Resim: 211-212).

Resim 211. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Avlusundaki Güney Yönünde Bulunan Üstü Örtülü Bölüm

Resim 212. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Avlusundaki Güney Yönünde Bulunan Eyvanlı Alan

Kaynak: Öztürk, 2022.

Bu kısımda kapı tarafındaki hücrelerin, han bekçisine veya nöbetçi askere mahsus olduğu düşünülmektedir²³⁹. Zamanla yıkılan ve kazılar neticesinde ortaya çıkarılan bu yedi odadan köşede bulunan dikdörtgen oda, eşit genişlikteki diğer odalardan daha

²³⁹ Mehmet Uysal vd., *a.g.e.*, s. 88.

enlidir; ortadaki kısım eyvan şeklinde avluya açılmaktadır²⁴⁰. Bu odaların avluya bakan pencere ve kapıları vardır (Resim: 213).

Resim 213. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Avlusunda Bulunan Güney Yönündeki Eyvanlı Kısım, Kapılar ve Pencere

Kaynak: Öztürk, 2022.

4.2. SULTANDAĞI SÂHİB ATA (İSHAKLI) KERVANSARAYI'NIN TEZYİNİ ÖZELLİKLERİ

Kervansaray, avlu, köşk mescit ve kapalı bölümlerden oluşmaktadır. Bu sebeple, kervansarayın tezyinî özellikleri, girişte bulunan taç kapısı, köşk mescit ve kapalı bölümün taç kapısı olmak üzere, üç farklı bölüm üzerinden ele alınacaktır. Kervansaray, Afyonkarahisar'daki diğer kervansaraylardan hem mimarî hem de tezyinî açıdan en zengin olanıdır.

Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın girişinde bir taç kapı vardır (Resim: 214). Taş işçiliğinin güzel bir örneği olan taç kapı; muhteşem mukarnaslı bir kavsara, açık kahve ve sarı renkli taşlar, beyaz mermer, kesme taşlar²⁴¹, kapı kemeri, kitabe gibi birçok özelliği barındırmaktadır.

²⁴⁰ Alptekin Yavaş, "Afyon-İshaklı (Saklu) Sâhib Ata Fahreddin Ali Kervansarayı", *a.g.e.*, s. 104.

²⁴¹ Alptekin Yavaş, "Afyon-İshaklı (Saklu) Sâhib Ata Fahreddin Ali Kervansarayı", *a.g.e.*, s. 102.

Resim 214. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Girişinde Bulunan Mukarnas Kavsaralı Taç Kapı

Kaynak: Öztürk, 2022.

Taç kapıdaki mukarnaslı kavsaranın altı sırası günümüze ulaşabilmiş, kavsara nişlerinin alt sıradakileri hariç, üçgen veya yelpaze şeklinde, alt sıradakiler de gemi teknesi kemer ve iç bükey üçgen şeklinde biçimlenmiştir²⁴² (Resim: 215). Erdmann, taç kapıdaki mukarnas dizisini, çizimlerle birleştirerek ortada sekiz köşeli bir yıldız motifini ortaya çıkarmıştır²⁴³ (Şekil: 8).

²⁴² Alptekin Yavaş, “Afyon-İshaklı (Saklı) Sâhib Ata Fahreddin Ali Kervansarayı”, *a.g.e.*, s. 102.

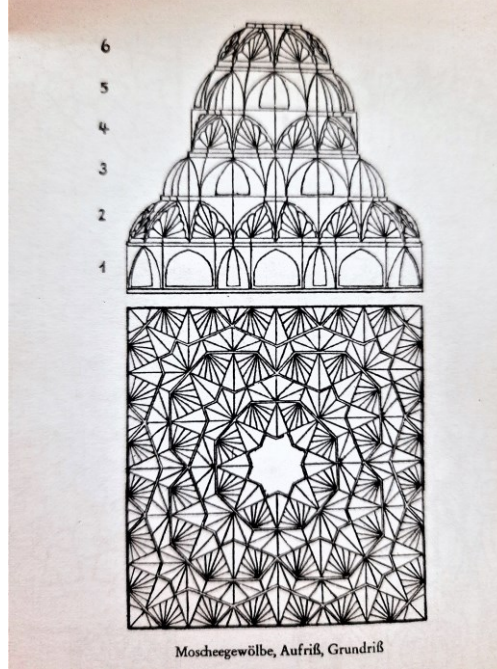
²⁴³ Kurt und Hanna Erdmann, *Das Anatolische Karavansaray Des 13. Jahrhunderts Zweiter und Dritter Teil*, Gebr. Mann Verlag Yayınevi, Berlin, 1976, Tablo 125.

Resim 215. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Avluya Girişinde Bulunan Taç Kapıdaki Mukarnaslı Kavsara

Kaynak: Öztürk, 2022.

Şekil 8. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Avluya Girişteki Taç Kapı Çizim Detayı

Kaynak: Erdmann, 1976.

Taç kapıda girişin sağ ve sol yanlarında mihrabiye yer almaktadır (Resim: 216-217). Kervansarayın taç kapısındaki mihrabiyelede üç sıra mukarnas dizisi vardır.

Resim 216. Sâhib Ata (İshaklı)
Kervansarayı'nın Avluya Girişteki Taç
Kapının Mihrabiyeleri

Resim 217. Sâhib Ata (İshaklı)
Kervansarayı'nın Avluya Girişteki Taç
Kapının Mihrabiyeleri

Kaynak: Öztürk, 2022.

Mukarnaslı kavsara ve birbirine geçmeli taşların arasında bulunan üç satırlık kitabe, enine dikdörtgen iki beyaz mermer taş üzerine sülüs hattıyla yazılmıştır²⁴⁴ (Resim: 218).

Resim 218. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Avluya Girişinde Bulunan Taç Kapıdaki
Kitabesi

Kaynak: Öztürk, 2022.

Taç kapının üst kısmında bir korniş bulunmaktadır (Resim: 219).

²⁴⁴ Alptekin Yavaş, *Anadolu Selçuklu Veziri Sahip Ata Fahrettin Ali'nin Mimari Eserleri*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2007, s. 37.

Resim 219. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Avluya Girişinde Bulunan Taç Kapıdaki Korniş ve Silmeler

Kaynak: Öztürk, 2022.

Portal, en dışta kademeli kaval silmelerle çevrelenmiştir²⁴⁵. Taç kapının silmeleri (Resim: 219), merdiven basamağı gibi kademelidir ve etrafında çeşitli motiflerden ve geometrik desenlerden, yarım yıldızlardan oluşan (Resim: 220) birtakım süslemeler vardır²⁴⁶.

Kuşatma kemerinin üzerinde simetrik olarak iki yana sıralanmış sekiz adet gülbezek vardır²⁴⁷ (Resim: 221). Bu süslemeler, girişteki taç kapının dış yüzeyinde mukarnaslı kavsaranın olduğu hizadadır. Gülbezek; gül şeklinde yuvarlak tezyini motiflerdir. Bunlar bir daire içine resmedilmiş yapraklardan ibaret olup tavan göbeklerinde, kubbelerin ortasında ve bazı satırların tezyinâtında kullanılır²⁴⁸. İçerikleri bitkisel veya geometrik şekiller yoluyla çeşitlenebilen simgelerin üzerlerinde yıldız biçimlerinin olması, kozmolojik manalar taşıdığına, birer küçük “gök kubbe” sembolü olarak düşünülebilir. Daire simgesinin Tanrı, gökyüzü, kâinat gibi dinsel ve kozmik

²⁴⁵ Oğulcan Avcı, *a.g.e.* s. 129.

²⁴⁶ M. Uysal, *a.g.e.* s. 93.

²⁴⁷ Alptekin Yavaş, *Anadolu Selçuklu Veziri Sahip Ata Fahrettin Ali'nin Mimari Eserleri*, *a.g.e.*, s. 37.

²⁴⁸ Erdem Sevinç, *Bakü Sivil Mimarisinde Figürlü Armalar*, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Erzurum 2018, s. 48.

anlamlara işaret edecek biçimde kullanılmış olduğu sanılmaktadır²⁴⁹. Sâhib Ata Kervansarayı'ndaki gülbezelerde yıldız motifleri yer almaktadır. Kozmolojide bu motiflerin içerdiği anlamlar dikkat çekicidir. Sâhib Ata Kervansarayı'nda sekiz köşeli yıldız, altı köşeli ve üç köşeli yıldız motiflerinin kullanılmış olduğu görülmektedir.

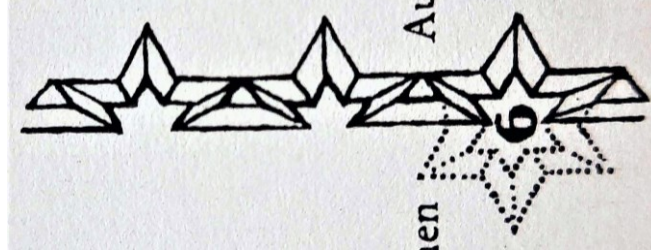
Resim 220. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Avluya Girişinde Bulunan Taç Kapıdaki Silmelerin Etrafında Bulunan Yarım Yıldız Motifli Süslemeler

Kaynak: Öztürk, 2022.

Kervansarayın avluya girişinde yer alan yarım yıldız motifleri, diğer yarısı ile birleşince altı köşeli yıldız (Mühr-ü Süleyman) motifi ortaya çıkmaktadır²⁵⁰ (Şekil: 9).

Şekil 9. Yarım Yıldız Motifinin Tamamlanmış Şekli-1

Kaynak: Erdmann, 1976.

²⁴⁹ Yunus Aslan, "Daire Simgesi ve Kutsal Bağlantıları Üzerine: Manevi Temelde Aşkın Bir Üretim", *Sanat Tarihi Dergisi*, C. XXX, S. 2, s. 1213.

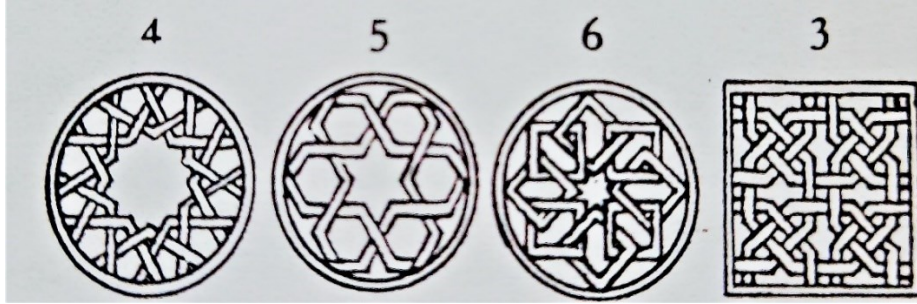
²⁵⁰ Kurt und Hanna Erdmann, *Das Anatolische Karavansaray Des 13. Jahrhunderts Zweiter und Dritter Teil*, Gebr. Mann Verlag Yayınevi, Berlin, 1976, Tablo 40.

Resim 221. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Avluya Girişinde Bulunan Taç Kapıdaki Mukarnaslı Kavsara Etrafında Şekillenen Gülbezekerler

Kaynak: Öztürk, 2022.

Şekil 10. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Taç Kapısındaki Gülbezekerler

Kaynak: Erdmann, 1976.

Resim 222. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı, Taç Kapıdaki Gülbezekerler-1

Kaynak: Öztürk, 2022.

Resim 223. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı, Taç Kapıdaki Gülbezekerler-2

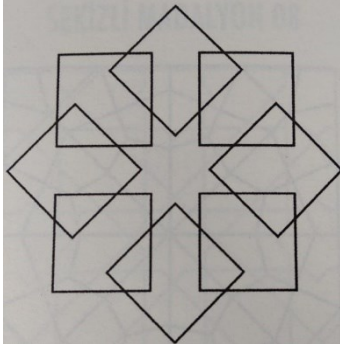
Kaynak: Öztürk, 2022.

Resim 224. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı, Taç Kapıdaki Gülbezekerler-3

Kaynak: Öztürk, 2022.

Resim 225. Sekizli Madalyon, Ağzıkara Han, Aksaray Sultanhanı ve İshaklı Han

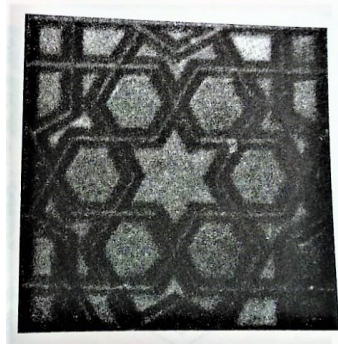
Kaynak: Demiriz, 2017.

Resim 226. Niğde Gündoğdu Türbesi Taç Kapı, Sekiz Yapraklı Çiçek

Kaynak: Doğan-Yazar, 2013.

Resim 227. Altılı Madalyon, İstanbul (Kadırga) Sokullu Camii, Pencere Kapağı

Kaynak: Demiriz, 2017.

Taç kapıdaki gülbezeler, geometrik şekillerle oluşturulmuştur. Erdmann tarafından çizimleri yapılan gülbezelerin en üstte bulunanı, zamanla yıprandığından dolayı net olarak görülememektedir²⁵¹ (Şekil: 10). Gülbezek içinde dördü düz, dördü çapraz ve birbirine geçmeli kare şekilli geometrik desen yer almaktadır (Resim: 222). Bu kare motifler, ortada sekizli madalyonu²⁵² ortaya çıkarmaktadır (Resim: 225). Başka bir gülbezek içinde (Resim: 223) yine geometrik süslemelerle yapılmış bir yıldız ve yıldızın ortasında sekiz yapraklı çiçek motifine²⁵³ (Resim: 226) benzeyen bir motif bulunmaktadır. Diğer bir gülbezekte (Resim: 224) siyah taş üzerine yapılmış bir motif görülmektedir. Bu motif, altılı madalyona²⁵⁴ benzemektedir (Resim: 227). Sultandağı'ndaki kervansarayda sekiz köşeli yıldızların sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Eski Hint kozmolojisinde kâinat ekseninin sekiz köşeli sütun olduğu düşünülmekte, Türk-İslâm dünyasında Mühr-ü Süleyman ve Selçuklu yıldızı, Tanrı'nın yer ve gök güçlerine hâkimiyetini, İslam'da da Allah'ın yer, gök ve ikisi arasındakilerin yaratıcısı ve hüküm sahibi olduğunu simgelemektedir²⁵⁵. Sekiz köşeli yıldızın her köşesi, İslamiyet'in dayanağı olan sekiz esas ve bunlara sekiz cennet kapısı denilen, sekiz cenneti sembolize etmektedir²⁵⁶. Farklı köşeli özellikleri ve anlamları olsa da yıldız desenleri, günümüze kadar kullanılmıştır.

Sâhib Ata Kervansarayı'nın taç kapısında, mihrabiyelerin dış kısımlarında köşe sütunçeler mevcuttur (Resim: 228-229). Çay'da bulunan kervansarayın sütunçeleri mermer iken Sultandağı'ndaki sütunçeler siyah-beyaz taşlardan meydana gelmiştir. Sütunçelerin başlıklarında ve kaidelerinde sade bir görünüm vardır.

²⁵¹ Kurt und Hanna Erdmann, *Das Anatolische Karavansaray Des 13. Jahrhunderts Zweiter und Dritter Teil*, Gebr. Mann Verlag Yayınevi, Berlin, 1976, Tablo 128.

²⁵² Yıldız Demiriz, *İslam Sanatında Geometrik Süsleme*, Hayalperest Yayınevi, İstanbul, 2017, s. 376.

²⁵³ Nermin Şaman Doğan-Turgay Yazar, "Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemi Mimari Süslemesinde Küre, Küre ve Koni Kesiti/Kabara, Rozet", *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, C. XIX, 2013, s. 235.

²⁵⁴ Yıldız Demiriz, *İslam Sanatında Geometrik Süsleme*, Hayalperest Yayınevi, İstanbul, 2017, s. 369.

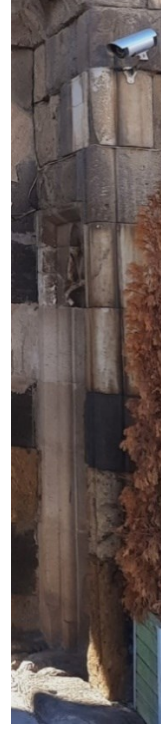
²⁵⁵ Aysen Soysaldı, "Türklerde Yıldız Motifi ve Teke Yöresi Yıldızlı Zili (Burdur Müzesi) Örnekleri", *9. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi*, Ankara 2018, s. 427.

²⁵⁶ Burak Erhan Tarlakazan-Merve Tıngır, "Selçuklu İzleri Taşıyan Kimi Belediye Amblemlerindeki Sembollerin Tarih, Kültür ve Tasarım Açısından İncelenmesi", *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. XI, S. 1, 2018, s. 116.

Resim 228. Sâhib
Ata (İshaklı)
Kervansarayı'nın
Avluya Girişindeki
Taç Kapı Köşe
Sütunçeleri (Sol
Sütunçe)

Resim 229. Sâhib
Ata (İshaklı)
Kervansarayı'nın
Avluya Girişindeki
Taç Kapıda Köşe
Sütunçeleri (Sağ
Sütunçe)

Kaynak: Öztürk, 2022.

Köşk mescidin giriş kapısında, pencerelerin dış kısımlarında, duvarlarında, mescit kısmında ve kubbesinde çeşitli tezyinî ögeler mevcuttur. Köşk mescidin kemerlerinde ve silmelerinde şekil itibariyle girişteki taç kapıda bulunan yıldız motiflerine benzeyen süslemeler bulunmaktadır. Kemer taşlarında yarım yıldız motifleri (Resim: 230), kemer ayaklarının ön yüzünde dairesel ve düz çizgilerden oluşan üç köşeli yıldız motifleri vardır²⁵⁷(Resim: 231). Üç köşeli yarım yıldız motifleri, diğer yarısı ile birleşince farklı bir motif ortaya çıkmaktadır²⁵⁸ (Şekil: 11).

Beş köşeli yıldız, Zühre Yıldızı'nı (çoban-çolpan-sabahyıldızı-Venüs) sembolize etmekte, dünyaya sekiz yılda beş kez yaklaşan bu yıldız, Türkler arasında güneş ve aydan sonra en fazla kutsallık atfedilen ve dinî bir anlam taşıyan yıldızdır²⁵⁹. Zühre Yıldızı, Eski Türkçede erlik, güçlü, yiğit olarak adlandırılmakta, göz alıcı parlaklığı sebebiyle kız

²⁵⁷ Yavuz Arat vd., *a.g.e.*, s. 1035.

²⁵⁸ Kurt und Hanna Erdmann, *Das Anatolische Karavansaray Des 13. Jahrhunderts Zweiter und Dritter Teil*, Gebr. Mann Verlag Yayınevi, Berlin, 1976, Tablo 23.

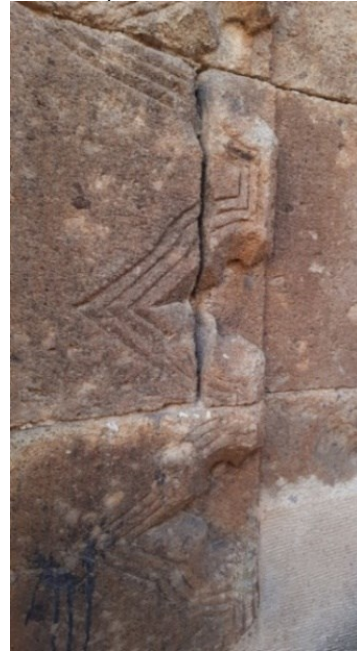
²⁵⁹ Selçuk Kürşad Koca, *Türk Kültüründe Sembollerin Dili*, Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2012, s. 267-268.

çocuklarına ad olarak verilmekte, Türk mitolojisinde Ay'ın kızı olarak ifade edilmekte olup Yunan mitolojisinin güzellik sembolü olan Afrodit'in Roma mitolojisindeki karşılığıdır²⁶⁰. Türklerde yıldız motifi, etrafında bulunan kol-uç-şua sayılarına göre anlamlar taşır; beş kollu yıldızlar mükemmelliği, altı kollu yıldızlar evliliği-beraberliği, yedi köşeli yıldızlar gökkuşağını, sekiz kollu yıldızlar da güç ve iktidarı ifade eder²⁶¹.

Resim 230. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'ndaki Köşk Mescidin Kemer Taşlarında Bulunan Yarım Yıldız Motifi

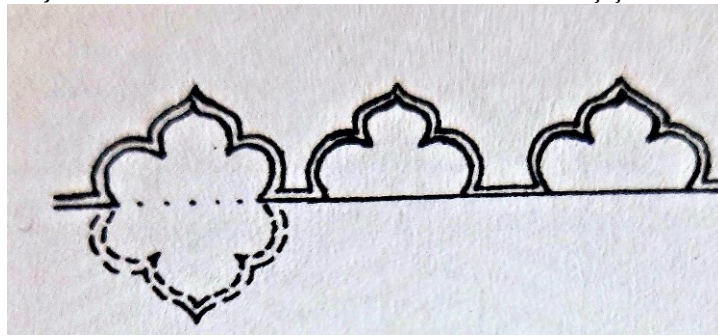

Resim 231. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'ndaki Köşk Mescitteki Dairesel ve Düz Çizgilerden Oluşan Üç Köşeli Yıldız Motifi

Kaynak: Öztürk, 2022.

Şekil 11. Yarım Yıldız Motifinin Tamamlanmış Şekli-2

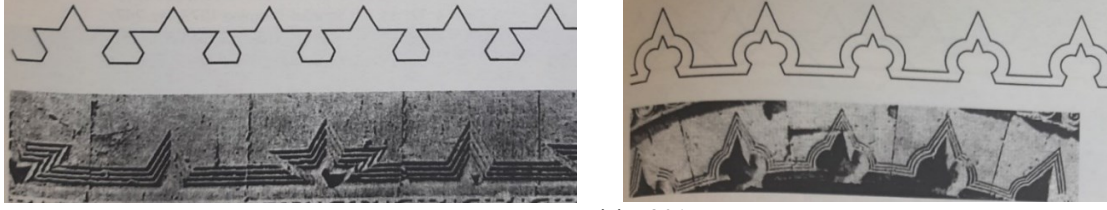

Kaynak: Erdmann, 1976.

²⁶⁰ Selçuk Kürşad Koca, *a.g.e.*, s. 267-268.

²⁶¹ Mahmut Enes Soysal, "Tarihsel Süreçte Bayrak ve Sancaklarımız", *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, C. XVII, S. 42, Erzurum 2010, s. 223.

Resim 232. Anadolu'daki Kervansarayların Duvarlarında Kullanılan Yıldızlı Motifler Görüldüğü yerler; Goncalı Akhan, Kayseri Sultan Hanı. Görüldüğü yerler; Ağzıkara Han, Aksaray Sultan Hanı, Kayseri Sultan Hanı

Kaynak: Demiriz, 2017.

Sultandağı'ndaki Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nda bulunan yıldız motiflerinin örneklerini, Goncalı Akhan'da, Kayseri Sultan Hanı'nda, Ağzıkara Hanı'nda, Aksaray Sultan Hanı'nda ve Zazadin Hanı'nda²⁶² görmek mümkündür (Resim: 232). Motiflerin bazı kısımlarının tamamen aynı, bazı kısımlarının da kısmen farklı olduğu görülmektedir. Bu durum, Anadolu Selçukluları'nda yıldız motifine verilen önemi göstermektedir.

Resim 233. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Köşk Mescidinin Dış Duvarlarında Bulunan Silmeler

Kaynak: Öztürk, 2022.

Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın köşk mescidinin duvarlarında taç kapıdakine benzer kademeli silmeler mevcuttur (Resim: 233). Dış cephesindeki köşeler, yarım yuvarlak silmelidir²⁶³ (Resim: 234).

²⁶² Yıldız Demiriz, *İslam Sanatında Geometrik Süsleme*, Hayalperest Yayınevi, İstanbul, 2017, s. 309.

²⁶³ Mahmut Akok, *a.g.e.*, s. 10.

Resim 234. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Köşk Mescidinin Dört Köşe Duvarlarında Bulunan Yarım Silindirik Silmelerden Örnekler

Kaynak: Öztürk, 2022.

Köşk mescidin kapı açıklığında kademeli silme ve mukarnas dizisi mevcuttur (Resim: 235). Pencere boşluklarında iki kademeli çerçeve içine alınmış (Resim: 236) mukarnaslı bir pencere boşluğu bulunmaktadır.

Resim 235. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Köşk Mescidinin Kapısındaki Silmeler

Resim 236. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Köşk Mescidinin Pencerelelerinden Bir Örnek

Kaynak: Öztürk, 2022.

Köşk mescidin kapısında mukarnaslı kavsara, kapı kemerinde bazı süslemeler ve kapı kemeriyile mukarnas arasında geçmeli üçgen taşlar yer almaktadır (Resim: 237).

Resim 237. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Köşk Mescidinin Kapısı

Kaynak: Öztürk, 2022.

Köşk mescidin kapısının kavsarası, beş sıra mukarnastan oluşmaktadır (Resim: 238). Erdmann, taç kapıdaki mukarnas dizisini, çizimlerle birleştirerek ortada altı köşeli yıldız motifini ortaya çıkarmıştır²⁶⁴ (Şekil: 12). Kapının lentosu bitkisel karakterli spolia bir friz parçasından oluşmaktadır²⁶⁵ (Resim: 239). Kapının iki yanında sütunçe yer almaktadır (Resim: 241). Kapının söveleri sadedir.

²⁶⁴ Kurt und Hanna Erdmann, *Das Anatolische Karavansaray Des 13. Jahrhunderts Zweiter und Dritter Teil*, Gebr. Mann Verlag Yayınevi, Berlin, 1976, Tablo 125.

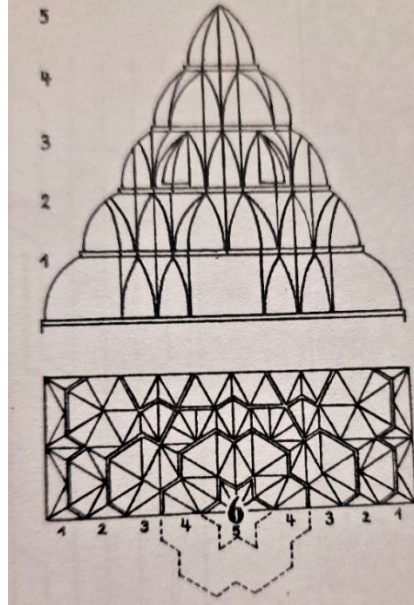
²⁶⁵ Alptekin Yavaş, *Anadolu Selçuklu Veziri Sahip Ata Fahrettin Ali'nin Mimari Eserleri*, a.g.e., ss. 43-44. Arkeoloji literatüründe Şipolien olarak adlandırılan devşirme malzeme köken olarak Spolium yani hayvanın yüzülen derisi anlamına gelen kelimeden türemekte olup literatürde Spolia olarak da kullanılmaktadır. Kaynak: Barış Gür-Yusuf Sezgin, *Antik Çağ Malzemesinin Devşirme Olarak (Şipolien) Sonradan Kullanımına Bir Örnek: Antik Aigai Kenti, Arkeoloji ve Sanat*, S. 161, s. 107.

Resim 238. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Köşk Mescit Kapısının Mukarnaslı Kavsarası

Kaynak: Öztürk, 2022.

Şekil 12. Sâhib Ata Kervansarayı'nın Köşk Mescit Kapısının Çizimi

Kaynak: Erdmann, 1976.

Resim 239. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Köşk Mescit Kapısının Lentosunda Bulunan Bitkisel Motifler

Kaynak: Öztürk, 2022.

Resim 240. Çarkıfelek Motifi

Kaynak: Nemutlu, 2020.

Girişteki lentoda bitkisel motifler yapraklıdır, alt kısımlarında da madalyon içine alınmış çeşitli geometrik desenler görülmektedir (Resim: 239). Geometrik desenlerden bazıları çarkıfelek motifine benzemektedir (Resim: 240). Çarkıfelek, mistik güç içeren koruyucu bir sembol veya tılsım olarak görülmektedir²⁶⁶. Çarkıfelek, aynı zamanda Avşar boyunun tamgalarından biridir ve Yezidîler'in inançları gereği tercih ettikleri bir semboldür²⁶⁷. Eski Türk mitolojisinde önemli bir yeri bulunan feleğin, kutup yıldızının etrafında değil, yıldızları taşıyan bir tekerleğin etrafında döndüğü inancı vardır²⁶⁸.

Köşk mescit kapısının iki yanında yer alan köşe sütunçelerinin kaidelerinde kare form içinde çarpı işaretine benzer bir tezyinât ve başlıklarında ise, baklava deseni süsleme göze çarpmaktadır (Resim: 241). Sütunçe başlıklarında bulunan motifler, mescidin mihrabındaki köşe sütunçeleriyle benzer özellik göstermektedir (Resim: 243-244).

Resim 241. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Köşk Mescit Kapısının Köşe Sütunçelerindeki Motifler

Kaynak: Öztürk, 2022.

²⁶⁶ Lale Avşar, "Antik Yunan Seramiklerdeki Haç ve Çarkıfelek Simgeleri ve Bunların Avrasya, Anadolu ve Mezopotamya Kültürlerindeki Muhtemel Kaynakları", *Mukaddime Dergisi*, C. III, S. 3, Mart 2011, s. 122.

²⁶⁷ Şermin Seval, *Anadolu Kültüründe Simge, Anlam ve Sağaltım Boyutlarıyla "Dövme"*, Yüksek Lisans Tezi, Işık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2017, s. 70-72.

²⁶⁸ Gülderen Şehribanoğulları, *İslamiyet Öncesi Türk Toplumlarında Evren Sembolleri*, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2019, s. 104-105.

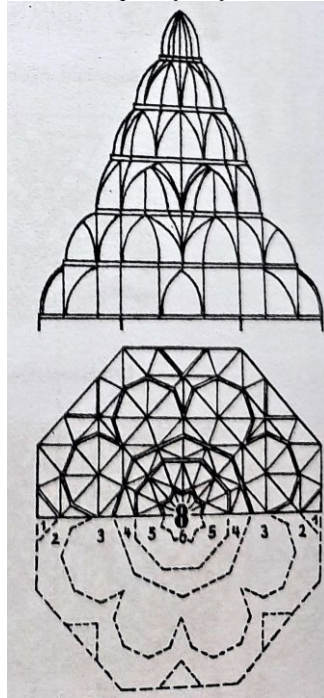
Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın köşk mescidinde kible duvarında bir mihrap bulunmaktadır. Üst kısmında mukarnaslı mihrap nişi dikkati çekmektedir (Resim: 242). Erdmann, köşk mescidin mihrabının mukarnas dizisini, çizimlerle birleştirerek ortada oluşan sekiz köşeli yıldız motifini belirtmiştir²⁶⁹ (Şekil: 13).

Resim 242. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Köşk Mescidinin Mihrabındaki Mukarnaslı Mihrap Nişi

Kaynak: Öztürk, 2022.

Şekil 13. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Köşk Mescidinin Mihrabındaki Mukarnaslı Mihrap Nişin Çizimi

Kaynak: Erdmann, 1976.

²⁶⁹ Kurt und Hanna Erdmann, Das Anatolische Karavansaray Des 13. Jahrhunderts Zweiter und Dritter Teil, Gebr. Mann Verlag Yayınevi, Berlin, 1976, Tablo 125.

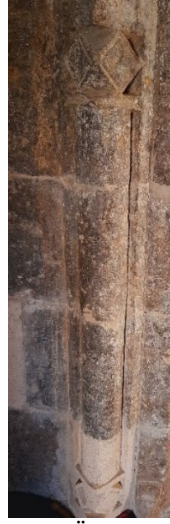
Mihrabın her iki yanında bulunan köşe sütunçelerinin başlıklarında ve kaidelerinde zar şeklinde tezyinât bulunmaktadır²⁷⁰ (Resim: 243-244).

Resim 243. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın, Köşk Mescidinin Mihrabında Bulunan Sol Sütunçe

Kaynak: Öztürk, 2022.

Resim 244. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın, Köşk Mescidinin Mihrabında Bulunan Sağ Sütunçe

Kaynak: Öztürk, 2022.

Köşk mescidin kubbesinde yer alan mukarnas, mescidin kubbesinde de karşımıza çıkmaktadır. Kubbe, yedi kademeli mukarnastan oluşmakta, ikinci ve üçüncü kademede sekizgenlere ve son orta yıldızlarında da altıgen ve onikigenlere bölünmektedir²⁷¹ (Resim: 245).

Resim 245. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Köşk Mescidinin Mukarnas Kavsaralı Kubbesi

Kaynak: Öztürk, 2022.

²⁷⁰ Oğulcan Avcı, *a.g.e.*, s. 131.

²⁷¹ Mahmut Akok, *a.g.e.*, s. 10.

Resim 246. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Köşk Mescidinin Mukarnaslı Penceresi

Kaynak: Öztürk, 2022.

Pencerelerin dış kısımları mukarnas şeklindedir (Resim: 246). Pencereler, beş sıra mukarnastan oluşmakta, kavsaranın altında boyuna dikdörtgen açıklığının taş lento ve söveleri yer almaktadır²⁷². Pencerelerin etrafında, pencereleri çerçeve içine alan iki kademeli silme yer almaktadır. Batı yönündeki pencerenin dış kısmında duvara monteli mermer spolia taşın üstünde üçgen bir alınlığı olan ikiz pencereye benzer biçimli devşirme malzeme bulunmaktadır²⁷³ (Resim: 182).

Sâhib Ata Kervansarayı'nın kapalı kısmında bulunan taç kapı (Resim: 247) yarım niş şeklinde²⁷⁴ olup, üç yönden iki kademeli bordür ve bir kaval silmeyle çerçeve içine alınmıştır²⁷⁵.

²⁷² Alptekin Yavaş, *Anadolu Selçuklu Veziri Sahip Ata Fahrettin Ali'nin Mimari Eserleri*, a.g.e., s. 43.

²⁷³ Alptekin Yavaş, *Anadolu Selçuklu Veziri Sahip Ata Fahrettin Ali'nin Mimari Eserleri*, a.g.e., s. 43.

²⁷⁴ Alptekin Yavaş, *Afyon-İshaklı (Saklı) Sâhib Ata Fahreddin Ali Kervansarayı*, a.g.e., s. 107.

²⁷⁵ Oğulcan Avcı, a.g.e., s. 131.

Resim 247. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Kapalı Kısımındaki Taç Kapısı ve Renkli Taşlardan Oluşan Yarım Niş

Kaynak: Öztürk, 2022.

Yarım niş, on bir sıra renkli taştan oluşmaktadır (Resim: 247).

Kitabenin sağ ve sol tarafında çok dilimli istiridye şeklinde bir tezyinât yer almaktadır²⁷⁶(Resim: 248).

Yarım nişin alt iki ucunda istiridye motifli iki tezyinî elemanın ortasında kervansaraya ait ikinci bir kitabe bulunmaktadır (Resim: 249). Enine dikdörtgen biçimli bir çerçeve içinde altı satırlık bu kitabenin içbükey çerçevenin alt kenarına yerleştirilen altıncı satırında tarih verilmektedir²⁷⁷ (bk. s. 91-92).

Resim 248. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Kapalı Kısımın Taç Kapısının İstiridye Motifleri

Kaynak: Öztürk, 2022.

²⁷⁶ Oğulcan Avcı, *a.g.e.*, s. 131. (İstiridye motifi hakkında bk. Ebu'l-Mücahit Yusuf Kervansarayı Tezyinî Özellikleri).

²⁷⁷ Alptekin Yavaş, Afyon-İshaklı (Saklı) Sâhib Ata Fahreddin Ali Kervansarayı, *a.g.e.*, s. 107.

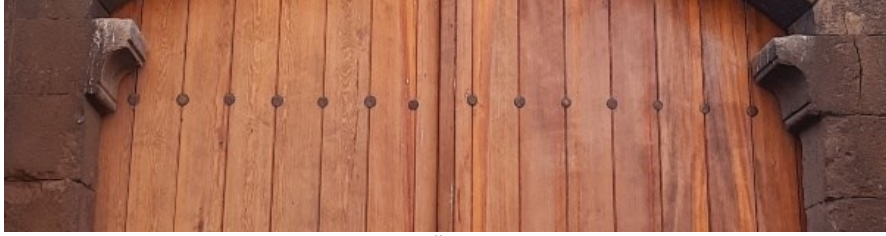
Resim 249. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Kapalı Kısımın Taç Kapısındaki Kitabesi

Kaynak: Öztürk, 2022.

Taç kapının sade olan söve kısımları taş malzemeden yapılmıştır (Resim: 250)²⁷⁸.

Resim 250. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Kapalı Kısımın Taç Kapısının Kapı Söveleri

Kaynak: Öztürk, 2022.

Kapalı kısmın taç kapısında sağ ve sol tarafta mihrabiyeler vardır (Resim: 251). Avluya girişteki taç kapının mihrabiyeleri ile kapalı kısmın mihrabiyeler birbirine benzemektedir. Kapalı kısmın taç kapısında dört sıra mukarnas, avluya girişteki taç kapının mihrabiyelerinde üç sıra mukarnas bulunmaktadır.

Resim 251. Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Kapalı Kısımın Taç Kapısının Mihrabiyeleri

Kaynak: Öztürk, 2022.

²⁷⁸ Mahmut Akok, *a.g.e.*, s. 9.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AFYONKARAHİSAR'DA GÜNÜMÜZE KADAR VARLIĞINI DEVAM ETTİREMEYEN KERVANSARAYLAR

1. GAZLIGÖL KERVANSARAYI

Gazlıgöl beldesi, günümüzde termal kaplıcalarıyla tanınan ve Kızılay Maden Suyu'nun çıkarıldığı, Afyonkarahisar'ın İhsaniye ilçesine bağlı bir beldedir. XVI. yüzyılın ikinci yarısına ait bir vesikada; Sultan Alâeddin devrinden kalma, etrafında ılıca ve camiyle birlikte külliye tarzında bulunan, 1582'de tamir edilip işler hâle getirildiği ifade edilen bir kervansaraydan söz edilmektedir fakat günümüzde herhangi bir kalıntı bulunmamaktadır²⁷⁹ (Ayrıca bk. Ek: 11).

2. BOLVADİN (KURŞUNLU) KERVANSARAYI

Bedestenin doğusunda, Selçuklu sultanlarından II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in oğlu Rükneddin Kılıç Arslan tarafından H 633/ M 1264 tarihinde yaptırılmış, avlusunda köşk mescidi bulunan ve köşk mescidin kitabesi Bucak Çeşmesi üzerinde olan kervansaray, 1854 yılındaki büyük Bolvadin yangınında yanmıştır²⁸⁰. Yanan Kurşunlu Kervansaray'ın yerini Hacı Mehmet Ata isimli bir vatandaş satın alarak kendi adıyla bir han yaptırmış ancak bu han da yakın bir tarihte yıkılarak yerine iş merkezi yapılmıştır²⁸¹.

3. SİNAN PAŞA SANCAKTÂR-KIRI KERVANSARAYI

Sinan Paşa Sancaktâr-Kırı Kervansaray²⁸², Sincanlı (Sinanpaşa)'da Kanûnî Sultan Süleyman'ın vezirlerinden Sinan Paşa tarafından muhtemelen XVI. yy. başlarında yaptırılmıştır²⁸³. Mimar Sinan'ın yaptığı kervansarayları açıklayan bir kaynakta, "Sinan Paşa Kervansarayı" adıyla bir kervansarayanın, Afyon Sincanlı'da (Sinanpaşa) M 1524-1525 tarihinde Sinan Paşa Külliyesi içerisinde inşa edildiği belirtilmektedir²⁸⁴. Başka bir kaynakta ise Ulu Sincanlı Nahiyesi'nde Çatöyük Köyü'nde bulunan Sinan Paşa

²⁷⁹ Afyon Kocatepe Üniversitesi, *Afyonkarahisar Kütüğü*, a.g.e., s. 361.

²⁸⁰ Mustafa Güler- Cantürk Kayahan, *Bolvadin Araştırmaları 1*, Eğitim Yayınevi, Konya-Meram 2018, s. 2630.

²⁸¹ Fevzi Kaya-Mevlüt Üyümez, "Tarih İçinde Yıkılarak Yok Olan Afyonkarahisar Hanları", *Taşpınar Dergisi*, Afyonkarahisar 2021, S. 24, s. 23.

²⁸² Kaynaklardan birinde bu yapı Sancaktâr-Kırı Kervansarayı olarak anılmaktadır. Afyon Kocatepe Üniversitesi, *Afyonkarahisar Kütüğü*, a.g.e., s. 362.

²⁸³ Afyon Kocatepe Üniversitesi, *Afyonkarahisar Kütüğü*, a.g.e., s. 362.

²⁸⁴ Gönül Cantay, "Kervansaraylar" *Mimarbaşı Koca Sinan Yaşadığı Çağ ve Eserleri*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, İstanbul 1988, s. 370-372.

Kervansarayı'nın Silahdarkırı Çayırı ile 2000 akçelik gelirin Sinan Paşa vakfı gelirleri arasında yer aldığı belirtilmiştir²⁸⁵.

4. ŞUHUT İBN-İ TAHİR KERVANSARAYI

XVI yüzyıl kayıtlarında adına rastlanılan Şuhut İbn-i Tahir Kervansarayı'nın Şuhut'ta bulunduğu, M 1575 tarihinde faal olduğu bilgisi yer almaktadır²⁸⁶. İbn-i Tahir Kervansarayı'na yol onarımı için 12 dönüm yer vakfedilmiş, hâsılı 50 akçe olarak kaydedilmiştir²⁸⁷.

5. SANDIKLI MEVLÂNÂ TÂCEDDİN FAKİH KERVANSARAYI

Kervansaray, Afyon Kocatepe Üniversitesi tarafından hazırlanan Afyonkarahisar Kütüğü adlı kaynakta “M 1575 tarihli vakıf tahrir defterinden anlaşıldığına göre Sandıklı'nın Dola köyünde bulunduğu ve bu tarihte faal olduğu belirtilmiş ve kervansaraydan bugün herhangi bir kalıntı mevcut değildir” bilgisi bulunmaktadır²⁸⁸. Bahsi geçen köy ve kervansaray hakkında “Devle karyesinde bulunan kervansaray ve zaviye, ismini kurucusundan almıştır” bilgisi bulunmaktadır²⁸⁹. Edinilen bilgilere göre Dola (Devle); Sandıklı'ya uzak olduğu için uzak köy manasına geldiği için Dolay ve daha kısa olması sebebiyle Dola adıyla anılmıştır. Uşak ili Banaz ilçesine bağlı olan köyün şimdiki adı, Yazıtepe'dir²⁹⁰.

²⁸⁵ Muzaffer Uyan vd., *a.g.e.*, s. 103.

²⁸⁶ Afyon Kocatepe Üniversitesi, *Afyonkarahisar Kütüğü*, *a.g.e.*, s. 362.

²⁸⁷ Gamze Özdemir, *575 Numaralı Evkaf Defterine Göre Karahisar-ı Sahib Sancağı'nda Vakıflar*, Yüksek Lisans Tezi, Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ordu 2020, s. 95.

²⁸⁸ Afyon Kocatepe Üniversitesi, *Afyonkarahisar Kütüğü*, *a.g.e.*, s. 362.

²⁸⁹ Gamze Özdemir, *a.g.e.*, s. 126.

²⁹⁰ <http://www.banaz.gov.tr/yazitepe-koyu> (Erişim Tarihi: 24. 05. 2022).

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Ticaret, insanoğlunun var olduğu ilk günden bu yana hayatın vazgeçilmez bir unsurudur. Döneminin ticaret ve ticaret güvenliği açısından en önemli yapılarından biri olan kervansaraylar, günümüzde gelişen diğer ticaret unsurlarından dolayı eski önemini kaybetmiştir. Geçmiş dönemde kervansarayların, yol güzergâhlarında insan ve hayvanların çeşitli ihtiyaçlarının karşılandığı merkezler olduğu, kervansarayların inşasından sonra buldukları bölgenin geliştiği görülmektedir.

Afyonkarahisar'daki günümüze ulaşan kervansarayların en eski tarihli, Sâhib Ata Kervansarayı'dır. Açık avlulu, iki taç kapısı bulunan ve avlu ortasında köşk mescit bulunan bir kervansaraydır. Afyonkarahisar-Konya yolunda yaptırılan bu kervansarayda iki kitabe bulunmaktadır. Sâhib Ata Kervansarayı'ndaki kitabelerden biri avluya girişteki taç kapıda, diğeri kapalı kısmın girişindeki taç kapıda yer almaktadır. Çay'da bulunan kervansarayda da kitabe vardır. Kitabeler, sadece mimarî açıdan değil, tezyinât açısından da önemlidir. Kitabelerin üzerinde binayı yaptıran kişinin isminin ve binanın yapılış tarihinin yer alması nedeniyle kitabeler, tarihî vesikalardır. Ayrıca dönemin hat (yazı) anlayışını ortaya koymasından da önemlidir. Döğer ve Anıtkaya'daki kervansaraylarda kitabelik kısmı olmasına rağmen kitabeleri bulunmamaktadır. Özellikle Anıtkaya'daki kervansarayın kim tarafından ve hangi tarihte yapıldığı kaynaklarda ihtimal üzerinde durularak belirtilmiştir. Bu durum, kervansarayların kitabelerinin ne kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadır.

Afyonkarahisar'da günümüze kadar varlığını koruyabilen kervansaraylarda, özellikle Anadolu Selçuklu Dönemi'nin tezyinî özellikleri dikkat çekmektedir. Çay'da bulunan Ebu'l-Mücahit Yusuf Kervansarayı ve Sultandağı'nda bulunan Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın taç kapılarında bulunan motifler, döneminin mimarî ve tezyinî özelliklerini yansıtmaktadır. Yapılarda tezyinâtın genellikle taç kapılarda toplandığı görülmektedir. Sâhib Ata Kervansarayı'ndaki taç kapının mukarnaslı kavsarası, genellikle tarihî camilerin taç kapılarında bulunan kavsaraları andırmaktadır. Kervansarayda iki taç kapı vardır. Avluya girişteki ana kapı mukarnas kavsaralı, kapalı kısma girişteki kapı yarım niş şeklindedir. Avlusunda bulunan köşk mescidin kapısı da mukarnaslıdır.

Ebu'l-Mücahit Yusuf Kervansarayı'nın kapalı kısma girişteki taç kapısı mukarnas değil, yarım kubbeli niş şeklindedir. Esasen açık avlulu olan Ebu'l-Mücahit Yusuf Kervansarayı'nın avluya girişteki taç kapısı günümüze ulaşmamıştır. Anıtkaya (Eğret)

Kervansarayı'nın taç kapısının, devşirme sütun malzemeleri haricinde sade bir görünümü vardır. Diğer Kervansarayı'nın taç kapısı biri develik kısmında, diğeri de iki katlı kısımda olmak üzere iki tanedir. Bu taç kapılar da sade bir yapıdadır.

Sâhib Ata Kervansarayı'nda, avlunun ortasında bulunan ve genellikle devlet yöneticilerinin yaptırdığı kervansaraylarda görülen köşk mescit yer almaktadır. Köşk mescitte mukarnas örgüler, pencere ve mihrap gibi alanlarda sıklıkla kullanılmıştır. Sultandağı'ndaki kervansarayın avlulu olması ve Çay'daki kervansarayın da avlulu bir plana sahip olması yine Selçuklu devrinin özelliklerini yansıtmaktadır. Ancak Çay'daki kervansarayın avludaki duvarları yıkılmış ve günümüze ulaşmamıştır. Sultandağı'ndaki kervansarayın avlusunda yıkılan kısımlar aslına uygun olarak yeniden yapılmıştır. Çay'daki kervansarayın kapalı kısma bitişik halde bulunan duvar kalıntılarında duvar boyutunun ve kalınlığının hangi ölçülere sahip olduğu rahatlıkla anlaşılmaktadır. Çay'daki kervansarayın günümüze ulaşmayan avludaki yapıları, Sultandağı'ndaki kervansarayda olduğu gibi kazı ve kalıntılara dayanarak aslına uygun bir şekilde yeniden yapılabilir.

Afyonkarahisar'daki kervansaraylarda genellikle kesme taş malzemelerin kullanıldığı görülür. Bu da yapının uzun süre ayakta kalmasını sağlamaktadır. Ancak yer yer tuğla malzemenin ve ahşap malzemenin de kullanılması söz konusudur. Kesme taş ve tuğla malzemenin bir arada kullanılması bir çeşitlilik oluşturmaktadır. Yapıların bazı yerlerinde, tezyinat bakımından farklılık oluşturan devşirme malzemeler kullanılmıştır. Özellikle Anıtkaya Kervansarayı'ndaki devşirme malzemelerden bazılarının sütun kaidesi olduğu anlaşılmakta ve bu malzemelerin sütun başlığı şeklinde kullanıldığı görülmektedir. Kervansarayın iç kısmında da üzerinde bazı motifler bulunan devşirme malzemeler, orta bölümde kemerlerde kullanılmıştır. Kervansarayın dış cephe duvarlarında da devşirme malzeme görülmektedir. Anıtkaya (Eğret) Kervansarayı'nda, devşirme malzemelerden çokça istifade edilmiştir.

Afyonkarahisar'daki kervansaraylarda tezyinî ögeler, en çok Anadolu Selçuklu eserlerinde ve Anadolu Selçuklu Devri'nin geometrik süslemelerini, bitkisel motiflerini ve sembolize ettikleri anlamları çağrıştıracak şekilde tasarlanmıştır. Özellikle Sultandağı ve Çay'da bulunan kervansarayların taç kapılarındaki Süleyman mührü ve yıldız desenleri dikkat çekicidir. Sultandağı'ndaki bordürlerde bulunan bazı yıldız desenleri, zamanla yıpranmaya başlamışlardır. Sâhib Ata Kervansarayı'nın taç kapısındaki gülbezeklerin beyaz taşlardaki desenleri rahatlıkla görülürken siyah taşlardaki

gölbezeker zamanla netliğini kaybetmiştir. Çay'daki kervansarayın taç kapısında bulunan Mühr-ü Süleyman motifi de dikkat çekicidir. Taç kapılardaki mihrabiyeler ve nişler üzerindeki süslemeler de dikkati çekmektedir. Nişlerdeki motifler, sütunçe başlıkları ve kavsaralar günümüze kadar gelmiştir.

Anıtkaya (Eğret) Kervansarayı'nın mimarî açıdan diğer kervansaraylar gibi açık avlulu planda olmaması, daha küçük bir alana sahip olması, çokça devşirme malzeme barındırması özellikleriyle diğer kervansaraylardan ayrılmaktadır. Söz konusu kervansarayın taç kapısında Afyonkarahisar'da diğer kervansaraylardan farklı şekilde devşirme mermer sütun ve sütun başlığı olarak kullanılan sütun kaideleri yer almaktadır. Sütunların nereden geldiği konusunda net bir bilgi yoktur. Kervansarayın iç kısmında impost ve sütun başlıklarında devşirme malzemelerin yüzeylerinde bazı motifler yer almaktadır. Yapının restorasyonu sırasında söz konusu alanlar günümüzdeki sıva malzemeleriyle sıvandığı ya da sıva malzemeleri sıçradığı için, motiflerin bazı kısımları net olarak görünmemektedir. Bu da restorasyon çalışmalarının çok dikkatli yapılmasının önemini gösteren bir örnektir. Onarım veya restorasyonlar, Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yapılmaktadır. Bu sebeple ilgili kurumdan habersiz bir şekilde onarım çalışması yapılmamalıdır. Afyonkarahisar-Kütahya yolu üzerinde yapılmış olan Anıtkaya (Eğret) Kervansarayı, turizm açısından hak ettiği değeri görememektedir. Yapılan çalışmanın, sözü edilen kervansarayın tanınmasına ve turizm açısından daha değerli bir hâle gelmesine katkıda bulunacağı umulmaktadır. Çatıda biriken yağmur ve kar suları, kervansarayın iç kısmına akarak zarar vermiştir. Özellikle iç kısmın güney cephesinde görülen tahrip olmuş kısımlar, onarımlarla giderilmelidir.

Afyonkarahisar'da yapılmış ve günümüze ulaşmış olan kervansarayların bir diğeri de Osmanlı Dönemi eseri olan Döğler Kervansarayı'dır. Kervansarayda tezyinâtta ziyade işlevselliğe önem verilmiş olmalıdır. İki bölümlü ve farklı zaman dilimlerinde yapıldığı belirlenen kervansarayda işlevsellik üst düzeydedir. Yolcuların rahat etmesi için her türlü ihtiyaç göz önüne alınarak yapılmıştır. İki katlı bölümde ocakların, mazgal pencerelerin, mescit kısmının ve yıkanma yerinin bulunması, kervansarayın günümüzdeki otel mantığıyla planlandığını göstermektedir. Döğler Kervansarayı'nda iki bölüm için ayrı ayrı ve yan yana şekilde, diğer kervansaraylardan hem plan hem de özellikleri bakımından farklılık oluşturan taç kapıları bulunmaktadır. Afyonkarahisar'daki kervansarayların kapıları genel olarak yapıdan biraz taşkın vaziyettedir. Girişteki boşluk diğerlerinden daha geniş, mihrabiyeleri diğer kervansarayların mihrabiyelerinden daha geniş çaplıdır.

Diğer kervansarayların taç kapılarında tezyinî özellikler bulunmaktayken Döğer Kervansarayı'nın gayet sade olan taç kapıları dikkati çeker. Kervansarayın mimarîsinde tuğla, kesme taş ve ahşap malzeme gibi yapı malzemeleri bir arada kullanılmıştır. Diğer kervansarayların etrafında cami, hamam, çeşme gibi yapılar mevcutken Döğer Kervansarayı'nda mescit kısmı ve yıkanma yeri iki katlı bölümde, hayvan ve arabalık kısmı yan taraftaki develik kısmında, yolcuların yatma, yemek yeme gibi ihtiyaçlarının karşılayabilecekleri odalar da ikinci katta olacak şekilde tasarlanmıştır. Kervansarayda sıklıkla karşılaşılan ocaklar ve bacalar da diğer kervansaraylarda bulunmayan bir özelliktir. Görünüm itibariyle sağlam olduğu gözlenen bu ocak ve bacaların bazıları, günümüzde kullanılabilir durumdadır.

Afyonkarahisar'da özellikle Sâhib Ata ve Anıtkaya kervansaraylarında bulunan ve nereden geldiği tespit edilemeyen devşirme malzemelerde rahatlıkla görülebilen desenler dikkat çekicidir. Desenlerin veya motiflerin ifade ettikleri anlamlar dönemin mitolojik düşüncesini yansıtıyor olmalıdır. Türklerde Mühr-ü Süleyman, beş köşeli, sekiz köşeli yıldızlar gibi mitolojik anlamlar içeren motifler, devşirme malzemelerde de yine mitolojik anlamlarla kullanılmış olmalıdır.

Döğer Kervansarayında tezyinî özellik yok denecek kadar azdır. Yapının, dışarıdan gayet heybetli ve Afyonkarahisar'daki diğer kervansaraylardan daha işlevsel olduğu görünmektedir. Genişlik bakımından Sultandağı Sâhib Ata Kervansarayı kadar geniş değildir. Döğer Kervansarayı'nın plan şeması, günümüzde köylerde yapılan alt kat veya alt kata bitişik şekilde yapılan hayvanlar için besihane, üst kat ise insanların kalacağı ev niteliğine benzer bir plandadır. Bu plan şemasına benzer ev ve hayvan barınaklarının olduğu birçok köy vardır.

Onarımlar, yapının harap olmaması, orijinalliğini koruması ve uzun süre ayakta kalması için yapılmaktadır. Afyonkarahisar'daki kervansarayların hemen hemen hepsinde günümüzde kullanılan boya, badana ve sıva malzemelerinin üst örtüde, cephe duvarlarında ve bazı noktalarda kullanıldığı görülmektedir. Yine de yağmur ve kar gibi doğal sebeplerle çatının akmasına, sıvaların dökülmesine mâni olunamamıştır. Diğer taraftan restorasyonda kullanılan malzemeler, eserin orijinalliğinin bozulmasına hem mimarî hem de tezyinî öğeler açısından görüntü kirliliğine de sebep olmaktadır. Örneğin Anıtkaya Kervansarayı'nda devşirme malzemelerin birinde bulunan rozet içindeki papaty motifinin bir kısmı sıva altında kalmıştır. Oysa kervansaraya ait eski resimlerde bu motifin orijinal hâli çok net biçimde görülmektedir. Sıva altında kalan kısım, ancak

eski resminden yararlanarak tanımlanabilmektedir. Bu da hem tarihî yapılara daha fazla değer verilmesinin önemini hem de onarımların aslına uygun olarak yapılması gerektiğini göstermektedir. Yine mesela, Anıtkaya Kervansarayı'ndaki merdiven basamakları ve balkon çıkıntısı yapıya sonradan dâhil edilmiştir. Esasen restorasyon veya onarım çalışmaları bizzat Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından veya bu kurumdan izin alınarak yapılmaktadır. İzinsiz yapılan çalışmalar, yapılarda oluşan hasarlar, Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne bildirilmeli, izinsiz bir şekilde yapılara dokunulmamalıdır. Yapıların uzun süre ayakta kalması için restorasyon ve onarımlarda orijinal malzemelerin kullanılması, restorasyonun alanında yetkin uzmanlar tarafından yapılması da yapılar için hayati bir önem taşımaktadır.

Afyonkarahisar'da doğu-batı, kuzey-güney her yönde, hemen hemen Afyonkarahisar'ın her yerine bir kervansaray yapıldığı anlaşılmaktadır. Günümüze ulaşamayan kervansaraylardan alınması gereken en önemli ders, toplum tarafından bu yapılara gerekli önemin verilmesi, turizm için tanıtımların sağlanması ve restorasyonların da aslına uygun şekilde yapılmasıdır.

Yapılan çalışmada Afyonkarahisar Kervansarayları olabildiğince ayrıntılı ve etraflıca ele alınmaya çalışılmıştır. Gösterilen tüm dikkat, çaba ve iyiniyete rağmen çalışmada gözden kaçan eksiklikler bulunabilir. Bununla birlikte umulur ki yapılmış olan çalışma, bu konuda bundan sonra yapılacak çalışmalara da ışık tutacak, kaynak teşkil edecek ve yol gösterici olacaktır.

KAYNAKÇA

- ACUN, Hakkı. *Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansarayları*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2007.
- AFYONKARAHİSAR BELEDİYESİ. *VIII. Uluslararası Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu Bildiri Kitabı*, Afyonkarahisar, 2019.
- AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ. *Afyonkarahisar Kütüğü*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayınları, C. I, Afyonkarahisar, 2001.
- AFYONKARAHİSAR'DAKİ KERVANSARAYLARI GÖSTEREN HARİTA, https://www.google.com.tr/maps/@38.7678731,30.3712337,9.25z/data=!4m3!1m2!2snGhSWvQwQbK_h-janilKpg!3e3?hl=tr, (Erişim Tarihi: 1.12.2022).
- AKALIN, Şebnem. *Karatay Han'ın Mimari Tarihi İçinde Değerlendirilmesi*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1988.
- AKÇIL, Nesrin Çiçek. "Rüstem Paşa Kervansarayı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. XXXV, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2008, ss. 290-291.
- AKOK, Mahmut. "İshaklı Kervan Sarayı", *Türk Arkeoloji Dergisi*, C. XXI, S: 2, Ankara, 1974, ss. 5-21.
- ALKAN, Nilüfer. "15 ve 16. Yüzyıllarda İran İpek Yolu'nda Kervansaraylar", *Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. VII, S: 11, 2006, ss. 141-157.
- ANADOLU'DA BULUNAN KERVANSARAYLARI GÖSTEREN HARİTA, https://www.google.com/maps/d/viewer?mid=1QCHdW59fJdd_R1x9M-c1NZyCuk&hl=en_US&ll=38.5710703799484%2C36.17038268381502&z=6 (Erişim Tarihi: 04.12.2022).
- ARAT, Yavuz vd. *(Yaşar Erdemir'e Armağan) Sanat Tarihi Yazıları, Literatürk Academia Yayınları*, Konya, 2019.
- ASLAN, Yunus. "Daire Simgesi ve Kutsal Bağlantılar Üzerine: Manevi Temelde Aşkın Bir Üretim", *Sanat Tarihi Dergisi*, C. XXX, S: 2, İzmir, 2021, ss. 1191-1219.
- ASLANAPA, Oktay. *Türk Sanatı*, Remzi Kitabevi, II. Basım, İstanbul, 1989.
- AŞIK, Muharrem. *Kütahya Merkezde Bulunan Bizans Dönemi Taş Eserleri*, (Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale, 2020.
- AVCI, Oğulcan. *Anadolu Selçuklu Devlet Adamlarının Yaptırdıkları Kervansaraylar*, (Yüksek Lisans Tezi), Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, 2016.
- AVŞAR, Lale. "Antik Yunan Seramiklerdeki Haç ve Çarkifelek Simgeleri ve Bunların Avrasya, Anadolu ve Mezopotamya Kültürlerindeki Muhtemel Kaynakları", *Mukaddime Dergisi*, C. III, S:3, 2011, ss. 115-141.
- AYCİBİN, Seda. *Anadolu Kervansaraylarının Tarihsel ve Mimari Gelişimi, Kervansaray Yapılarının İşlevlendirilerek Yeniden Kullanımı*, (Yüksek Lisans Tezi), T.C. İstanbul Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2018.
- AYTEKİN, Fusun. *Bursa Arkeoloji Müzesi Bizans Dönemi Mimari ve Liturjik İşlevli Yapısal Elemanları*, (Yüksek Lisans Tezi), Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, 2019.
- BAŞ, Ali. *Beylikler Dönemi Hanları*, (Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 1989.
- BAŞ, Ali. "İnay Köyü Manzumesi", *Vakıflar Dergisi*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, S: 24, Ankara, 1994, ss. 221-236.
- BANAZ, "Yazitepe Köyü" <http://www.banaz.gov.tr/yazitepe-koyu> (Erişim Tarihi: 24. 05. 2022).

- BİNLER, Hayati. “Döğer Kervansarayı”, *V. Vakıf Haftası Dergisi*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 1987, ss. 147-158.
- BİRAY, Nergis. “12 Hayvanlı Türk Takvimi -Zamana ve İnsana Hükmetmek-”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, C. XV, S: 39, 2009, ss. 671-682.
- BULDUKLU, Esra. *Anadolu Selçuklu Dönemi Kubadabad Sarayı Çini Figürlerinin Göstergebilimsel Açından İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Necmeddin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2018.
- CANTAY, Gönül. “Kervansaraylar”, *Mimarbaşı Koca Sinan Yaşadığı Çağ ve Eserleri*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, İstanbul, 1988.
- COŞKUN, Aytaç. *Anadolu’da Attik-İon Kaidesinin Gelişimi*, (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2011.
- ÇAKMAKOĞLU KURU, Alev. “İkonografik Açından Orta Çağ Türk Mimarisinde Yer Alan İstiridye Motifi”, *Erdem Dergisi*, S: 52, 2008, ss. 111-124.
- ÇAYCI, Ahmet “Osmanlı Seyyahlarının İzlenimleriyle Konya ve Çevresi”, *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S: 21, ss. 115-146.
- ÇELEBİ, Evliyâ. *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnamesi*, Haz: Seyit Ali Kahraman, Yapı Kredi Yayınları, Kitap 9, C. I, İstanbul 2011.
- ÇETİNKAYA, Bülent. *Ortaçağ İslam Dünyasında Ribat (VII- XIII. Asırlar Arası)*, (Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, 2003.
- ÇOBANOĞLU, Ahmet Vefa. “Dua Kubbesi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. IX, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2000, ss. 539-540.
- ÇORUHLU, Yaşar. *Türk Mitolojisinin Ana Hatları*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2000.
- DAĞAŞAN, Ali. *Anadolu Selçuklu Kervansaraylarına Ait Mimari Unsurların Resimsel Yüzeylerde Plastik Çözümlemeleri*, (Yüksek Lisans Tezi), İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya, 2019.
- DEMİR, Hatice. “Anadolu’da II: Theodosius Dönemi Sütun Başlıkları Maske Akanthus Motifi Kullanımı”, *Akademik Hassasiyetler Dergisi*, C.VI, 2019, ss. 135-157.
- DEMİRİZ, Yıldız. “A C A N T H U S; Türkiye’nin Arkeoloji ve Sanat Tarihi Terminolojisine Yanlış Adla Girmiş Bir Bitki Motifi”, *Sanat Tarihi Dergisi*, C. III, S:3, 1984, ss. 19-29.
- DEMİRİZ, Yıldız. *İslam Sanatında Geometrik Süsleme*, Hayalperest Yayınevi, İstanbul, 2017.
- DOĞAN, Nermin Şaman, Turgay Yazar. “Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemi Mimari Süslemesinde Küre, Küre ve Koni Kesiti/Kabara, Rozet”, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, C. XIX, 2013, ss. 221-244.
- DURSUN, Şükrü. *Anadolu Selçuklu Kervansaraylarında Süsleme*, (Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2016.
- EMECEN, Feridun. “Afyonkarahisar”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.I, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1988, ss. 443-446.
- ERAVŞAR, Osman. *Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Himayelerinde, Yolların Tanıkları: Anadolu Selçuklu Hanları= Witnesses of the Way: The Caravanserais of Seljuk Anatolia*, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Yayınları, İstanbul, 2017.
- ERDMANN, Kurt und Hanna. *Das Anatolische Karavansaray Des 13. Jahrhunderts Zweiter und Dritter Teil*, Gebr. Mann Verlag Yayınevi, Berlin, 1976.
- ERSÖZ TÜĞEN, Arzu. “Kültürel Bir Değer Olarak Kervansaraylar”, *1. İstanbul Uluslararası Coğrafya Kongresi Bildiri Kitabı*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 2019, ss. 126-134.
- ERTUNÇ ÖNKOL, Çiğdem. “Anadolu Selçuklu Taçkapılarında Kavsara Sistemleri”, *LALE Kültür Sanat ve Medeniyet Dergisi*, C.I, S:1, 2020, ss. 74-83.

- ERYAVUZ, Şebnem. “Kervansaray”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. XXV, TDV Yayınları, Ankara, 2022, ss. 299-302.
- ESİN, Emel. “Muyanlık” Uygur "Buyan" Yapısından (Vihâra) Hakanlı Muyanlılığına (Ribât) ve Selçuklu Han ile Medresesine Gelişme, *Malazgirt Armağanı'ndan ayırbaşım*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1972, ss. 75-102.
- EYİCE, Semavi. “Anadolu Selçuklu Sanatı Çalışmalarının Başlangıcında İki Yabancı: Clement Huart Ve Friedrich Sarre”, *Türkiye Mecmuası*, İstanbul 1972, C. XVII, ss. 133-148.
- EYİCE, Semavi. *Bizans Devrinde Boğaziçi*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2017.
- EYİCE, Semavi. “Koza Hanı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. XXVI, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2002, ss. 231-232.
- GÖK, Duygu. *19. Yüzyıl Osmanlı Mimarisinde Bezeme Sanatının Gelişimi: Bursa Emir Sultan Cami Bezemeleri Üzerine Bir İnceleme*, (Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Bursa, 2018.
- GÖNÇER, Süleyman. *Afyon İli Tarihi*, Karınca Yayınları, İzmir, 1971.
- GÜLER, Mustafa, Cantürk KAYAHAN. *Bolvadin Araştırmaları 1*, Eğitim Yayınevi, Konya, 2018.
- GÜLER, Semra. “Bursa Hanlarında Mescitler”, *İstem Dergisi*, S: 35, Haziran 2020, ss. 17-39.
- HASOL, Doğan. *Ansiklopedik Mimari Sözlüğü*, Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul, 1979.
- ILICA, Ali. “Çorum'da Tarihi Bir Yapı: Veliyyüddin Paşa (Veli Paşa) Hanı ve Vakfiyesi”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. IX, 2000, ss. 507-536.
- İLGÜN, Oğuzhan. *Çay Ebu'l- Mücahit Yusuf Külliyesinde Süsleme*, (Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2019.
- KARACA, Özkan. “Tarihin İz Dokunduğu Güzergah İpek Yolu”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. XLI, S: 71, Ankara, 2022, ss. 154-173.
- KARAKAYA, Enis. “İshaklı Kervansarayı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. XXII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2000, ss. 547-548.
- KAYA, Fevzi, Mevlüt Üyümez, “Ebu'l-Mücahid Yusuf Külliyesi”, *Taşpınar Dergisi*, Afyonkarahisar 2020, S: 23, ss. 46-53.
- KAYA, Fevzi, Mevlüt ÜYÜMEZ, “Tarih İçinde Yıkılarak Yok Olan Afyonkarahisar Hanları”, *Taşpınar Dergisi*, Afyonkarahisar 2021, S: 24, ss. 18-24.
- KILICI, Ali, Gökçe GÜNEL. *Anadolu'da İpek Yolu XI-XIV. Yüzyıllarda Yollar ve Kervansaraylar*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2013.
- KILIÇÖZLÜ, Arzu. *Türklerde Tarihi Konaklama Tesisleri ve Günümüz Turizminde Değerlendirilmeleri (Kervansaray ve Hanlar)*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1985.
- KOCA, Selçuk Kürşad. *Türk Kültüründe Sembollerin Dili*, (Doktora Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, 2012.
- KOÇAK, Talat. *Türkiye Selçukluları ve Beylikler Dönemi'nde Afyonkarahisar*, (Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2008.
- KÖPRÜLÜ, Fuad. “Ribât”, *Vakıflar Dergisi*, S: 2, Ankara 1942, ss. 267-278.
- KUNTER, Halim Baki. “Bilinmeyen Bir Kervansaray Tipi (Düğer Kervansarayı)” *Vakıflar Dergisi*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 1969, ss. 225-228.
- KÜÇÜKAŞÇI, Mustafa Sabri “Müşrif”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. XXXII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2006, ss. 167-169.
- LEAKE, William Martin. *Journal Of a Tour In Asia Minor, With Comparative Remarks On The Ancient And Modern Geography Of That Country*, London, John Murray Yayınevi, 1824.

- MARANGOZ, Ezgi Betül. *Konya ve Merkez İlçelerindeki (Karatay, Meram, Selçuklu) Anadolu Selçuklu Dönemi Sütun ve Sütunçe Başlıkları*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2019.
- MÜLAYİM, Selçuk. “Aydınlık feneri” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. IV, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1991, ss. 237-238.
- MÜLAYİM, Selçuk. “Revak” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. XXXV, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2008, ss. 22-24.
- NEMUTLU, Fatma. *Aydın Koçarlı Cihanoğlu Camii Haziresi 19. Yüzyıl Mezar Taşlarında Motif ve Kompozisyon*, (Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2020.
- ÖZ ÇELİKBAŞ, Eda. “Türk Sanatında Mistik Bağlamda Geometrik Sembolizme Genel Bakış”, *Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi*, C.I, S:1, Karabük, 2018, ss. 55-66.
- ÖZÇUBUKÇU, Zerrin. *Çaydaki Mimari Eserler*, (Lisans Bitirme Tezi), İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 1967.
- ÖZDEMİR, Gamze. *575 Numaralı Evkaf Defterine Göre Karahisar-ı Sahib Sancağı'nda Vakıflar*, (Yüksek Lisans Tezi), Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ordu, 2020.
- ÖZER, Murat. *Osmanlı'da Seyahat Kültürü Kervansaraylar*, Pınar Yayınları, İstanbul, 2018.
- ÖZERGİN, Muammer Kemal. “Anadolu’da Selçuklu Kervansarayları”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C. XV, S: 20, İstanbul, 1965, ss. 141-170.
- ÖZÖNDER, Hasan. “Türk Medeniyeti Tarihinde Kervansaraylar”, *İslam Medeniyeti Dergisi*, C. III, S: 27, ss. 37-39.
- ÖZTÜRK, Mahmut Sami, Mustafa Türker Türkoğlu. “Anadolu Selçuklu Sanatı Geometrisinin Günümüz Kent Estetiğinde Uygulanabilirliği (Konya İli Örneği)”, *İdil Dergisi*, C. VI, S: 28, 2016, ss. 167-198.
- PALA, İskender. “Mühr-i Süleyman”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. XXXI, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2020, ss. 523-525.
- PARLA, Canan, Erol ALTINSAPAN. “Atabek Ayaz ve Figürlü Bezemeleriyle Denizli Çardak Han”, *Erdem Dergisi*, S:51, 2008, ss. 195-216.
- RODGERS, Nigel. *Antik Yunan Arkeoloji, Sanat ve Tarih Tutkunları İçin 1000 Fotoğraf Eşliğinde Kapsamlı Bir Araştırma*, Ülkü Evrim Uysal, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2014.
- SANCAK, Mejnun, Nail AZBAY. *Anıtıkaya (Eğret) Burada Hayat Bitmez*, Türkeli Gazetesi Yayınevi, Afyonkarahisar, 2008.
- SEVAL, Şermin. *Anadolu Kültüründe Simge, Anlam ve Sağaltım Boyutlarıyla “Dövme”*, (Yüksek Lisans Tezi), Işık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2017.
- SEVİNÇ, Erdem. *Bakü Sivil Mimarisinde Figürlü Armalar*, (Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Erzurum, 2018.
- SEZGİN, Yusuf, Barış Gür. “Antik Çağ Malzemesinin Devşirme Olarak (Şipolien) Sonradan Kullanımına Bir Örnek: Antik Aigai Kenti”, *Arkeoloji ve Sanat*, S: 161, 2019, ss. 107-120.
- SOYSAL, Mahmut Enes. “Tarihsel Süreçte Bayrak ve Sancaklarımız”, *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, C. XVII, S: 42, Erzurum, 2010, ss. 209-239.
- SOYSALDI, Aysen. “Türklerde Yıldız Motifi ve Teke Yöresi Yıldızlı Zili (Burdur Müzesi) Örnekleri”, *9. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi*, Ankara, 2018, ss. 425-439.

- SÖNMEZ, Selami. “Ortaçağ Türk ve İslam Dünyasında Kervansaraylar (Hanlar-Ribatlar)”, *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, S: 15, 2007, ss. 270-296.
- SÖZEN, Metin, Uğur TANYELİ. *Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2010.
- SÜRMEYEN, Yusuf, Hasan ABDİOĞLU. “Kervansaray ve Muhasebe İşlemleri”, *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi*, S: 19, 2020, ss. 25-40.
- ŞEHRİBANOĞULLARI, Gülderen. *İslamiyet Öncesi Türk Toplumlarında Evren Sembolleri*, (Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, 2019.
- ŞENSOY, Neşe. *Afyon ve Çevresinde İncelenmemiş Türk Mimari Eserleri*, (Lisans Bitirme Tezi), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk ve İslam Sanatı Kürsüsü, İstanbul, 1981.
- TARLAKAZAN, Burak Erhan, Merve TINGİR. “Selçuklu İzleri Taşıyan Kimi Belediye Amblemlerindeki Sembollerin Tarih, Kültür ve Tasarım Açısından İncelenmesi”, *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. XI, S: 1, Erzincan, 2018, ss. 111-128.
- TAESCHNER, Franz. *Osmanlı Kaynaklarına Göre Yol Ağı (Das Anatolische Wegenetz Nach Osmanischen Quellen)*, Çev: Nilüfer Epceli, Bilge Yayıncılık, İstanbul 2010. Tablo-9.
- TAVERNIER, Jean-Baptiste. *Tavernier Seyahatnamesi Stefanos Yerasimos'un Anısına*, Çev: Teoman Tunçdoğan, Kitap Yayınevi, İstanbul 2006.
- TUNCER, Orhan Cezmi. *Anadolu Kervan Yolları*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2007.
- TURAN, Hayrunnisa. “Kudüs'teki Memlûk Türk Devleti Armaları (Renkler)”, *Bellekten*, C. LXXXIII, S: 298, ss. 887-912.
- TURAN, Osman. Selçuk Kervansarayları, *Bellekten Dergisi*, C. XX, S: 39, Ankara 1946, ss. 471-496.
- TÜRKİYE CUMHURİYETİ MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI, Sanat ve Tasarım, Rölöve, Ankara, 2013.
- URAY, Gamze. “Mimari Yapılarda Görülen Taş Kabartma Süslemelerin Din ve Sanat İlişkisi Açısından Değerlendirilmesi (Aksaray İli Güzelyurt Örneği)”, *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, S: 42, Erzurum, 2019, ss. 127-145.
- UYAN, Muzaffer vd. *Anadolu'nun Kilidi AFYON*, Afyon Valiliği Yayınları, 2004.
- UYSAL, Ali Osman. *Germiyanoğulları Beyliği'nin Mimari Eserleri*, (Basılmış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1990.
- UYSAL, Mehmet vd. “Afyon Sultandağı Sahip Ata Kervansarayı”, *Türk İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, S: 2, 2006, ss. 77-112.
- VAKIFLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ. *Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, C.I, Ankara, 1983.
- YAVAŞ, Alptekin. “Afyon- İshaklı (Saklu) Sâhib Ata Fahreddin Ali Kervansarayı”, *Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırma Dergisi*, S: 11, 2019, ss. 95-128.
- YAVAŞ, Alptekin. *Anadolu Selçuklu Veziri Sahip Ata Fahrettin Ali'nin Mimari Eserleri*, (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2007.
- YAVUZ, Aysıl Tükel. “Anadolu Selçuklu Kervansaraylarında Mekân-İşlev İlişkisi İçinde Savunma ve Barınma”, *Vakıf Haftası Dergisi*, S: 9, 1992, ss. 253-284.
- YILMAZ, Serap. *Klasik Osmanlı Dönemi Menzil Külliyesi Örneği: Eskişehir Kurşunlu Külliyesi*, Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Bursa, 2017.

YİĞİT, İsmail. “Ribat”, ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. XXXV, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2008, ss. 76-79.

YURDASEVER, Huriye. *Anadolu Selçuklu Hanlarından Kırkgöz Han'ın Değerlendirilmesi*, (Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2011.

Arşiv Kaynakları

Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi Arşivi Anıtkaya (Eğret) Kervansarayı Dosyası

Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi Arşivi Çay Ebu'l-Mücahit Yusuf Kervansarayı Dosyası

Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi Arşivi Döğer Kervansarayı Dosyası

Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi Arşivi Sultandağı Sâhib Ata Kervansarayı Dosyası

Vakıflar Genel Müdürlüğü (Kütahya Vakıflar Bölge Müdürlüğü) Anıtkaya (Eğret) Kervansarayı Dosyası

Vakıflar Genel Müdürlüğü (Kütahya Vakıflar Bölge Müdürlüğü) Çay Taş Han Kervansarayı Dosyası

Vakıflar Genel Müdürlüğü (Kütahya Vakıflar Bölge Müdürlüğü) Döğer Kervansarayı Dosyası

Vakıflar Genel Müdürlüğü (Kütahya Vakıflar Bölge Müdürlüğü) Sultandağı Sâhib Ata Kervansarayı Dosyası

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), AE.SMST.III, Yer nr. 84-6242, Belge Tarihi: H. 26.07.1185.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), A.DVNS.MHM.d, Yer nr. 48-483, Belge Tarihi: H. 21.10.990.

EKLER DİZİNİ

Sayfa

Ek 1. Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi Anıtkaya (Eğret) Kervansarayı'nın Envanter Kaydı.....	144
Ek 2. Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi Anıtkaya (Eğret) Kervansarayı'nın Korunma Krokisi.....	145
Ek 3. Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi Çay Ebu'l-Mücahit Yusuf Kervansarayı'nın Envanter Kaydı.....	146
Ek 4. Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi Çay Ebu'l-Mücahit Yusuf Kervansarayı'nın	147
Ek 5. Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi Döğër Kervansarayı'nın Envanter Kaydı	148
Ek 6. Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi Döğër Kervansarayı'nın Krokisi	149
Ek 7. Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi Döğër Kervansarayı İle İlgili Şer-i Mahkeme Sicili	150
Ek 8. Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi Sultandağı Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Envanter Kaydı.....	151
Ek 9. Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi Sultandağı Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Krokisi	152
Ek 10. Karahisar-1 Sahib sancağı Çay kasabasında Sultan Alaaddin Camii ile han ve hamamın mütevellisi olan Mehmed'in elinden alınan tevliyetin Osman'a tevcihi.	153
Ek 11. Karahisar-1 Sahib kadısına hüküm: Karahisar-1 Sahib'e tabi Kadıgöl (Gazlıgöl) denilen mevkide Sultan Alaeddin'den kalma bir cami ve bir karbansaray ve bir ılıca havuzu harab olup Dergâh-ı ali çavuşlarından Selim Çavuş kendi kesesinden tamir ettiği bildirilmekle hatibin ve gayrilerin vazifelerini tayin etmesi.	154

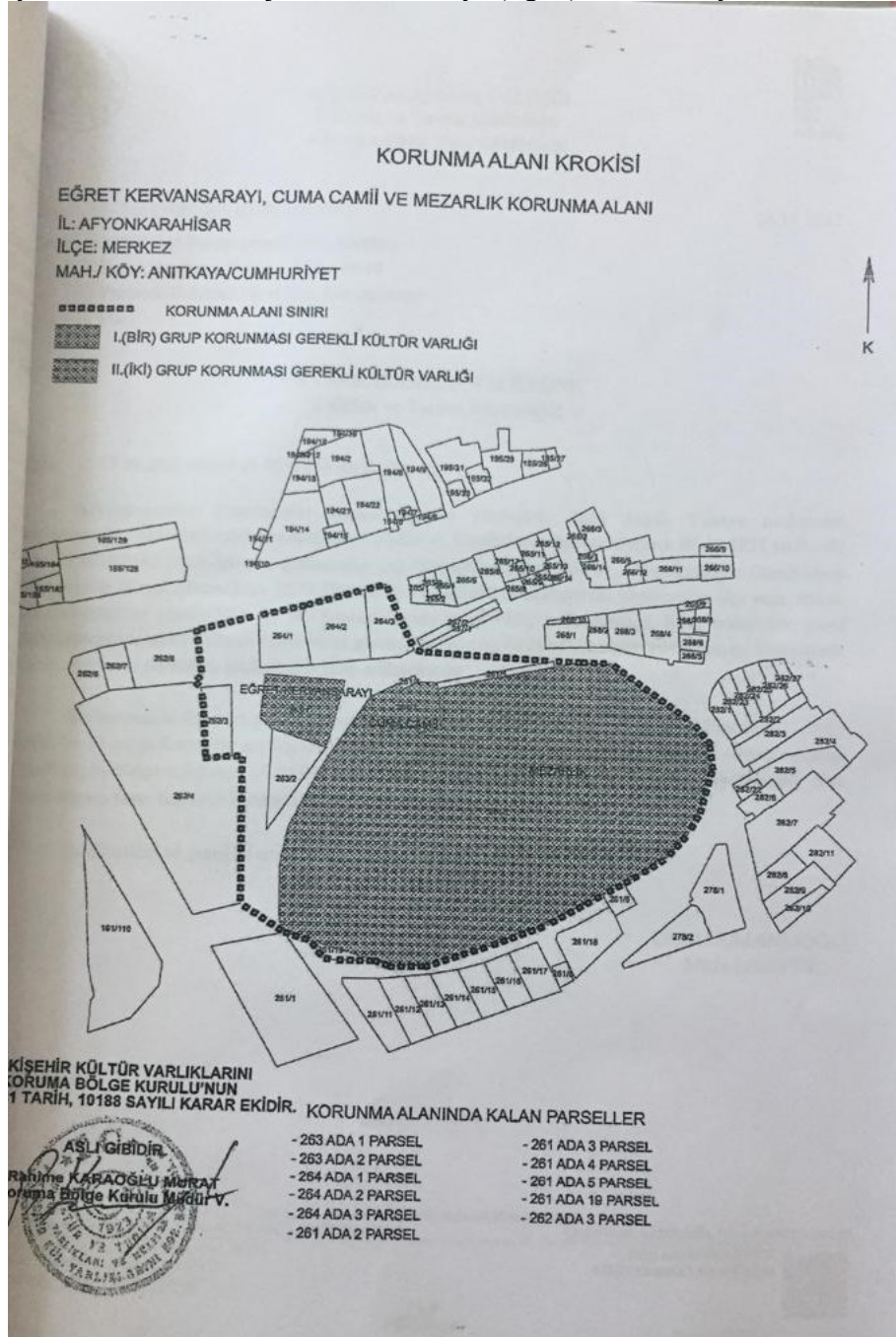
EKLER

Ek 1. Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi Anıtkaya (Eğret) Kervansarayı'nın Envanter Kaydı

AVRUPA KONSEYİ TÜRKİYE		DOĞAL VE KÜLTÜREL VARLIKLARI KORUMA ENVANTERİ ESKİ ESERLER VE MÜZELER GENEL MÜDÜRLÜĞÜ		DEĞERLEME ANIT		ENVANTER NO 03.000/1.0																																																	
İLİ Afyon		İLÇESİ Merkez		MÜHÜRLEME Anıtkaya(Eğret)Kasabası		HARİTA NO. K 24-b1 1/25000																																																	
SOKAK VE ZAPAT NO : Kasaba içi İlkokul Arkası NO:6		KADASTRO PAPAZI :		ADA : PARSEL :		KORUNMA DERECESESİ : AMİTAL : 1 2 3 CEYRESEL : 1 2 3 CEYRETE AYIRI :																																																	
ADI Eğret Kervansarayı		YAPILAN Germiyanoğlu Süleyman		YAZAN YAPIM TARİHİ : 14. yy. sonu		MÜHÜRLEME TARİHİ : Beylikler Dönemi																																																	
GENEL TANIM : Kasabanın içinde karayoluna yakın olup eğimli bir alanda yapılmıştır. Düzgün kesme taş kaplı duvarlı, düz damlıdır. Sütunlu kapı çıkıntısı içinde hafif sivri kemerli girişlidir.																																																							
<table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td>KORUNMA DURUMU</td> <td>AY</td> <td>İYİ</td> <td>TASIVICI YAPI</td> <td>X</td> <td>DIŞ YAPI</td> <td>X</td> <td>ÜST YAPI</td> <td>X</td> <td>İÇ YAPI</td> <td>X</td> <td>SÜSLEMELERİ</td> <td>A</td> <td>RÜTUBET</td> <td>A</td> <td>YOK</td> </tr> <tr> <td></td> <td>B</td> <td>ORTA</td> <td></td> <td>B</td> <td></td> <td>B</td> <td></td> <td>B</td> <td></td> <td>B</td> <td></td> <td>C</td> <td></td> <td>X</td> <td>İÇİ VAR</td> </tr> <tr> <td></td> <td>C</td> <td>FENİ</td> <td></td> <td>C</td> <td></td> <td>C</td> <td></td> <td>C</td> <td></td> <td>C</td> <td></td> <td>C</td> <td></td> <td>C</td> <td>ONUKLU</td> </tr> </table>								KORUNMA DURUMU	AY	İYİ	TASIVICI YAPI	X	DIŞ YAPI	X	ÜST YAPI	X	İÇ YAPI	X	SÜSLEMELERİ	A	RÜTUBET	A	YOK		B	ORTA		B		B		B		B		C		X	İÇİ VAR		C	FENİ		C		C		C		C		C		C	ONUKLU
KORUNMA DURUMU	AY	İYİ	TASIVICI YAPI	X	DIŞ YAPI	X	ÜST YAPI	X	İÇ YAPI	X	SÜSLEMELERİ	A	RÜTUBET	A	YOK																																								
	B	ORTA		B		B		B		B		C		X	İÇİ VAR																																								
	C	FENİ		C		C		C		C		C		C	ONUKLU																																								
VAZİYET PLANI				FOTOĞRAF																																																			
GÖZLEMLER : Yapı biçimi bakımından kendine özgü olması nedeniyle Beylikler Devrinden Germiyanoğullarına ait olduğu ve Germiyan Beyi Süleyman beyin Afyonla olan ilişkisi nedeniyle Kütahya - Afyon arasındaki bu kervansarayı yaptırdığı sanılmaktadır. Gözetilmiştir.																																																							
BÜYÜK SAHİBİ : Vakıflar Genel Müdürlüğü				BAKIMINDAN SORUMLU OLANI DEREKLE KURULUŞ : Vakıflar Genel Müdürlüğü																																																			
YAPILAN ONARIMLAR : Vakıflar Genel Müdürlüğünce onartılmıştır.																																																							
AYRINTILI TANIM : Dikdörtgen kesitli kalın moloz üzeri kesme taş kaplıdır. Düz damlı olup duvarlar dam üstünden yükselmektedir. Arka duvarın orta kesimi daha yüksekçe tutulmuştur (Res.1) her iki yanda taş oluklar ile bir mazgal-pençeresi vardır(Res.2-3). Duvar taşlarının arasına antik (Bizans) parça konulmuştur (Res.4) Taş kapı (Res.5-7) dikdörtgen biçiminde öne ve yukarıya doğru çıkıntılıdır. Zeminde yüksekçe kalmaktadır. Her iki yana değişik yükseklikte üç sütun konulmuştur. Sütunlar başlıklıdır. İçteki sütunlar, içerlek yüzeyli olup bu yüzey hafif sivri kemerlidir. Bu yüzey içinde bir başka sivri kemerli giriş- kapı bulunmaktadır. Kapının üst boşluğunda ise başlıklı sütunceli yuvarlak kemerli yazıt yeri vardır. İç bölüm : (Res.9), Kesme taş kaplamalı kare biçimli dört çift fil ayağı üzerinde dört yana yükselen sivri kemerle ayrılmış üç bölümlü olup her her bölüm tonoz örtülüdür.						TARİHİ BELGELER : SU : ELEKTRİK : İSTİHA : KARAKULLANIM :																																																	
						ORJİNAL KULLANIMI : KERVANSARAY																																																	
						BÖĞÜNE KULLANIMI : KERVANSARAY																																																	
						ÖNERİLEN KULLANIMI :																																																	
						HAZIRLAYANLAR : Saadet ÜZÜNDÜZ / 19 Ahmet İLASLI / 19 Sedat HEPER / 19 KONTROL : Ahmet ÜZÜNDÜZ / 19 Müze Müdürü																																																	
YAPIM BİTİMİ : Süleyman GÖNÇER, Afyon İli Tarihi, 1971, İzmir.						EKLER : RAPOR : X FOTOĞRAF : X BÖLÜME PROJESİ : - RESTORASYON PROJESİ : - HARİTA : - KROKİ : - KİTAP : - VAKİFTE : -																																																	
						G. E. E. T. A. K. KARAKULLANIM NO : 3408 98 (TETUYK) / 3 / 1987 / 2 / 1986 / 1 / 19																																																	
						REVİZYON : / / 19 G. E. E. T. A. ORJİNAL																																																	

Kaynak: Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi Arşivi

Ek 2. Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi Anıtkaya (Eğret) Kervansarayı'nın Korunma Krokisi

Kaynak: Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi Arşivi

Ek 3. Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi Çay Ebu'l-Mücahit Yusuf Kervansarayı'nın Envanter Kaydı

AVRUPA KONSEYİ		DOĞAL VE KÜLTÜREL VARLIKLARI KORUMA ENVANTERİ		D.K.V.K.E.		ANIT		ENVANTER NO 03.02.0/1.0			
TÜRKİYE		ESKİ ESERLER VE MÖZELER GENEL MÜDÜRLÜĞÜ						HARİTA NO 20 L-111 1/1000			
İLİ AFYON		İLÇESİ ÇAY		MAHALLE ADI Yağcı Mahalle		KORUMA DEREJESİ :		ANITSAL 1 2 3 CEVRESSEL 1 2 3 CEVREYE AYKIRI			
SOKAK VE KAPI NO : Afyon Caddesi		KADASTRO PAFTA 29 ADA : 221 PARSEL : 1		MİMARİ CADİ (EKLUP) :		VAKİFİTE :					
ADI TAŞ HAN		YAPTIRAN Yusuf bin Yakup Bey		YAPAN Oğulbey bin Mehmet		MİMARİ CADİ (EKLUP) :		VAKİFİTE :			
YAPIM TARİHİ : 677 H 1278 M		KİTAP :		Var		VAKİFİTE :		Var			
GENEL TANIM : Taş Medresenin (Cami) doğusunda, Medrese ile aynı yönde bulunur. Önünde büyük bir avlusu olan Taşhanın portallı düzgün kesme taştan, dış duvarları moloztaştan yapılmıştır. İç mekan; dört sıra paye dizisi ile beş nefes ayrılmıştır. Ortadaki dört fil ağacının taşıdığı kısmın üzeri kubbe ile örtülüdür. Portal kemeri üzerinde yazıtı vardır.											
KORUMA DURUMU											
A İYİ		B ORTA		C FENK		A İYİ		B ORTA		C FENK	
A İYİ		B ORTA		C FENK		A İYİ		B ORTA		C FENK	
VAZİYET PLANI											
<p>GOZLENLER : Yazlık kısım, Avlu duvarı ve avlu kapısı yıkılmıştır. Korunan sadece kışık (kapalı) kısım. Taş Medrese ile aynı tarihte ve aynı mimar tarafından yapılmıştır. Külliye'den bu gün Han ile Medrese (Cami) si kalmıştır. Çeşmenin ise avlu kapısı taşları ile sonradan yapıldığı söylenmektedir. Bugün Vakıfların iyeliğinde bulunan bu yapının kapısı kilitli olduğu için, yapılan yazışmalara karşın içi görülemez olup, içi ile ilgili bilgi verilememiştir.</p>											

BUGÜNKÜ SAHİBİ :		BAKIMINDAN SORUMLU OLMASI GEREKEN KURULUŞ :	
Vakıflar Genel Müdürlüğü		Vakıflar Genel Müdürlüğü	
YAPILAN ONARIMLAR :			
1976 yılında onarım yapılmıştır.			
AYRINTILI TANIM :		TEKNİK BİLGİLER	
<p>Önü geniş avlulu olup Portallı kuzeye bakan, Portallı düzgün kesme taş kaplı dış duvarları masif olup moloz taş örgülüdür (Res.1). Üçgen Payandalarla takviye edilen duvarlar kuzey biçiminde çukurluğu bir nal almıştır (Res.2-3-4).</p> <p>Cephe (Kuzey) dışındaki dış duvarlar payandalarla desteklendiği için sağlam kale görünümünde olup masgal penceresi payandalar arasında her duvarda bir adet olmak üzere üç tanedir (Res.12-13). Masgal delikleri etrafı tuğla örgülüdür (Res.13).</p> <p>PORTAL : Düzgün kesme taştan yapılmış kapı takı içe doğru daralan profildir (Res.5). Dikdörtgen nişin ortasında basık taş kemerli kapı boşluğu vardır. Kemer üzerindeki kilit taşında küçük bir pare kabartması bulunur (Res. 11). Üstte kapı nişini çevreleyen iki sıra silmenin (Fris) üzerinde yaldızlı taşların dizilmesi ile (İç bölge) yarım kubbe oluşmuştur. Kubbeyi çevreleyen kemer taşları iki renkli olarak dizilmişlerdir (Res.6-7). Kemer üzerinde iki satır yazıtı yer alır.</p> <p>Yazıt şöyledir :</p> <p>1- Emere biimareti hazel han fi oyyami es sultanel -azani Gıyasüd dünyı ved din Keyhüsrev bin Kılığarselan halbedallahü İzzetehuve 2- Devlete el abdüz -zaif Yusuf bin Yakup gaffer Allahü zümube ha fitarih sene seb'a ve seb'ine ve cittedie Yazıtın ; İyaseddün Keyhüsrev'in emriyle Yakup oğlu Yusuf tarafından mimar</p>		<p>SU</p> <p>ELEKTRİK</p> <p>ISITMA</p> <p>KANALİZASYON</p>	
ORJİNAL KULLANIMI :		HAN	
BUGÜNKÜ KULLANIMI :		HAN	
ÖNERİLEN KULLANIMI :			
HAZIRLAYANLAR :		23 / 9 / 1980	
Saadet ÖZGÜNDÜZ Müze Uzmanı			
Ahmet İLASLI Müze Uzmanı			
YAYIN DİZİNİ :		KONTROL EDEN :	
Vakıflar Genel Müdürlüğü Yay: Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler Ankara, 1972 S.154 Vd.		Ahmet TOPRAŞ Müze Müdürü	
Gönçer, Süleyman; Afyon İli Tarihi, İzmir, 1971 S.292 vd.		G. E. A. T. K. KARARLARI NO : 3630	
		A-3986	
		26 / 8 / 1969	
		10 / 12 / 1982	
		/ / 19	
		/ / 19	
		G. E. A. T. K. ORJİNİ	
EKLER :			
RAPOR		X	
FOTOGRAF		X	
RÖLÖVE PROJESİ		-	
RESTORASYON PROJESİ		-	
HARİTA		X	
KROKİ		X	
KİTAP		X	
VAKİFİTE		-	

Kaynak: Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi Arşivi

Ek 4. Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi Çay Ebu'l-Mücahit Yusuf Kervansarayı'nın Krokisi

T. C.
ÇAY BELEDİYESİ
FEN İŞLERİ MÜDÜRLÜĞÜ

Adı Soyadı: *Yusuf Kervansarayı*
Adresi: *Halk Kütüphanesi*

Sayı: *17/3/1962* tarihli dilekçenize karşılıktır. **№ 0334**

Eski Afyon Caddesi

MÜZE

Selçuk Camii

Belediye Gr.

Selçuk Hanı

DAĞITIM

Mahallesi	Eski			İmar planı tasdik tarihi	31/7/1963
Sokağı	Eski Afyon Cad			İnşaatın Nizamı	
Kadastro	Pafsa	Ada	Parcel	Kapı No.	
	23	(662)	1-3		
İmar	20.1.11			BİNANIN	Yüksekliği
İfraz	Çepbe				Kat: 1-Plonlaş ve Kurullar Dairesi
Şartları	Saha				Değişiklik: Yüksek Kurul (Güvenlik)
Diğer	1,00				Ön bahçe mesafesi
Harc	Tarih				Arka bahçe mesafesi
Makbuzu	No.				Konuş mesafe
	31.7.1962 tarihli dilekçesi için imar planımızın 20.1.11 Pafsaında yer alan ve Eski eserler vasfında Selçuk Hanı - Selçuk Camii Pafsaından ayrı ayrı koparılmış suretiyle çıkarılmıştır.				Saçak prapet
					Çatı meyli
				Belediye Fen Memuru	Tastik
				Adı Soyadı: <i>Yusuf Kervansarayı</i>	Belediye Reisi
				<i>Yusuf Kervansarayı</i>	
				<i>Yusuf Kervansarayı</i>	

İmar durumu mevzuata göre tasdik edilmiştir.
İmar durumu ile yalıtım...

Kaynak: Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi Arşivi

Ek 5. Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi Döğer Kervansarayı'nın Envanter Kaydı

AVRUPA KONSEYİ	DOĞAL VE KÜLTÜREL VARLIKLARI KORUMA ENVANTERİ	D.K.V.K.E.	ANIT	ENVANTER NO: 03.06.0/1.0
TÜRKİYE	ESKİ ESERLER VE MÖZELER GENEL MÜDÜRLÜĞÜ			HARİTA NO: DÖĞER 20 L-1/1000
İLİ: AFYON	İLÇESİ: İNSANİYE	MAHALLE KÖY VEYA MEYDANI: DÖĞERKASAHAŞI Kervansaray Mahallesi	KADASTRO: PAFTA: ADA: PARSEL:	KORUMA DEĞERLERİ: MİMARİ ÇATI: İÇİŞİMLER: 1 2 3 1 2 3
SOKAK VE KAVŞAK NO: ATATÜRKMEYDANI	YAPILAN: DÖĞER KERVANSARAYI	TAPITIRAN: 11. MURAT	TAFAN: KİTAP: H.837-N.1434	CEVREYE AYKIRI: İLK DÖNEM Osmanlı
GENEL TANIM: Kerwansaray Mahallesiindeki Atatürk meydanının kuzeyinde doğu-batı doğrultulu güneybakan ön yüzü develik ve han olmak üzere iki bölümlü, üzeri kesme taş örtülü çatılı bir kervansaraydır. İki büyük kapı ile her iki bölüme girilir. Han bölümü iki katlı olup daha yüksektir, ve ortası dögen kırma çatılı, her iki yanı piramidal külahlıdır. Külah çevresinde bacalar yükselir. Develik bölümü ise üçgen kırma çatılıdır.				
KORUMA DURUMU	A İYİ B ORTA C YERİ	TASIVICI YAPI A B C	DIŞ YAPI A B C	İST YAPI A B C
VAZİYET PLANI:	20 L-III d 1/1000		FOTOĞRAF	
GÖZLEMLER: Bütünüyle, özellikle üst yapısı ve bir deprem sonucu yıkılan II.kat kuzey duvarının onarımı gerekmektedir. Onarım yapıldıktan sonra Develik bölümünün halka açık kapalıspor salonu, Hanın ise önemli frig kaya anıtlarından Aslan Kaya, kapıkayalar olması nedeniyle Turizme yönelik otel olarak kullanılması öngörülmüştür.				
BUGÜNKÜ SAHİBİ: Maliye Hazinesi	BAKIMINDAN SORUMLU OLMASI GEREKEN KURULUS: Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü			
YAPILAN ONARIMLAR: 1940 yılında çatı kaplamasının onarımı yapıldığı, külah üzerindeki taşa konan tarihten anlaşılmaktadır. Develik bölümü kapısı Belediyeye aslına uygun olarak yenilenmiştir.				
AYRINTILI TANIM:	TEKNİK BÖLÜMLER: SU: / ELEKTRİK: X / ISITMA: / KANALİZASYON: /			
Kervansaray Mahallesinde Atatürk meydanının kuzeyinde ve köyün ortasında yer almaktadır. II. Murad'ın Karamanoğulları seferi dönünde (H.837-M.1434 yılında) yaptırmış olduğu Afyon Müzesi çeri siciillerindeki bir kayıttan anlaşılmaktadır.				
Kesme taş duvarlar taş kaplamalı, kırma çatılı, iki katlı ve iki bölümden oluşmaktadır. (Res.1-3).				
Birinöi bölüm iki katlıdır. Giriş güney cephede tam ortadadır. (Res.4) Kapalı olan girişi silme sivri kemerli ve beşik tonozludur. İki yan duvarda birer sivri kemerli niş ve nişlerin ortalarında birer pencere (Demir-Parmaklıklılı) vardır. Kapı silme basık kemerlidir. Zemin kat ortadaki dört adet fil ayak ile yan duvarlarıdaki on adet yalancı fil ayaklarının üzerine oturan kemeler ile on'a bölünmüştür. (Res. II-15) kısa kenarlarıdaki ikişer bölüm çapraz tonoz diğer bölümler beşik tonozla kaplanmıştır. Fil ayakları ve duvarlar üzenkiye kadar kesme taş üst tarafı tuğladır. Çümlle kapısının tam karşısında kesme taştan yapılmış ve on basamağı halinde bulunan üst kata çıkış merdiveni yer almaktadır. (Res.13) Bu gün üst kata çıkış iptal edilmiştir. Merdivenin altı tonoz şeklinde açıktır. İki kısa kenarda ikişer adet kazgal pencere yer almaktadır.				
ÜST KATI: Zemin kattan merdivenle Doğu-Batı Doğrultusunda uzanan üst kat sofasına çıkılır. Sofanın kuzey duvarı ve beşik tonozu depremde yıkılmıştır.				
YAYIN DİZİNİ:	EKLER: RAPOR: X / FOTOĞRAF: X / BÖLÜVE PROJESİ: / RESTORASYON PROJESİ: X / HARİTA: / KROKI: X / KİTAP: / VAKİFİYE: /			
Göçer, Süleyman; Afyon İli Tarihi, İzmir, 1971, S.382	G. E. S. A. T. K. ORANI: 176 / 813 / 1984 / 1 / 19 / 1 / 19			
Kunter, H. Baki; Döğer Kervansarayı, Vakıflar Dergisi C.8	REVİZYON: / / 19			
Ankara 1969 S.225	G. E. S. A. T. K. ORANI: / / 19			
Türkiyede Vakıf Abideler ve Eski Eserler 1. Ankara 1972.				

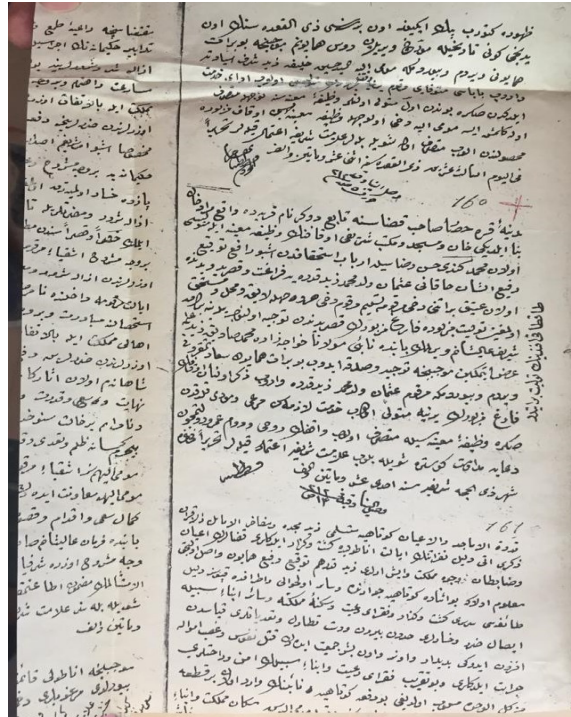
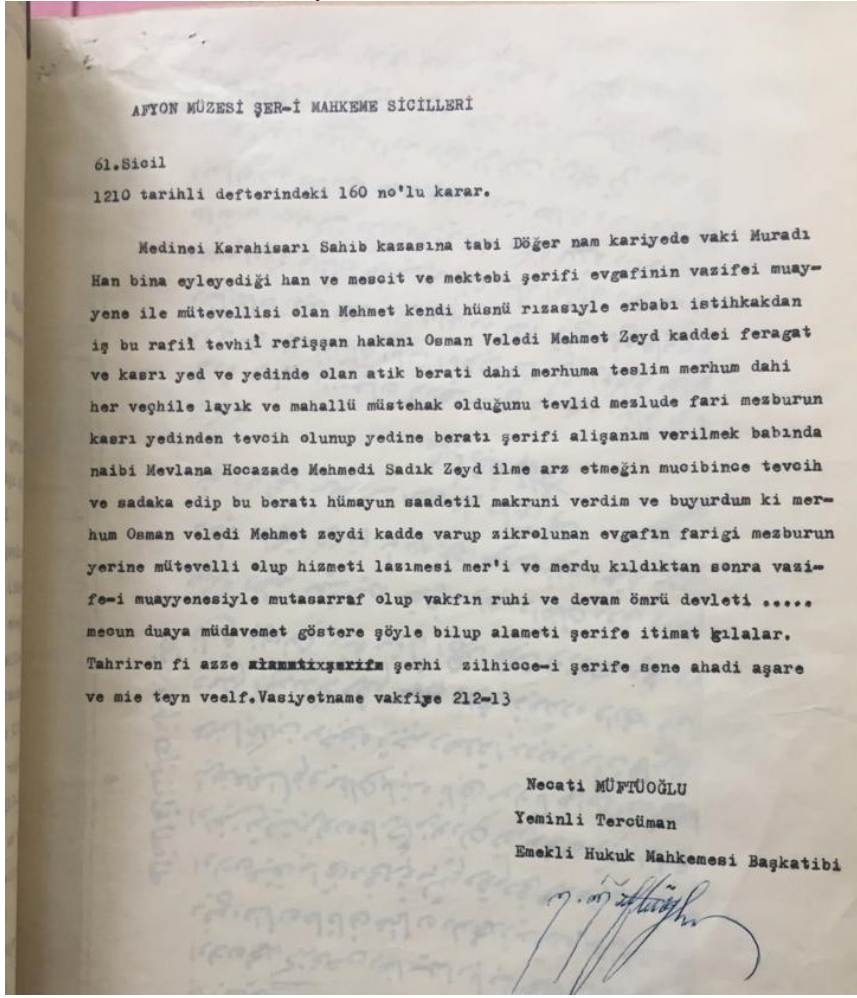
Kaynak: Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi Arşivi

Ek 6. Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi Döğer Kervansarayı'nın Krokisi

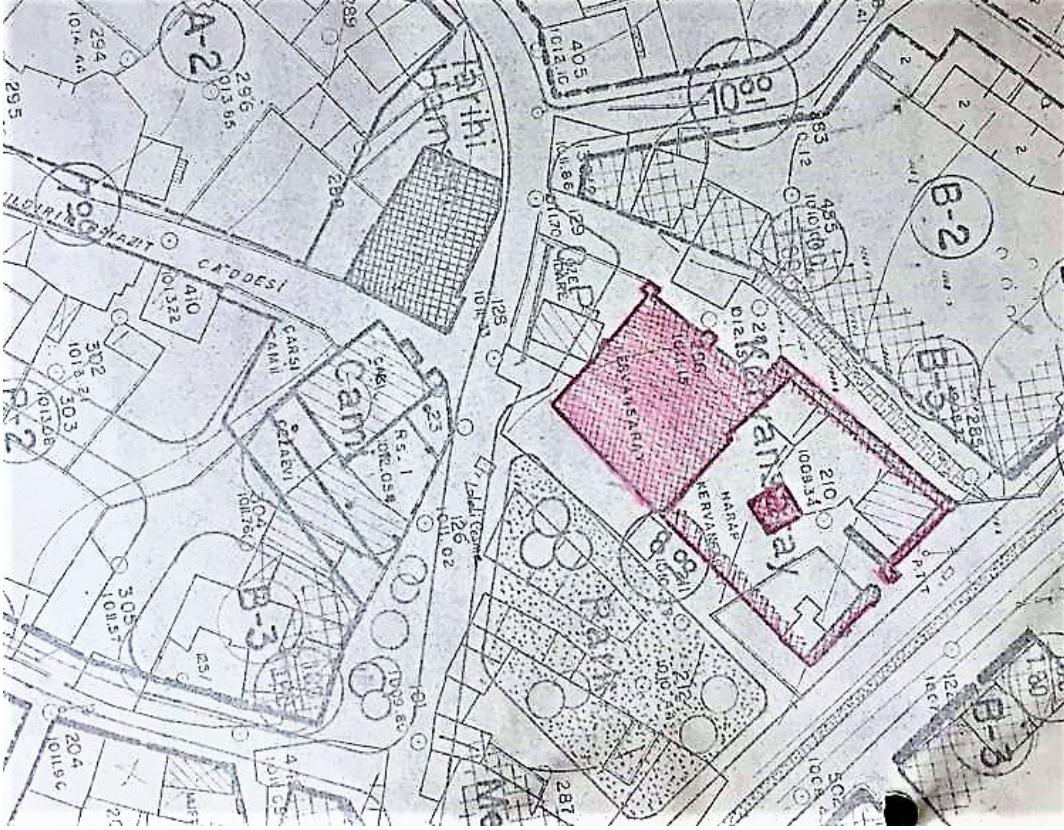
Kaynak: Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi Arşivi

Ek 7. Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi Döğër Kervansarayı İle İlgili Şer-i Mahkeme Sicili

Kaynak: Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi Arşivi

Ek 9. Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi Sultandağı Sâhib Ata (İshaklı) Kervansarayı'nın Krokisi

Kaynak: Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi Arşivi

